

בעזהש"ת

קונטרס

משנת קודש

פניני קודש

לאור תורתו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

לחג הפסח

ניסן תשפ"ד לפ"ק

עמל רב ויגיעה עצומה הושקעו בהוצאת ספר זה, הן באסיפת החומר, הן בעריכתו כראוי וכנכון, הן בהגהתו מכל טעות ושגיאה, אך כבר אמר נעים זמירות ישראל: שגיאות מי יבין. אי לזאת בקשתנו שטוחה מכל הלומדים הנכבדים, להודיענו על כל הערה והארה, ומאת ה' ישאו ברכה.

המערכת

**יוצא לאור ע"י
מכון 'אור הצפון'**

©

כל הזכויות שמורות

סדר ועימוד:
א. י. גרינוולד 054-8494370

עיצוב:
שילוב 052-7680880

לזכר ולעילוי נשמת

האי גברא יקירא, יקר הערך, בר אוריין, בר עובדין טובין,
מופלא ומופלג במעשי צדקה וחסד, בעין יפה וברוח
נדיבה, חסיד נלהב משנות ילדותו ועד זקנה ושיבה, זכה
לקרבה מיוחדת אצל צדיקי בית בעלזא, רוח המקום
ורוח הבריות נוחה הימנו, נודע לשם ולתהלה

מוה"ר ר' מרדכי רייז זללה"ה

בן הרה"ח ר' מאיר אריה ז"ל

נלב"ע כ"ו ניסן תשס"א

הונצח על ידי בנו הנעלה,

ידידנו הנדיב הנכבד

הרה"ח ר' אברהם צבי חיים רייז שליט"א

לזכר ולעילוי נשמת

האשה החשובה והצנועה מוצלת מאש, התנערה מעפר,
ויחד עם בעלה שיחי', הקימה את ביתה על אדני התורה
והחסידות על דרך ישראל סבא, הנחילה בליבות בנות
ישראל יראת שמים וחסידות רבות בשנים.

מרת ברכה בת ר' דוד מנשה ע"ה

ביגלאייזען

השיבה את נשמתה ליוצרה בעת קבלת מלכות שמים,
בבית המדרש דחסידי בעלזא בו קבעה תפילתה כל
שנותיה, ביום מלאת ימיה בצפרא דשבתא ה' תמוז תשפ"ג

לפ"ק

ת. נ. צ. ב. ה.

הונצחה

על ידי בעלה ובניה שליט"א

הקדמה

ברון שיר ושבה לבורא ב"ה ית"ש, בקול צהלה ורינה, בקול ששון ובקול שמחה, שמחים אנו להגיש בפני שוחרי תורה וחסידות אור מופלא משלחן גבוה, הקונטרס הנפלא "משנת ופניני קודש".

ובו שני חלקים:

א. "משנת קודש" – סוגיות ערוכות ומבוארות באר היטב בטוב טעם בעניני חג הפסח: האחת – "גלות וגאולת מצרים", והשניה – "למכה מצרים".

קבצים אלו יצאו לאור בעבר (בשנות תשפ"א-תשפ"ב), בתוך עשרות קבצים שיצאו לאור על ענינים שונים.

מלאכת אמון זו נעשית לאחר ליקוט עשרות 'תורות' מאוצרו הגדול של כ"ק מרן שליט"א, באשר אז ניתן למצוא – בדרך כלל – קו אחיד המאחד ומחבר אותן, ולאחר מכן ניתן לבנותן באופן שהאחת משלימה את רעותה, ובאופן שמכולן יחד תתהווה סוגיא ערוכה בבהירות יתירה אשר טעמה וריחה ערבים על נפשות הלומדים בה.

ב. "פניני קודש" – אוצר פנינים ומרגליות בקצירת האומ"ר, שזכינו לדלות מתוך דברות קדשו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א על חג הפסח, מתוך הגליונות "פניני קודש" שנתפרסמו בשנים תש"פ-תשפ"ג.

*

מאז החילונו בהדפסת הגליונות והקובצים הזינו ראינו עד כמה אנשי שלומנו צמאים ומשתוקקים לקבל לידם לקח-טוב ממקחו של צדיק, כדי להוציא מהם נקודה בעבודת השי"ת; כדי להתחזק דרכם בעבודת הבורא; או כדי לפאר בהם את שלחן החג ולהנחיל לבני-הבית ניצוצי-קודש ורעיונות משלחן גבוה.

תל"ת, הגליונות והקבצים התקבלו בתשואות הן בקרב כל שכבות הציבור, זקנים עם נערים, לומדים ובעלי-בתים. כולם כאחד בירכו עליו ברכת הנהנין ומודים דרבנן, הן מחמת תוכן הדברים, והן מחמת חיזוק התקשרותם בעין החיים באמצעותם.

אשר על כן, לכבוד חג הפסח הבעל"ט – שעונין בו דברים הרבה – אמרנו לזכות את הציבור על ידי קיבוץ הדברים לפונדק אחד, למען יתענגו וישבעו מטובו קהל אנ"ש מכל הגוונים.

וזאת למודעי, כי הדברים נכתבו במשנת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ובאור תורתו הקדושה, אך לא הובאו בהם הדברים במלואם כפי שנאמרו במפורש מפה קדשו. כמו כן הובאו פנינים יקרים גם מהשנים שבחן לא יצאו דברי התורה לאור בצורה מבוקרת ומדוייקת ע"י מכון "מעשה רוקח", ולכן כתיבתם ועריכתם היא כפי הבנת העורך וחברי המערכת.

לכן בוודאי המשכיל המשתוקק ללמוד דברות-קודש שנאמרו מתוך האש מפה קדשו של כ"ק מרן שליט"א, יראה להגיע – מתוך העיון בקונטרס זה – למטרה הנבספת להגות ולשקוד בדברי-קדשו של כ"ק מרן שליט"א, מתוך כרכי "דברות קודש" שיצאו לאור ברוב פאר והדר ע"י מכון "מעשה רוקח", וימצא בהם את שאהבה נפשו בדרכי ההכנה לחג, ובדרכי התעלות בתורה ועבודת השי"ת והתדבקות באלקים חיים.

בברכת חג כשר ושמה

חברי המערכת

יצחק טרויבע

עורך ראשי

משנת קודש

ערכים בעבודת השי"ת
במשנת
כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

מאמר לחג הפסח
בענין "גלות וגאולת מצרים"
ובענין "למכה מצרים"

יצאו לאור בשנים
תשפ"א ותשפ"ב

מהדורת תפארת ישראל

תפארת ישראל

לע"נ הרב חסיד המפואר והנעלה, האי גברא רבה ויקירא, מופלג בתורה ומופלא בחסידות, שקד על דלתי תורה כל ימיו ותורתו היתה משוש חייו, ענוותן ושפל ברך, הסתופף בדביקות רבה אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע ואחר עלות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א על כס אבותיו הקדושים דבק בו בכל עוז, שימש כבעל קורא ובעל תפילה בצל הקודש רבות בשנים, גמל חסדים לרוב בגופו ובממונו, ביתת רגליו לצרכי צדקה לכלל ולפרט והרבה לסייע לנצרכים ושבורי לב, זכה להקים דור ישרים יבורך, נודע לשם ולתפארת

מוה"ר ר' ישראל בן מוה"ר יונה בנימין קליין ז"ל

מבערגסאז – ירושלים

גלב"ע ביום כ"א שבט שנת תשנ"ו לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

תזכור העניינים

חלק א' - גלות וגאולת מצרים

פיתחא זעירא ט

פרק א': גלות מצרים

ענף א': גלות הגוף יא

ענף ב': גלות הנפש יז

ענף ג': שער הג'וזן יח

פרק ב': גאולת מצרים

ענף א': המכות יא

ענף ב': הגאולה יז

חלק ב' - למכה מצרים

פתח דבר מא

פרק א': תכלית המכות - עונש לפרעה ולמצרים

ענף א' - עת נקם ושלם לפרעה ולמצרים מג

ענף ב' - עת רצון לבני-ישראל מה

ענף ג' - מכות מחוץ לטבע - בעקבות האכזריות מחוץ לטבע מז

פרק ב': תכלית המכות - זיכור והארת נפשות ישראל

ענף א' - התשת זזהמת מצרים מה

ענף ב' - המשכת אודות גדולים על נפשות ישראל נ

ענף ג' - עשר המכות - כנגד עשר ספירות נא

פרק ג': סדר המכות - מימכת דם ועד מכת חושך

נה ענף א' - דם צפרדע כינים

נו ענף ב' - ערוב דבר שחין

נה ענף ג' - ברד ארבה וחושך

פרק ד': "זה' הבה כל בכור"

סג ענף א' - ההתראה

סד ענף ב' - הקטרוג וההמתקה

סו ענף ג' - למכה מצדים בכבודיהם

סה ענף ד' - היציאה ממצדים

עא סוף דבר

חלק א'

גלות וגאולת מצרים

פיתחא זעירא

ה"חרדים" מבואר שיש לזכור הן את גלות מצרים ("עבדים היינו לפרעה במצרים בעבודת פרך בחומר ובלבנים") והן את גאולת מצרים ("אילו לא הוציאנו עדיין אנו ובנינו היינו עבדים").

מעם זכירת גלות מצרים מבואר ב"חרדים" (שם): "כדי שלא יחזיק האדם עצמו כבן חורין", ויזכור שהוא עבד לאדונו ומחוייב לקיים מצוותיו, "כעבד דאשתדל בתר מאריה בכל מה דאיצטרין ליה... דכתיב (ויקרא כה, נה) 'כי לי בני ישראל עבדים'" (זוה"ק ח"ג קיא, ב).

ומעם זכירת גאולת מצרים מבואר ב"חינוך" (מצוה כא): "שיזכור הניסים והענינים שאירעו לאבותינו ביציאת מצרים", ו"זכירה ההיא עיקר הדת" (שם מצוה תרג), ו"יסודות דת יהודית" (שם מצוה תכב), "כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו, לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם, וכי יש אלוק קדמון... פועל כל הנמצאות הוא, וכידו לשנותם כפי שיחפון... כמו שעשה במצרים ששינה

נצטוינו בתורה הקדושה (דברים טז, א): "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך", וכן נצטוינו (שמות יג, א): "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחווק יד הוציא ה' אתכם מזה".

וכתב ה"חרדים" (פ"ט אות כד), שמשני פסוקים אלו אנו למידים, שיש חיוב "לזכור בכל יום... כי עבדים היינו לפרעה במצרים בעבודת פרך בחומר ובלבנים, ואילו לא הוציאנו, עדיין אנו ובנינו היינו עבדים".

זכירה זו היא הן בלב והן בפה, כי מאחר שהתורה כתבה זאת פעמיים מוכח, שבנוסף למחשבת הלב יש להזכיר יציאת מצרים בפה, "כדי לחזק הלב", כי הזכירה בפה גורמת שגם מחשבת הלב תהא ביתר שאת, ככלל הידוע ש"הלשון קולמוס הלב".

בפסוקים אלו מבואר שיש לזכור את גאולת מצרים, ואילו בלשון

בנוסף לכל האמור, אודות זכירת וסיפור יציאת מצרים שהיתה בעבר, עלינו להתבונן ולהשריש בקרבנו שיציאת מצרים קיימת גם בהוה, כענין ששנינו (פסחים פ"י מ"ה): "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים".

הן בכללות - בכל עת כשהאדם נתון במיצר תחת יד יצרו-הרע הקב"ה ברוב חסדו עוזרו ומסייעו ומושיעו ("כתיב כימי" לשון רבים, כי בכל יום ויום של חיי האדם צריך לצאת ממצרים... מתחת היצר הרע". "בת עין" פר' שמות).

והן ובמיוחד בליל פסח שבו מתעוררות אותן ההארות שהאירו על נפשות ישראל בצאתם ממצרים, כפי שנלמד מהפסוק (מיכה ז, טו) "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", דלכאורה תמוה לישנא דקרא "כימי צאתך" בלשון רבים, "הא ביום אחד ושעה אחת יצאו"? ובהכרח דילפינן מהכא ש"בכל דור ודור מתפשט יותר הארות מיציאת מצרים, וכשיהיו נשלמים כל ההארות יהיה מזה גאולה העתידה" ("שפת אמת" לפסח תרמב; ונרמז כן בוהר הק' ח"ג קעו, א).

טבעי העולם בשבילנו, ועשה לנו אותות מחודשים גדולים ועצומים" (שם מצוה כא).

בנוסף לחובת הזכירה התמידית, ישנה מצוה מיוחדת לעסוק בסיפור יציאת-מצרים בליל פסח, "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתים במ וידעתם כי אני ה'" (שמות י, ב), "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שם יג, ח).

גם בלילה זה אנו מצווים להטיל דגש הן על גלות מצרים והן על נאולת מצרים, כדכתיב (דברים ו, כא) "ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה", וכפי שתקין רבן גמליאל לעסוק בלילה זה ב"פסח" ו"מרור", כאשר ה"פסח" וה"מצה" הם עניני גאולת מצרים ("פסח - על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, מצה - על שם שנגאלו אבותינו ממצרים"), וה"מרור" הוא ענין גלות מצרים ("מרור - על שם שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים"), ו"כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו" (פסחים פ"י מ"ה).

במאמר שלפנינו יתבארו בהרחבה ובטוב-טעם ענין גלות מצרים (פרק א), וענין גאולת מצרים (פרק ב), לאור תורתו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.

פרק א'

גלות מצרים

ענף א': גלות הגוף

ברבות הימים החלו להכביד עולם עליהם ביתר שאת, "הם ילכו וקוששו להם תבן" (שמות ה, ז), כדי שיצטרכו לעבוד בלי הפסק, ביום בלילה, בחול ובשבת.¹

-א-

השעבוד כפה רך

בהשקפה ראשונה נראה, שהגלות האמיתית החלה רק לאחר שהשתעבדו בהם "בפרך", ואילו קודם לכן - כשהשעבוד היה "כפה רך" - עדיין לא היה "גלות".

אולם, האמת הוא שהשעבוד "כפה רך" היה מזימה שפלה של המצריים כנגד בני-ישראל, מחמת שתי סיבות:

"גלות מצרים" - לפי פשוטו של מקרא - היתה, עבודת-פרך גופנית², ושאר צרות שעשו המצריים לאבותינו במצרים.³

עינויים גופניים אלו נעשו בהדרגה, בתחלה היתה העבודה "כפה רך" ("בפרך - כפה רך". שמות רבה א, יא), בתשלום שכר ("נשתעבדו להן על ידי שכר". רש"י פסחים לט, א).

לאחר מכן הגבירו המצריים את דרישותיהם, והעבידו אותם "בפרך" כפשוטו - "עבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו" (רש"י שמות א, יג, ומקורו מדברי המדרש שמו"ר שם: "בפרך - בפריכה").

א. "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך" (שמות א, יג). "וימררו את חייהם בעבודה קשה" וגו' (שם יד).

ב. "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" (שם כב). "וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל וגו' (שם כג) - נצטרע והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמיו" (שמות רבה א, לד), ועוד מעשי אכזריות ורציחה כיוצא בהן.

ג. "תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר" (שמות ה, ט) - אל יהו נפישין ביום השבת" (שמו"ר ה, יח).

אז "וחיה", ניתן להותירו בחיים, ולהסיטו מן המסילה על ידי שנעניק לו מכספנו, והכסף יעשה בו אות לרעה, ח"ו (סעודה א' פ"ר שמות תשן).

אלמלי היתה תקופת-ידידות זו נמשכת עוד זמן מועט, כי אז היו בני-ישראל משתקעים בעומק הטומאה מבלי יכולת לצאת, ולכן חסד גדול עשה הקב"ה כאשר "ויקם מלך חדש על מצרים" (שמות א, ח) ששינה את השיטה כלפי בני-ישראל והחל לשעבדם בפרך, ולגרום שנאה ותיעוב מצד המצריים לישראל ("ויקוצו מפני בני ישראל". שמות א, יח), ובעקבות כך, התבדלות גמורה מצד בני-ישראל למצריים, התבדלות שבזכותה לא העמיקו לירד לשאול תחתיה של טומאת זוהמת מצרים (סעודה א' פ"ר שמות תשן).

הוא שאמרו רז"ל במדרש (שמו"ר א, ח): "כשמת יוסף הפרו ברית מילה, אמרו, נהיה כמצרים, וכיון שעשו כן הפך הקב"ה האהבה שהיו המצריים אוהבים אותם לשנאה", והיינו, שמעיקרא היתה התקרבות בין ישראל למצריים, עד שכמעט נעשו כחלק מהם, רח"ל ("אמרו, נהיה כמצרים"), ולכן "הפך הקב"ה האהבה... לשנאה", שיתחילו לשעבדם בפרך ממש, כפשוטו, מתוך שנאה ותיעוב, ורק בדרך זו יוכלו

א. להביא התקרבות והתבוללות בינם לבין בני-ישראל.

המצב של "בפה רך" גרם להתקרבות וידידות אמיצה בין המצריים לבני-ישראל, וקיוו לגרום בכך נזק רוחני אדיר לישראל, כי כלל נקוט בדינו (רש"י דברים א, ז) "קרב לגבי הניא ואידהן" (תתקרב לאדם מבושם ותתבסם), והוא הדין, התקרבות בני-ישראל למצריים המזוהמים תשפיע גם עליהם זוהמא.

זאת ועוד, הכסף והזהב שהעניקו להם המצריים - בשכר עבודתם - היו אמורים להשפיע עליהם לגרועותא, ככלל הידוע המובא ב"אגרא דכלה" (פ"ר שופטים): "קבלנו מאבותינו שכח הפועל בנפעל, ממילא ממונו ורכושו של אדם - שהאדם מסגלו על ידי מעשיו - יש בממון שהוא כח הפועל, ולכן כשאדם כשר נוטל ממון מרשע, גורם לנפשו פעולות זרות כפי כח הפועל"ד.

לזוה רמז פרעה הרשע באמרו (שמות א, טז): "אם בן הוא והמתן אותו ואם בת הוא וחיה", כי "בן" הוא בבחינת משפיע, ו"בת" היא בבחינת מקבל, והכי קאמר: "אם בן הוא" - אם היהודי הוא משפיע ולא מקבל, אז לא יקבל מכספנו ומזהבנו, ולא נוכל להסיטו מן הדרך על ידי "כח הפועל בנפעל", ולכן אין-ברירה אלא "והמיתן אותו", אבל "אם בת הוא" - אם הוא מקבל,

ד. ומציין ה"אגרא דכלה" (שם): "בעינינו ראינו כמה אנשי שם אשר פיתם היצר לתבוע חלקם ולהשתדל בפרנסתם לקבל ממון מכל אדם, ונשארו אחר כך כלים ריקים, כי הממון שסיגלו מבני בלי-שם דבק בם ובנפשם, וכיבתה השלהבת אשר בער בקרבם באהבת היוצר כל".

”יסורים” הריהו יכול להמיר אותם ביסורים של יגיעה ועמל בתורה^ה, וממילא עסקם בתורה נכלל ג”כ ב”ועבדום ועינו אותם” (סעודה א’ פר’ וארא תשן)¹.

אז באו המצריים לפתות את ישראל בחלקלקות לשונם שיבואו לעבוד אצלם בשכר, כדי לפרנס את בני ביתם, לקיים את דברי המשנה (אבות פ”ב מ”ב) ”יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ”, ”כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה”, ובכך גרמו לרפיון בלימוד התורה בקרב בני-ישראל, ואז יכלו להתחיל לשעבדם בעבודה קשה ומפרכת (”ועבדום ועינו אותם” כפשוטו), כי הלא כך שנינו במשנה (אבות פ”ג מ”ה): ”כל הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ”.

ואילן שבט לוי – שעליהם היו נמנים חכמי וזקני ישראל באותה תקופה! – לא הלכו שולל אחר פיתויי המצריים, והמשיכו לעשות חיל בתלמודם בשקידה רבה, ולכן ”שבטו של לוי פנוי היה מעבודת פרך” (שמו”ר ה, טז), כי נפטרו מעול דרך-ארץ על ידי שהמשיכו לקבל על עצמם עול תורה (סעודה ב’ פר’ שמות תשנ).²

להישמר מלהיטמע לגמרי בתוך זוהמת ערות הארץ (סעודה ג’ פר’ צו תשנ).³

ב. לגרום רפיון בישיבת ”בית תלמוד” שהקים יעקב אבינו.

”כל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד, שנאמר (שמות א, ו) ’וימת יוסף וכל אחיו, ואחר כך (שם ח) ’ויקם מלך חדש” (רש”י שמות ו, טז), והסיבה לכך היתה, משום שאז עדיין עמד על תלו ה”בית תלמוד” שהקים יהודה בארץ גושן (”בית תלמוד שמשם תצא הוראה”. רש”י בראשית מו, כח), ובני-ישראל ישבו ושקדו שם על תלמודם, וכלל הוא בידניו ש”כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ” (אבות פ”ג מ”ה), ולכן עדיין לא עלה עליהם עול השעבוד.

באותה תקופה היה מצבם של בני-ישראל ככי-טוב, כי מצד אחד היו יושבים ולומדים בישיבת ”בית תלמוד” ללא שעבודים ועבודות-פרך, ומצד שני נחשבו להם שנים אלו בכלל השנים שעליהם נגזרה גזירת ”ועבדום ועינו אותם” ארבע מאות שנה⁴, ועל פי יסוד מוסד מב”ק מרן מהר”י זי”ע שכאשר נגזר על האדם

ה. ולמד כן מהפסוק (תהלים צד, יב): ”אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה ומתורתך תלמדנו”, אשרי הגבר שהוא ממית עצמו באהלה של תורה, ובכך הקשים והיסורים שיש לו בעת עסקו בתורה מנכים לו מהיסורים הקצובים עבודו.

ו. זה גופא היה מטרתו של יעקב אבינו להקים ”בית תלמוד” ברדתו למצרים, כדי שבני-ישראל ישכילו להמיר את גזירת ”ועבדום ועינו אותם” בעבודות ועינוי של עסק התורה הקדושה, וכך ינצלו מעבודות ועינוי אמיתיים (שם).

ז. כדאיתא ברמב”ן (שמות ה, ד): ”שבט לוי... היו חכמיהם וזקניהם”.

והשנית, בבחינת "עבד לרבו". החילוק ביניהם הוא, שהבן יכול לפעמים להקל ראש כנגד ציווי אביו, מאחר שהוא יודע שאביו אוהבו, ואילו העבד לא יעיז להקל ראש כנגד פקודות אדונו, מחמת יראתו ופחדו הימנו. כמו כן, הבן רשאי לבקש מאביו שיפרש לו טעם לציווי, ואילו העבד אינו רשאי לבקש זאת מאדונו, כי עיקר העבדות הוא כשעושה את רצון אדונו בדרך קבלת עול, ללא טעם ודעת.

בני-ישראל מצד טבעם ומהותם הם "בנים למקום" ("בני בכורי ישראל", שמות ד, כב. "בנים אתם לה' אלקיכם", דברים יד, א. "בני א-ל חי", הושע ב, א), ורצון הקב"ה היה שיקבלו עליהם את עול מלכותו כעבדים נאמנים, ולא רק כמו בנים (שלפעמים עלולים להקל ראש כנגד ציווי אביהם, ולפעמים הם דורשים טעמים ונימוקים).

לבן הוריד הקב"ה את יעקב ובניו למצרים, וסיבב שבני-ישראל יהיו שם עבדים לפרעה ולמצרים, כדי להטביע בקרבם את טבע העבדות, על-מנת שבצאתם משם ישתמשו בטבע זה כדי להיות עבדים נאמנים להשי"ת.¹

והיה בזה הן הכנה לקבל עול מלכות שמים ועול מצוות - כמו עבד

-ב-

הכבוד השעבוד

והנה, בזמני הכבוד השעבוד על בני-ישראל היה נראה המצב כמצב גרוע שבגרוע, ורבים מבני-ישראל התלוננו והתרעמו על המצב השפל והירוד שאליהם נקלעו, אולם, לאמתו של דבר היה בכך מפתח לגאולתן של ישראל.

לא מיבעיא, כשפרעה הכביד עליהם עבודה יותר מכפי יכלתם ("תכבד העבודה על האנשים" וגו'. שמות ה, ט), שהתועלת בכך מבוארת בדברי רז"ל (שמו"ר טו, א עם פירוש ה"יפה תואר"), שבאמת היו צריכים להשתעבד ארבע מאות שנה (כפי שנגזר בברית בין הבתרים בראשית טו, יג: "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה"), אלא, שאילו היו נשארים במצרים רגע אחד יותר, היו משתקעים בעומק הזוהמא מבלי יכולת לצאת ("סידור האר"י" פסקא מצה זו), ואולם קושי השעבוד השלים למנין ארבע מאות שנה, וכך היו יכולים לצאת - קודם הזמן - קודם שקיעתם בעומק הזוהמא הגדולה.

אלא גם הכבוד השעבוד בפעם הראשונה - כשעברו מהשלב של עבודה בפה רך לעבודה קשה ומפרכת - היתה תועלת רבה ועצומה לטובתן של ישראל. כפי שיבואר:

כידוע ישנן שתי בחינות בעבודת השי"ת, האחת, בבחינת "בן לאביו",

ח. לכן פתח הקב"ה את דיבורו במתן-תורה (שמות כ, ב): "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" - לאחר שהייתם עבדים במצרים, והוטבע בקרבכם טבע העבדות,

בתחלת שעבוד מצרים היו בני-ישראל עבדי פרעה רק באופן חלקי, כי היו צריכים למלא את משימתם דבר יום ביומו, ולאחר מילוי המשימה היו חפשיים לנפשם, ואילו לאחר מכן, כשיצאה הגזירה ש"הם ילכו וקושרו להם תבן... ואת מתכונת הלבנים אשר הם עושים תמול שלשום תשימו עליהם לא תגרעו ממנו" (שמות ה, ו-ז), הפכו היהודים לעבדי פרעה בתמידות, כי לא היו יכולים להספיק את העבודה הנדרשת מהם, וגלל כן היו משועבדים בלי הפסק.

בכך הוטבע בהם טבע של עבדות, כעבד המשועבד לאדונו ללא הרף, בכל צעד ושעל, וכאשר יצאו מצרים לקחו עמם טבע זה, והפכו לעבדי השי"ת במשך כל עשרים וארבע שעות היום ותתרוף חלקי השעה, בזמני אכילה ושתייה כמו בזמני קיום מצוות, בזמני משא-ומתן כמו בזמני לימוד התורה (סעודה ג' פר' ואתחנן תשנח).

לאדונו – במתן תורה ("הצלתי אתכם מעבודתם... ולקחתי אתכם לי לעם", שמות ו, ו-ז), והן הכנה לכניסתם לאר"י, ששם יושפע עליהם רוב טובה ("לא תחסר כל בה", דברים ח, ט), והבן עלול לבעוט מרוב טובה ח"ו, מה שאין כן העבד נכנע ובטל לאדונו גם במצב כזה של רוב-טובה ("הצלתי אתכם מעבודתם... והבאתי אתכם אל הארץ וגו', שמות ו, ו-ז) (סעודה ג' פר' וארא תשנח).²

עתה תשכיל ותבין ביתר שאת ענין הכבדת השעבוד – בפעם השניה – שנסתכב בעקבות שתדלנותו של משה רבינו אצל פרעה בפקודת הקב"ה.

כי הנה יש עבד ויש עבד, יש עבד שהוא ממלא את פקודות אדונו, ובשאר הזמנים הוא חפשי לנפשו, ויש עבד שהוא משועבד לאדונו עשרים וארבע שעות ביממה, פעם עבור משימה זו, פעם עבור משימה אחרת, ופעם עבור תפקיד שונה לחלוטין, וכו'.

הוצאתי אתכם משם כדי שתשתמשו בטבע זה להיות לי עבדים נאמנים, ולקבל על עצמכם עול מלכות שמים ועול מצוות (סעודה ג' פר' וארא תשנח).

ט. לכן נצטוונו לשתות ארבע כוסות של יין בליל הסדר, כנגד ארבעה לשונות של גאולה (דעת רבי יוחנן בירושלמי פסחים פ"י ה"א), וכנגד ארבע פעמים "כוס" בפרשת חלומו של המשקים ("כוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה ... ונתת כוס פרעה בידו", בראשית מ, יא-יג. דעת רבי יהושע בן לוי בירושלמי שם).

ולכאורה שני הטעמים נראים כמו תרתי דסתרי, שכן לפי הטעם הראשון הכוסות מורים על חירות וגאולה, ואילו לפי הטעם השני הכוסות רומזים על עבדות (כמו העבדות של שר המשקים לפרעה). אתמהה!?

ולפי האמור יובן היטב הפלא ופלא, כי באמת שני הדברים אחד הם, כי הכוסות הן זכר לגאולה, שחלק עיקרי מהגאולה היה שבני-ישראל זכו להטביע בקרבם טבע של עבדות בשנות גלותם כדי שלאחר גאולתם יהפכו להיות עבדי השם (סעודה ג' פר' ואתחנן תשנח).

המורם מן האמור:

א. תחלת הגלות היתה "בפה רך" עם תשלום שכר על העבודה, ובני-ישראל הושפעו מזה לגריעותא: א. הידידות עם המצריים הורידה אותם לדיוטא תחתונה. ב. לקיחת כסף מהמצריים הזיקה להם מאד. ג. הרפיון שהתרפו מלימוד התורה בגין העבודה שעבדו בשכר הביאה את השעבוד בפרך, מצד "הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות".

ב. המשך הגלות היה בעבודה קשה ומפרכת, ואם אמנם שכלפי חוץ היה זה עת צרה ליעקב, עם זאת, היה טמון בזה תועלת גדולה: א. כדי להטביע בקרבם טבע של עבדות, כדי שכשייצאו ממצרים יהפכו להיות עבדי ה'. ב. בנוסף היה בכך תועלת, שהמצריים כבר לא חיו עמהם בידידות, וממילא היו קצת מובדלים מהם, ולא נפלו עד לדיוטא תחתונה.

ג. השלב השלישי של השעבוד – שהיה קשה פי כמה – היה הכרחי כדי שלא יצטרכו לשהות במצרים ארבע מאות שנה, כפי שנגזר עליהם, וממילא לא ישתקעו בשער הנו"ן דקליפה (וראה להלן [פרק ב' ענף א'] מטרה נוספת בהכבדת השעבוד).

ענף ב': גלות הנפש

-א-

טומאת מצרים

- טומאה שרשית וכללית

כידוע, מצרים היתה "ערות הארץ" (בראשית מב, ט), וזוהמתה היתה גסה וגרועה פי-כמה מזוהמתן של שאר האומות, כי בעוד ששאר האומות יונקין את טומאתן ממדה אחת דקליפה (מתוך עשר הספירות המצויות הן בקדושה והן בקליפה), מצרים היתה קליפה שרשית היונקת את טומאתה מכל המדות

עד כה נתבאר ענין "גלות הגוף" שהיתה במצרים, שהמצריים השתעבדו בהם והכבידו את השעבוד עליהם, ומאת ה' היתה זאת כדי להטביע בהם טבע של עבדות כהכנה למתן תורה שאז ייהפכו להיות עבדי השי"ת.

ברם, עיקר "גלות מצרים" היתה "גלות הנפש", דהיינו, הזוהמא והטומאה הגדולה שנדבקה בנפשות בני-ישראל באותה תקופה.

י. שלשה ראשונות הנקראים "מוחין": א. חכמה. ב. בינה. ג. דעת. ושבע מדות: ד. חסד. ה. גבורה. ו. תפארת. ז. נצח. ח. הוד. ט. יסוד. י. מלכות.

סביבה גרועה אין עצות אלו מועילות, כי גם אם יעסוק בתורה ובקריאת שמע וכדומה, עדיין יהיו מוחו לבו נמשכים אחר הסביבה (סעודה ג' פר' שמות תשנג).

הסביבה המצרית השפיעה לרעה הן על מוחם של בני-ישראל ("דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו... אחר רעיו וחבריו"), והן על לבם וכלי המעשה שלהם ("דרך ברייתו של אדם להיות נמשך... במעשיו אחר רעיו וחבריו").

-ג-

גלות הדעת

השפעת המצריים על מוחם של בני-ישראל הביאתם לידי רפיון וספיקות באמונה, ועל רפיון זה אמרו בעלי-הקבלה ("שער הכוונות" ענין הפסח דרוש א), שגלות מצרים היתה גלות הדעת, והנה הביאור בזה כפי העולה על שלחן מלכים ("מאור עינים" פר' בא ועוד):

יש אמונה במוח ויש אמונה מוסתרת בלב. אמונה במוח פירושה, שהתבונן והגיע לכלל דעת שאין שום כח בעולם זולתי כוחו יתברך, ואילו אמונה המוסתרת בלב היא האמונה הטבועה בקרבו בירושה מהאבות

דקליפה גם יחד, הן מחב"ד של צד הקליפה - שמחמתן היו למצריים דעות כוזבות במח, והן משבע המדות דקליפה - שמחמתן היו המצריים שטופים בזימה ובתאוות אסורות ("המצריים שטופי זימה הם, שנאמר ויחזקאל כג, כ] 'זרמת סוסים זרמתם'. רש"י בראשית יב, יט) (סעודה א' פר' בא תשנג).

-ב-

השפעת הסביבה המצרית על בני ישראל

והנה, ידועים דברי הרמב"ם ז"ל (הל' דעות פ"ו ה"א): "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו" (רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"א), והיינו, שיש בכח הסביבה להשפיע על האדם לטוב ולמוטב.

לאור זאת, זה גופא היה "גלות מצרים", כי הסביבה המצרית - המלאה טומאה וזוהמא - השפיעה השפעה קלוקלת על בני-ישראל, וחומר השפעתה גדול יותר מהשפעת היצר הרע, כי כנגד היצר-הרע ישנן עצות של עסק התורה וקריאת שמע והזכרת יום המיתה (ברכות ה, א), ואילו כנגד

יא. שלש עצות אלו רמוזות בפסוק (שמות ה, טז): "תבן אין ניתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו" - "תבן" מלשון תבונה, רומז על התורה הקדושה שהיא העצה הראשונה כנגד פרעה - היצר הרע, וכן "תבן" ראשי תיבות נ'ו"ן ת'דעין ב'ינה, רומז לקריאת שמע (כדאיטא בזוהר הק' ח"ב קטו, ב, שבפסוק "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" ישנם כ"ה אותיות, ובאמירתו שחרית וערבית עולה למנון חמישים אותיות כנגד חמישים שערי בינה), שהיא העצה השניה כנגד פרעה - היצר הרע.

וכאשר אין ביכולת האדם להשתמש בשתי עצות אלו כנגד פרעה, אז העצה היא: "ולבנים אומרים לנו עשו", להזכר בתכריכים הלבנים שילבישו אותו לאחר פטירתו (סעודה ב' פר' שמות תשנג).

כ"מצות אנשים מלומדה" (ישעי' כט, יג), כתמול כן היום, וללא התבוננות פנימית. ב. גם כל המעשים הגשמיים נעשים שלא לשם שמים.

נקודה זו היא גם כן בכלל "גלות הדעת", כי "דעת" הוא מלשון חיבור, וכאשר האדם אינו מתחבר במחשבתו לתורה שהוא לומד ולתפלה שהוא מתפלל, הריהו ב"גלות הדעת", וכן כשהאדם אינו מחבר את מעשיו הגשמיים להשי"ת הריהו ב"גלות הדעת" (כי עבודת האדם בעולמו היא "בכל דרכיך דעהו" [משלי ג, ו], לחבר כל הדרכים הגשמיים להשי"ת) (סעודה א' פר' שמות תשנז).

ועיקר "גלות הדעת" היה, שהתרגלו להיות עבדי מצרים, והשלימו עם המצב, וגם אם באו לאמר להם ששעבוד זה אינו אלא הכנה להיות עבדי השי"ת (כדלעיל ענף א'), לא הסכימו עם כך, והעדיפו להשאר עבדי פרעה מאשר לצאת משם ולהיות עבדי ה', בטענה שבמצרים לא היו צריכים לקחת אחריות על עצמם, כי היו נתונים תחת רשות האדון המצרי, ועשו כפי שנצטוו (כמו בהמה שאין לה שכל עצמי, והיא כפופה לבעליה לעשות כל מה שיטיל עליה²), ואילו כשייצאו משם, ויצטרכו להיות עבדי ה', לא

הקדושים, שהקב"ה הוא רב ושליט, לית אתר פנוי מיניה.

כשהאדם נשען רק על נקודת האמונה המוסתרת בלבו, הוא עלול להגיע ח"ו למצב שבו יכנסו בלבו ספיקות, שאמנם הקב"ה הוא המנהיג והבורא, אבל יש גם כוחות אחרים – כמו כשפים ומזלות – שהעניק להם הקב"ה כוחות הנהגה לעצמם, עפ"ל, ואילו כשהאדם מתבונן בשכלו ללא הרף בעניני אמונה, אז הכרתו תמה וברה כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו.

במצרים חיו בני ישראל רק עם נקודת האמונה הטבועה בלבם, אבל לא התבוננו בשכלם בעניני אמונה, הן מומאת וזוהמת מצרים מנעה מהם מלהתבונן בכך, והן השעבוד והמורח והלחץ הביאו אותם למצב של העדר התבוננות, ולכן היו אצלם ספיקות פן ושמא ישנם עוד כוחות זולת כוחו ית"ש (סעודה א' פר' וזרא תשנז)³.

ובשהאמונה – שהיא הפתח לחיי תורה ודביקות – אינה כדבעי, אז כל המעשים נעשים ללא דעת והתבוננות, ונכלל בזה תרתי: א. התורה והתפלה הן

יב. לכן שידד הקב"ה את מערכות הטבע עם ניסים ונפלאות כדי שיגיעו להשגה של "וידעתם כי אני ה' אלקיכם" (שמות ו, ז), ולשלימות השגה זו זכו במתן תורה, שעליו נאמר (דברים ד, לה) "אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו", שאז "פתח להם שבעה רקיעים וראו שהוא יחיד" (רש"י שם) (סעודה א' פר' וזרא תשנז).

יג. יתכן שזוהי סיבת העבד האומר (שמות כא, ה) "אהבתי את אדוני... לא אצא חפשי", שלכאורה קשה, אטו בשופטני עסקינן שמבכרים חיי עבדות על חיי חירות!?

שרשית - כללית) למצב של קדושה קיצונית (קדושת אר"י שהיא קדושה שרשית - כללית). וזהו דכתיב (שמות א, א): "את יעקב איש וביתו באו", שמכוחו של יעקב אבינו הביא כל אחד עמו את ביתו מאר"י, דהיינו, את האוירא דאר"י וקדושתה הנעלית.

והיינו לפי הידוע מרבותינו הקדושים זי"ע שבכח עסק התורה ניתן להמשיך קדושת בית המקדש וקדושת אר"י שלא במקומם, והכא נמי בכח ה"בית תלמוד" שייסד יעקב בגושן, היה בכוחם להמשיך קדושת אר"י במצרים (סעודה ג' פר' שמות תשנ"ג).

אז - בחיי יעקב אבינו - היו בני ישראל במצב מרומם ונעלה, ללא כל השפעה שלילית מהסביבה. הקדושה היתה כ"כ גדולה עד כדי שהעינים והלב וכלי המעשה היו בתכלת הזיכוכך, ונמשכו מאליהם לרצון השי"ת.

המצב במצרים

- לאחר פטירת יעקב אבינו

לאחר פטירתו נחלש כח הקדושה במצרים, הן מצד עצם חסרונו

תהא העבדות בדרך זו, אלא אדרבה יצטרכו לקחת אחריות על עצמם לבחון את כל מעשיהם הייטב בעיני ה' אם לא, וכל צעד ושעל שלהם יצטרך להיות עם דעת והתבוננות (סעודה ג' פר' שמות תשנ"ד).¹

-ד-

גלות מצרים החלה בהדרגה
מפטירת יעקב אבינו

המצב במצרים - בחיי יעקב אבינו

הגלות האמורה - הן בגוף והן בנפש - החלה רק לאחר פטירת יעקב אבינו ע"ה, ובהדרגה (כפי שיבואר), כי כל עוד שהיה יעקב אבינו בחיים, לא הושפעו ישראל מאומה לגריעותא מהזוהמא הגדולה, משום שיעקב בגודל קדושתו הפך את הסביבה - שבה התגוררו ישראל - מסביבה טמאה ומזוהמת לסביבה קדושה ומזוככת.

מהפכה זו נעשתה על ידי המשכת

אוירא דאר"י לגושן

שבמצרים, ובכך יצאה ארץ גושן ממצב של טומאה קיצונית (טומאת מצרים שהיא טומאה

אמנם, לפי האמור הביאור בזה הוא, שהוא יודע אמנם שלאחר יציאתו לחירות יזכה לחירות גופנית מחד גיסא, אבל מאידך גיסא עד עכשיו היה כפוף לאדונו, ולא היה לו אחריות עצמית, ומעתה הוא צריך לקחת אחריות על עצמו ולבחון את כל מעשיו ודרכיו בשכלו-שלו, ולכן הוא מעדיף להשאר עבד בגוף מאשר לקחת בעצמו אחריות על חייו ועל מעשיו (סעודה ג' פר' שמות תשנ"ד).

יד. לכן כשבישר להם משה את בשורת הגאולה, שאז יהפכו להיות עבדי ה' ("ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים". שמות ז, ז), ויצטרכו לחיות עם דעת ועם לקיחת אחריות על עצמם ("וידעתם כי אני ה' אלקיכם"), "לא שמעו אל משה" (שם ו, ט), כי העדיפו לחיות חיי עבדות ללא אחריות מאשר לחיות חיי עבדות עם אחריות (סעודה ג' פר' שמות תשנ"ד).

באו" בלשון עבר, שהשבטים עצמם היו בבחינת "הבאים", אבל בני-ביתם היו בבחינת "באו", ולכן אז ירד קרנם באופן ניכר ביותר.

אם עד אז היה תמיד המצב שכלי-המעשה נמשכו אחר המוח, הרי מאז ואילך החלו ויכוּחי-שליטה - בקרב נפשות ישראל - בין המוח ללב, המוח דורש שהלב וכלי המעשה יעסקו רק בתורה ומצוות, ואילו הלב טוען שלא יזיק אם ילכו קצת אחר התאוות. אולם, בסופה של מלחמה נכנע הלב למוח, כי עדיין היתה קיימת התבדלות מזוהמת מצרים מכח שארית הפליטה של בני-דורם של שבטי י-ה שהיו אז עדיין בחיים (סעודה ג' פר' שמות תשנד).

המצב במצרים - לאחר מיתת כל בני דורם של השבטים

אולם, כאשר "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא" (שמות א, ו), נתקיים בהם (איכה א, ט) "ותרד פלאים", אנדרלמוסיא ובלבול בקרב נפשות בני-ישראל, עתים כך ועתים כך - לפעמים כלי המעשה נגררים אחר המוח, ולעתים תכופות הם נגררים אחר הלב (סעודה ג' פר' שמות תשנד).

לאמיתו של דבר, אלמלי היו בני-ישראל משרישים בקרבם רוח של "גאווה דקדושה" (בכך שהם צאצאי שבטי י-ה, ולא יאה ולא נאה להם להתחבר עם המצריים), כי אז היתה גאוותם מבדילה בינם לבין המצריים השפלים, ומתוך כך היו יכולים להחזיק מעמד ולא ליפול יותר.

של יעקב אבינו, והן מצד שהחלו להתרפות בלימוד התורה, ומשום כך החלה הזוהמא לתת בהם אותות, והחלו להתגלות אצלם סימני ירידה ברוחניות.

אולם, קדושת יוסף הצדיק ושאר שבטי י-ה עמדה להם, שאם אמנם לא נמשכו אבריהם מאליהם לרצון השי"ת, עם זאת, נמשכו אחר המוח - שהיה מלא וגדוש בתורה ועבודה - לרצון השי"ת (דהיינו, שהמוח היה שולט ומושל על הלב ועל כלי המעשה).

על אף שהסביבה כבר לא היתה מקודשת בקדושת אר"י (כמו בחיי יעקב), עם זאת, לא הושפעו כ"כ מהזוהמא, עקב כך שבטי י-ה חיו תמיד עם ההכרה שרק עכשיו הגיעו למצרים שלא על דעת להתיישב בה, וכל שכן שלא על דעת להאחז בטומאתה ח"ו, כפירוש כ"ק מרן מהר"י זי"ע בפסוק (שמות א, א) "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", "הבאים" בלשון הוה (ולא "אשר באו" בלשון עבר), שתמיד החזיקו את עצמם כאילו הם רק עכשיו "באים", וממילא אין להם חלק ונחלה ושייכות עם המצריים.

המצב במצרים - לאחר פטירת השבטים לאחר פטירת יוסף והשבטים, כבר לא חיו הנשואים עם ההכרה שהם רק עכשיו "באים מצרימה", אלא ליידער ליידער השתקעו במצרים במדה מסויימת, כדיוק לשון הכתוב (שמות א, א): "איש וביתו

מוחם הורעל בדעות משוכשות וכוזבות של כפירה בהשי"ת רח"ל (כפי שנתבאר לעיל, שקליפת מצרים לא היתה רק במדות שבלב, אלא גם במחשבות שבמוח) (סעודה ג' פר' בא תשנד).

-ה-

חסד השי"ת - שעל אף שפלותם לא התערבו לגמרי עם מצרים

אולם, על אף שפלותם וירידתם הגדולה, עדיין לא היו מעורבים לגמרי עם המצריים, באופן של "ויתרבו בגוים וילמדו ממעשיהם" (תהלים קו, לה), מחמת שני טעמים:

הטעם הראשון הוא, מחמת רגשי שנאה ותיעוב שהראו המצריים כלפיהם (כפי שנתבאר היטב לעיל בענף א').

והטעם השני הוא, מחמת שלש קדושות שהן יסודות ההבדלה בין ישראל לאומות העולם, ואלו הן:

א-ב: קדושת שבת ומילה שמרו והגינו עליהם שלא ליפול לעומק בור ודות

ואולם, בני-ישראל לא השכילו להתבונן בזה, אלא אדרבה "וירבו ויעצמו במאד מאד" (שמות א, ז), דייקא עכשיו התעצמה בקרבם המדה של "מאד מאד הוי שפל רוח" (אבות פ"ד מ"ד), ומתוך כך "ותמלא הארץ אותם" - טומאת ארץ מצרים נכנסה בקרבם, וגרמה לנפילתם מדחי אל דחי (סעודה ג' פר' שמות תשסד) ¹⁰.

ומפרש הכתוב הסיבה לכך שחיו עם ענוה פסולה (שמות א, ח): "ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף", התחדשות ממשלת קליפת מצרים על נפשות ישראל נעוצה בכך שלא היו מחוברים לאבותיהם הקדושים יוסף הצדיק ושאר שבטי י-ה ("ידע" הוא מלשון חיבור), ולמעלה בקודש, ולכן לא השכילו להתבונן ברוממות ערכם, ולהבדל מן המצריים (סעודה ג' פר' שמות תשנב).

והגיעו הדברים עד כדי כך שהיו אנשים מבני-ישראל שאצלם לא רק כלי המעשה הלכו שולל אחר לבם, אלא גם

טו. ובאמת בני עלייה שבהם השרישו בקרבם גאווה דקדושה, מתוך התבוננות שהם בני אברהם יצחק ויעקב, וגאווה זו עמדה להם להיות בדילים מן המצריים, ולא להיות במצב ירוד ושפל כמו אחיהם שהשרישו בקרבם ענוה יתירה ("ויעצמו במאד מאד").

זה נרמז גם בפסוק (שמות א, א): "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו", "ישראל" נוטריקון לי ראש, ורומז על גאווה דקדושה, ואילו "יעקב" הוא מלשון עקב ושפלות, ורומז על ענוה.

וזהו: "ואלה שמות בני ישראל", אלו שהשרישו בקרבם גאווה דקדושה היו בבחינת "הבאים מצרימה" בלשון הוה, כאילו עכשיו הם באים, ולא השתקעו ביניהם, ואילו "את יעקב", אלו שהשרישו בקרבם ענוה, היו בבחינת "איש וביתו באו", שכבר באו בעבר, וכבר השתקעו בתוך מצרים במדה מסוימת (שם).

לגוי, כי אברהם הסב עם אנשיו על השלחן אשר לפני ה', ושר זמירות ותשבחות להשי"ת בדביקות ובהתלהבות אש קודש, ואילו לוט ישב עמהם לאכול ולשתות לשם תאוה ולמלא כריסו, והשבתות גרמו לכך ש"ויפרדו איש מעל אחיו". ע"כ.

מבואר מזה שקדושת שבת מברלת בין יהודי לגוי, ומעתה יובן הענין שדייקא מצות מילה ומצות שבת שימשו כקרש-הצלה לישראל במצרים שלא להטמע בין הגוים (סעודה א' פר' שמות תשנה).

ג. קדושת הנקודה הפנימית - המצויה בתוך כל אחד ואחד מישראל - הצילה את ישראל מהתבוללות ומכלייה רוחנית רח"ל.

על נקודה פנימית זו אמרו רז"ל במדרש (שמו"ר א, ח): "אף על פי שיוסף מת אלקיהם לא מת", פירוש, על אף שיוסף מת, ומחמת פטירתו ירדו בני-ישראל ממדריגתם (כנ"ל אות ד), עם זאת, "אלקיהם" - הנקודה האלוקית הטמונה בקרבם - לא מת, והיא שעמדה לאבותינו ולנו (סעודה ג' פר' שמות תשנד).

אורה של נקודה פנימית זו באה לידי גילוי דייקא במצבי חשכות, כמו כוכבים

של שער הנו"ן²¹ (קידושא רבה פר' שמות תשנ), ושניהם מורים על ההבדלה האמורה:

המילה - כדברי ה"חינוך" (מצוה ב) בטעם מצות מילה: "שרצה השי"ת לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם להבדילם משאר העמים" (סעודה ג' פר' צו תשנט).

השבת - כפי שנלמד מדברי-קדשו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע דלהלן:

אחד מחסידי כ"ק מרן מהר"ש זי"ע היה נוסע לפעמים לפרשבורג אל הגה"ק החתם סופר זי"ע, ומדי פעם היה אומר להחתם סופר דברי תורה ששמע מפי כ"ק מרן זי"ע, כיון שראה שהחתם סופר נהנה מאד מהם. ומקובל על ארבע תורות מהן שהחתם סופר רשמן לעצמו לזכרון.

אחת מהן היא על הפסוקים (בראשית יג, ו-יא): "ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו... ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט... ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה... ויפרדו איש מעל אחיו", וביאר כ"ק מרן זי"ע, "ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו" אל תיקרי לְשַׁבַּת אלא לְשַׁבַּת, שבימי החול עדיין יכלו להיות יחדיו, אבל בשבת לא היו מסוגלים להיות יחד, כי בשבת יש הבדל קיצוני בין יהודי

²¹ כדאיתא ב"בעל הטורים" (ריש פר' שמות) על הפסוק (שמות א, א) "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה" - ישראל' ה'באים ראשי תיבות וסופי תיבות מילה, א'ת יעקב איש סופי תיבות שבת, לומר לך שבשביל שבת ומילה נגאלו".

אמנם, באמת גם בתוך השעבוד והזוהמא העבירו בני-ישראל במחשבתם הרהור קל של תשובה ואמונה (מצד נקודת האמונה שבלבם, כנ"ל אות ג). **ואם כי שבדרך כלל לא די בפתח כזה, עם זאת, נימים מרופים אלו נחשבו גם מחשבות אלו כ"פתח" אצל הקב"ה¹**, ומתוך כך, האיר הקב"ה את עיניהם לגלות את הנקודה הפנימית שבקרבם ולהזריח בהם אור של תשובה וחשבון הנפש, ובכך נסלל הדרך לגאולתם ופדות נפשם.

זחן שכתוב (שמות א, יב): "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ", וברש"י "רוח הקודש אומרת כן", דהיינו, לפי גודל העיניו והשעבוד נתרבה אצל הקב"ה ערך התשובה והקבלה שקבלו על עצמם במחשבה (להיות גדורים בעריות וכדו'. ויק"ר לב, ה), והחשיב להם זאת כפתח יפה שבגינו הם זכאים לקבל סיוע לתשובה שלימה כדי שיהיו ראויים להגאל.

שאורם ניכר רק בלילה ולא ביום (כי "שרגא בטיהרא מאי אהני". חולין ס, ב).

ולכן בתוך חשכת גלות מצרים היתה הנקודה הפנימית אמורה להאיר באור נגוהות, אלא שנקודה זו היא נקודה מוסתרת וספונה, ולכן הוצרכו לעזר וסיוע מאתו יתברך לגילוי אור גנוז זה.

ברם, כדי לקבל סיוע מהשי"ת היו הם צריכים לפתוח תחלה פתח אחד של תשובה ופשוש המעשים, יחד עם תפלה להשי"ת מעומקא דליבא "הרחמן יצילנו מיצר הרע" (קידושין פא, ב), ואז היה הקב"ה פותח להם פתחים גדולים להעלותם על דרך המלך, ככלל הידוע (שבת קד, א) "בא ליטהר מסייעין אותו".

אולם, הקליפה המקפת אותם, יחד עם קושי השעבוד, הביאו לידי כך שלא יכלו לפתוח כדבעי בתשובה ותפלה, וכשאינם בבחינת "בא ליטהר" איך יקויים בהם "מסייעין אותו"!

יז. לכן נמשלו ישראל לכוכבים, ללמד שכמו שהכוכבים מאירים בלילה, כך הנקודה הפנימית של יהודי מתגלית במלא הדרה דייקא בלילה.

זהו שפירש רש"י בתחלת גלות מצרים (ריש פר' שמות): "אף על פי שמנאן בחייהן" בחיי השבטים, שאז היו במדרגה נעלית, ומנו אותם מחמת חשיבותם, "חזר ומנאן במיתתן", על אף שלאחר מיתת השבטים כבר לא היו במדרגה נעלית כ"כ, עם זאת, חזר למנותם מחמת חשיבותם, "להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים", כמו שאור הכוכבים ניכר דייקא בלילה, כך אורו הפנימי של יהודי ניכר דייקא בתוך מצבי חשכות ושפלות (סעודה ג' פר' שמות תשנב).

ית. על פי יסוד ידוע של רבי חיים ויטאל זי"ע ב"שער הגלגולים" (דף סב, ב): "דע לך כי אין גדלות הנפש תלויה כפי מעשה האדם, רק כפי הזמן והדור ההוא, כי מעשה קטן מאד בדור הזה שקול בכמה (-כמו כמה) מצוות גדולות שבדורות אחרים, כי בדורות אלו הקליפות גוברות מאד מאד לאין קץ, מה שאין כן בדורות ראשונים".

מהם כ"בא ליטהר", וממילא "מסייעין אותו" להודיעו ולגלות לו את הנקודה הפנימית שבקרבו, ולהזריח בו את אור התשובה, ואז החלה להיסלל הדרך לגאולתם ופדות נפשם, על ידי "ומשה היה רועה" וגו' (שמות ג, א) (סעודה ב' פר' שמות תשנד; סעודה ג' פר' שמות תשנז).

זהו דכתיב (שמות ב, כה): "וירא אלקים את בני ישראל", הקב"ה ראה את תשובת בני-ישראל במחשבה וקבלה בלב (ללא פעולה מעשית) ("וגלי קדמוי ית תיובתא דעבדו בטומרא". תרגום יונתן), "וידע אלקים" שסיבת הדבר נעוצה בזוהמא שנדבקה בהם, וכן בעבודה שהשתעבדו בהם, ולכן החשיב כל אחד

הראית לדעת:

- א. טומאת מצרים היתה טומאה כללית הכלולה מכל עשר הכוחות דקליפה, ולכן היא השפיעה לגרועותא הן על המוח והן על הלב של בני-ישראל.
- ב. טומאה זו הביאה לידי כך שבני-ישראל לא התבוננו בשכלם באמונת השי"ת, אלא הסתפקו בנקודת האמונה הטבועה בתוך לבם, ובעקבות כך לא השכילו לקיים המצוות עם פנימיות, וכן לא השכילו לחבר דברים גשמיים להשי"ת.
- ג. הטומאה חלחלה בתוכם עד שהתרגלו למצב זה, עד כדי שלא רצו לצאת מן העבדות, כי טענו שעבדות זו היא עבדות טובה מאחר שאינם צריכים לייגע את מוחם ולקחת אחריות על עצמם, אלא הם מנוהלים לפי פקודות האדון המצרי.
- ד. גלות זו החלה בהדרגה לאחר פטירת יעקב אבינו: א. בחייו המשיך יעקב קדושת אר"י במצרים, וגלל כן היו האיברים נמשכים מאליהם לרצון ה', ולאחר פטירתו שוב ירדו ממדריגתם, אבל עדיין היה הלב נמשך אחר המוח. ב. לאחר פטירת יוסף והשבטים ירדו ג"כ ממדריגה זו, ושוב לא היה לבם נמשך אחר המוח, אלא היו ויכוחים ומלחמות פנימיות ובסוף הוכרעה המערכה לטובת המוח. ג. לאחר פטירת כל בני הדור ההוא, ירדו עוד ממדריגתם, עד כדי שהיו מצבים שבהם תאוות הלב התגברו על המוח, ומכאן החלו בני-ישראל לירד מדחי אל דחי רח"ל.
- ה. סיבת ירידתם היתה מחמת ענוה פסולה שבקרבם, כי אילו היו משרישים בקרבם גאווה דקדושה – מחמת היותם בני אברהם יצחק ויעקב ושבטי י-ה – היו ניצולים מהנפילה.
- ו. אעפ"כ לא ירדו לדיוטא תחתונה ממש, כי בכל זאת היתה הבדלה בינם לבין המצריים, מכח קדושת שבת ומילה, ומכח הנקודה הפנימית הטבועה בקרב כל יהודי.

ז. הנקודה הפנימית הביאה אותם לידי הרהור קל של תשובה ואמונה, שבאותם מצבים טרופים החשיב הקב"ה הרהורים אלו כ"פתח" מצדם כדי לסייע בעדם מלעילא ולסלול דרך לגאולתם בגוף ובנפש.

ענף ג': שער הנו"ן

נמצא, שלצד החסרון שזוהמת מצרים השפיעה מאד לגריעותא על נפשות ישראל, היה בכך מעלה שכאשר יתרוממו משפלותם יתגלה שנתדבקו בהם חלקי קדושה (מניצוצין אלו שהיו מפורזים במצרים). זהו שאמר הקב"ה (שמות ג, ז): "ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים", ראייה אחת - הגלות הקשה הן בגשמיות והן ברוחניות, וראייה נוספת - תכלית הגלות כדי לצרף אל נשמות ישראל עוד חלקי קדושה כהכנה "להעלותו אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש" (שם), שזה קאי על התורה הקדושה^{יט}.

לבן, אמר הקב"ה, על אף שמצד הראייה הראשונה הייתי צריך לדאוג לפטרם מהקושי, עם זאת, מצד הראייה השניה היו מוכרחים לעבור תהליך זה כהכנה לקבלת התורה, אבל "ועתה" הגיע עת לחננה, ולכן "אשלחך אל פרעה והוצא את עמי

אף שנתבאר ששהותם של בני-ישראל במצרים המשיכה עליהם זוהמא גדולה, עם זאת, היה בכך מטרה פנימית לטובת קדושת נשמות ישראל, כפי שיבואר: **כאמור** לעיל, טומאת מצרים היתה טומאה שרשית וכללית, ומצד אחד היתה טומאה זו טומאה גסה וחמורה מאד, אך מצד שני, מאחר שכל טומאה יונקת את חיותה מניצוצי קדושה, ככל שהטומאה כללית יותר מוסתרים בה יותר ניצוצי קדושה, ולאור זאת נמצא שבמצרים היו יותר ניצוצי קדושה מבשאר מקומות בעולם.

ותכלית הירידה למצרים היתה כדי להעלות ניצוצי קדושה אלו מהזוהמא, ואז יתדבקו אל נשמות בני-ישראל ויוסיפו בהן כח ועוז, ותוספת קדושה זו תגרום שיהיו ראויים ומוכשרים לקבל את התורה הקדושה.

^{יט} כמפורש ב"רבינו בחיי": "כל השבחים הללו על שם התורה נאמרו... 'טובה', שנאמר (משלי ד, ב) 'כי לקח טוב' וגו', 'רחבה' שנאמר (תהלים קיט, צו) 'רחבה מצוותך מאד'... 'זבת חלב ודבש' שנאמר (שיר השירים ד, יא) 'דבש וחלב תחת לשונך'."

ולכן אילו היה בני-ישראל משתקעים בתוך שער הנו"ן במצרים, לא היה להם דרך לצאת משם.

רצונו ומזימתו של פרעה היה, להשפיע מקליפתו ומזוהמתו (שהיא הקליפה של שער הנו"ן) על בני-ישראל, כדי שישתקעו גם בתוך שער הנו"ן דקליפה, ומשם לא יוכלו לצאת. וזהו דכתיב (שמות טו, ט): "אמר אויב ארדוף אשיג... תמלאמו נפשי", האויב-פרעה רצה להשיג את ישראל, שנפשו תמלא אותם בזוהמא ובטומאה, וכך ישארו תקועים במצרים לנצח (כ"ק מן מהרי"ד זי"ע), ע"כ ההקדמות.

עתה נבוא לבאר לנכון את הדין ודברים בין הקב"ה למשה רבינו בענין שליחותו להוציא את בני ישראל ממצרים:

כאשר פקד הקב"ה על משה רבינו (שמות ג, ט): "ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים", שאל משה רבינו שתי שאלות הבנויות על ההקדמות המבוארות כאן:

"מי אנכי כי אלך אל פרעה"

א. "מי אנכי כי אלך אל פרעה" (שם יא), ידעתי גם ידעתי שלפרעה יש אחיזה בשער הנו"ן דטומאה, אבל הרי אני יש לי אחיזה רק במ"ט שערי קדושה, ולא בשער הנו"ן דקדושה ("חמישים שערי בינה נבראו בעולם, וכולן ניתנו למשה חסר אחד". ר"ה כא, ב), ואם כן איך יוכל להוציא את ניצוצי הקדושה מפרעה שהוא מהשער הנו"ן דטומאה?!

בני ישראל ממצרים" (שם ג, ט) (סעודה א' פר' וארא תשן).

ביאור השו"ת בין הקב"ה למשה רבינו

כדי להשכילך בינה אודות שליחותו של משה לפרעה יש להקדים כאן כמה כללים מתורת האר"י ז"ל ומתורת רבותינו הקדושים:

א. בתוך הטומאה טמונים ניצוצי קדושה (כנ"ל), וככל שהטומאה גדולה יותר, ניצוצי-הקדושה שבה גדולים יותר, וממילא נמצא, שבשער הנו"ן דטומאה טמונים ניצוצי הקדושה הגדולים ביותר. ולאור זאת, היה תפקידו של משה להכנס לפני פרעה, כי פרעה היה לו אחיזה בשער הנו"ן דקליפה (ונקרא "התנין הגדול" מחמת עוצם קליפתו. וזה"ק ח"ב לד, א), ומשה רבינו היה אמור להעלות את ניצוצי הקדושה הנשגבים הטמונים בתוך הטומאה הגדולה של פרעה, שהיא שער הנו"ן דטומאה.

והסדר הוא, שנו"ן שערי טומאה הם כנגד נו"ן שערי קדושה, וכל אדם לפי מדריגתו בקדושה יש בכוחו להעלות את ניצוצי הקדושה מהטומאה. למשל, אדם שיש לו אחיזה במ"ט שערי קדושה, יש בכוחו להעלות את ניצוצי הקדושה שבמ"ט שערי טומאה, אבל אין בכוחו להעלות את ניצוצי הקדושה שבשער הנו"ן.

ב. ישנם חמשים שערי טומאה, וכל עוד שהאדם לא נכנס לשער הנו"ן הריהו יכול לצאת משם, ואילו אם נכנס ח"ו לשער הנו"ן, שוב אין לו דרך לצאת משם.

רק במ"ט שערי טומאה, ולכן די במ"ט ימי טהרה כנגד מ"ט שערי טומאה, וכיון שלא נפלו לתוך שער הנו"ן הם יכולים לצאת ממצרים (סעודה ג' פר' וארא תשוב; שם תשנג).

אז הלך משה לדבר אל פרעה בשליחותו, ובעקבות כך הורה פרעה להכביד את עול השעבוד על בני-ישראל, ולא די בכך, אלא אף הורה להם לעבוד גם בשבת (שמו"ד ה, יח), ולא כפי שהיה עד כה, שפרעה נענה לבקשתו של משה רבינו להעניק להם את השבת כיום מנוחה (טור או"ח סימן רפא).

ומשה רבינו שהיה מיצר בצרתם של ישראל, הצטער מאד מזה ועגמה נפשו ביותר, הן מחמת עצם הצרה, והן הוקשה לו שהוא עצמו פעל עבורם את מנוחת יום השבת, והוא עצמו גרם לביטולו (סעודה א' פר' וארא תשנז).

וכאשר באו דתן ואבירם והטיחו בו דברים על "אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו" (שמות ה, כא), צעק ואמר אל הקב"ה (שם כב) "למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתני, על שני הדברים שאמר לו הקב"ה במעמד הסנה:

"למה הרעותה לעם הזה"

על מה שאמר לו הקב"ה "כי אהיה עמך" להוציא את ניצוצי הקדושה מפרעה ולהכניעו, טען ואמר: "למה הרעותה לעם

"וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" ב. "וכי אוציא את בני ישראל ממצרים", ידעתי גם ידעתי שבני-ישראל השתקעו עמוק בתוך זוהמת מצרים, והנה כי כן חושש אני שכבר נפלו גם לתוך שער הנו"ן, ואם כן איך אני יכול להוציאם משם?! הרי משער הנו"ן דטומאה אין דרך לצאת!?

והשיב לו הקב"ה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון:

"כי אהיה עמך"

על השאלה ששאלת "מי אנכי כי אלך אל פרעה", כי אין לך אחיזה בשער הנו"ן דקדושה, אענה לך את תשובתי (שם יב): "כי אהיה עמך", לא תלך לבד, אלא תלך עמי, ואני בכבודי אסייע בעדך להוציא את ניצוצי הקדושה מקליפת שער הנו"ן של פרעה².

"וזה לך האות כי אנכי שלחתך"

ועל השאלה ששאלת "וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" לאחר שכבר השתקעו בשער הנו"ן, אענה לך את תשובתי, שבני-ישראל נפלו לתוך מ"ט שערי טומאה ולא לשער הנו"ן, "וזה לך האות" לך, כי הרי "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", וקבלת התורה יהא לאחר מ"ט יום ולא לאחר נו"ן יום, ומזה תשכיל להבין ששקעו

כ. כדברי הזוהר הק' (ח"ב לד, א) על הפסוק (שמות י, א): "בא אל פרעה", דכתיב "בא" ולא "לך", כי פרעה הוא "התנין הגדול", והיה משה ירא ומפחד להכנס אליו לבדו, ולכן אמר לו הקב"ה "בא - יחד עמי", כי רק אני בעצמי יכול להלחם בו, עיי"ש.

ירגישו בני-ישראל כלפיו רגש של הכרת הטוב, ויישאר להם זיקה ושייכות עמו, אבל כשהיציאה תהיה "ביר חזקה" יוכלו להתנתק ממנו לגמרי (סעודה ג' פר' שמות תשסט).

וכרי להחליש עוד ועוד את כוחו של פרעה אמר הקב"ה למשה שילך שוב אל פרעה מלך מצרים ("בוא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו". שמות ו, יא), כדי לברר ממנו ניצוצי קדושה נוספים (סעודה ג' פר' וארא תשן) כ"א.

"וארא אל האבות בא-ל-שד-י"

ועל הטענה השניה אמר לו הקב"ה (שם ב): "אני הוי"ה" – "אנא הוי"ה דאתגליתי עלך בגו סניא" (תרגום יונתן), ושם כבר גיליתי לך שבני-ישראל לא השתקעו בשער הנו"ן דטומאה, והסיבה לכך היא, כי "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל-שד-י", שד-י הוא שם הצמצום, שהקב"ה צמצם את אורו בתוך העולמות בשיעור שיוכלו להכילו, ועל דרך זה, הקב"ה מצמצם את הירידה של בני-ישראל (עם מטרה להעלות ניצוצי קדושה) בשיעור שיוכלו להכילו ולצאת משם (כי "אין הקב"ה בא בטרנוניא עם בריותיו" [ע"ז ג, א], ואינו מביא עליהם נסיונות שלא יוכלו לעמוד בהן), ולכן

הזה", הרי לא הצלחתי להכניעו, אלא אדרבה הוא הרים את ראשו יותר, והכביד את עול השעבוד על אחינו בני ישראל.

"למה זה שלחתני"

ועל מה שאמר לו הקב"ה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון אל האלקים על החר הזה" ומה מוכח שעדיין לא השתקעו בשער הנו"ן, טען ואמר: "למה זה שלחתני" להוציאם, הרי כשאני רואה שני עזי-פנים אלו – דתן ואבירים – ניכר על התנהגותם שכבר השתקעו גם בשער הנו"ן, ואם כן נתגלה שבני-ישראל כן שקעו בשער הנו"ן, ואיך יוכלו לצאת?! (סעודה ג' פר' וארא תשנ; סעודה א' פר' וארא תשמה).

"עתה תראה... כי ביד חזקה ישלחם"

על הטענה הראשונה השיב לו הקב"ה (שמות ו, א): "עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו", באמת פעלת להחליש את כוחו של פרעה במדה מסוימת, ומה שאתה רואה שפרעה הכביד את עול השעבוד, זהו בכוונה תחלה, כדי שלא יוציא את בני ישראל מרצונו (אלא אדרבה, רצונו יהיה לשעבדם יותר ויותר) אלא בעל כרחו, כי אם יוציאם מרצונו,

כא. אז טען משה להקב"ה, שכוחו של הצדיק הוא רק בסיוע אנשי דורו, ומאחר שמצבם של ישראל הוא כל-כך בשפלות ("הן בני ישראל לא שמעו אלי" מחמת שפלותם), אין לו סיוע מהם, ואם כן איך יהיה בכוחו למלא את תפקידו ולברר את ניצוצי הקדושה הטמונים בתוך פרעה ("ואיך ישמעני פרעה?!" שם יב).

לכן "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל" להעלותם משפלותם במדת-מה, ורק לאחר מכן יוכלו לילך "אל פרעה מלך מצרים" לברר את ניצוצי הקדושה מקרבן, ורק אז יוכלו "להוציא את בני ישראל מארץ מצרים" (שם יג) (סעודה ג' פר' וארא תשן).

האכדון שאין עוד מדריגה פחותה אחריה, מה עושה הקב"ה, 'מוריד שאול', רצה לומר, משפיל ומעמיק השאול עוד יותר, 'ויעל', וממילא הוא עולה למעלה כי אינו בדיוטא התחתונה כמקדם, וכמאמר הכתוב (תהלים סח, כג) 'אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים', כי בחסדי ה' חושב עצות ותחבולות לכל חי ולהשיב נפש הישראלי אף ממצולות ים, ע"כ.

דהיינו, אדם שכבר שקע ח"ו בשער הנו"ן ואינו יכול לעלות משם, הקב"ה ברוב רחמיו מוריד ומעמיק את השאול יותר, כדי ששער הנו"ן יהיה במדריגה יותר עמוקה, ונמצא שמה שהיה מקודם שער הנו"ן נעשה עכשיו שער המ"ט, ועל ידי זה יש בכוחו לעלות משם.

לכך זכו דתן ואבירם, בזכותו של זקנם ראובן שפתח בתשובה תחלה, שהקב"ה העמיק את השאול יותר, וכך עלו הם משער הנו"ן דטומאה לשער המ"ט, וכך היו יכולים לצאת ממצרים (סעודה ג' פר' וארא תשנב).

פשיטא שלא נפלו לשער הנו"ן, ופשיטא שיש להם דרך לצאת (סעודה ג' פר' וארא תשנב).

וראיתך מדתן ואבירם אינה ראייה על הכלל כולו, כי רק הם השתקעו בשער הנו"ן, מה שאין כן הכלל כולו לא השתקע בשער הנו"ן, ויש לו דרך לצאת ממצרים (סעודה א' פר' וארא תשמה).

ועל אף נפילתם של דתן ואבירם לשער הנו"ן, ומצבם השפל והגרוע, היה ביכלתם לצאת ממצרים, מאחר שהיו מצאצאי ראובן שפתח בתשובה תחלה (על בלבול יצועי אביו), והוא סלל דרך לצאצאיו לזכות לתשובה ותיקון מכל מצב שבו יהיו (סעודה ג' פר' וארא תשנו).

דרך חילוצם של דתן ואבירם - על אף היותם בשער הנו"ן - מתבאר עפ"י דברי **ב"ק מרן מהר"ש זי"ע** (מובא ב"ישמח ישראל" לחנוכה אות לו) על הפסוק (שמואל א ב, ו): **"ה'... מוריד שאול ויעל"** - כשהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו רוצה להעלות למעלה מי שנפל ח"ו לעומק השאול, והוא בעומק

העולה מן האמור:

- א.** תכלית גלות מצרים היתה כדי להעלות את ניצוצי הקדושה הטמונים בתוך הקליפות, כדי שהללו יצטרפו לנשמות ישראל ויוסיפו בהן כח ועוז.
- ב.** בני-ישראל נכנסו לתוך מ"ט שערי טומאה כדי להוציא את ניצוצי הקדושה הטמונים בהם, אבל לא יכלו להכנס לשער הנו"ן לצורך העלאת הניצוצות שבו, כי משם אין דרך לצאת, ואמנם, הקב"ה אמר למשה רבינו שיבוא יחד עמו לפרעה, כי פרעה יש לו אחיזה בשער הנו"ן, והקב"ה יסייע לו להוציא ניצוצי הקדושה משם, וכך בכל פעם שנכנס משה לפרעה היה מוציא משם ניצוצי קדושה, ובעקבות כך הוא מחליש ומתיש את כוחו.

ג. על אף שפרעה הרים ראשו כנגד בני-ישראל, עם זאת, לאמתו של דבר נחלש כוחו, וסיבת הרמת ראשו היתה מאת ה' כדי שהיציאה ממצרים תהא בעל כרחו ולא מרצונו.

ד. כשראה משה את דתן ואבירם – שכבר שקעו בשער הנו"ן – חשש שכל בני-ישראל הם במצב כזה, ואז גילה לו הקב"ה שרק דתן ואבירם ירדו למדריגה נמוכה כזו, אבל כל כלל ישראל אינם במדריגה זו, כי אין הקב"ה מביא על האדם נסיון שלא יוכל לצאת ממנו.

ה. על אף שפלותם יכלו דתן ואבירם לצאת ממצרים, כי בזכות זקנם ראובן – שפתח בתשובה תחלה – העמיק הקב"ה את שער הנו"ן יותר, וכך הפך השער שלהם משער הנו"ן לשער מ"ט.

פרק ב'

גאולת מצרים

ענף א': המכות

אמנם, יש מקום לטעון ולומר שהכבדת השעבוד היה הכרחי לישראל, כי אלמלא כן היו צריכים להתעכב במצרים ארבע מאות שנה, כפי שנגזר עליהם, ואם היו מתעכבים שם ארבע מאות שנה, היו משתקעים קודם לכן בשער הנו"ן דטומאה, ומשם לא היו מוצאים שום דרך להחלץ, והנה כי כן הדרה קושיא לדוכתה, מדוע נענשו המצריים מחמת הכבדת עול השעבוד.

ויש ליישב, דבאמת היו בני-ישראל יכולים לצאת ממצרים קודם הזמן גם ללא קושי השעבוד, והשעבוד היה נשלם על ידי העסק בפרשיות העוסקות בשעבוד מצרים (שהרי כמו שאמרו חז"ל [מנחות קי, א] "כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת" כך יש לומר שכל העוסק בתורת גלות מצרים כאילו השתעבד במצרים בפועל^{כב}),

לאחר שנות תלאה ושעבוד הגיע עת לחננה, בקרב בני-ישראל הורגש כבר מצב של אתחלתא דגאולה, ואילו בקרב המצריים תאניה ואניה - כאשר המכות נוחתות עליהם בזו אחר זו, כעונש על הצרות שהצרו לישראל ועל השעבוד ששעבדו בהם.

לאמתו של דבר לא היו המצריים ראויים לעונש על השעבוד ששעבדו בישראל, שהרי כך נגזרה הגזירה מאתו יתברך בברית בין הבתרים (בראשית טו, יג): "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", אלא, שמצד הגזירה היה די בשעבוד סתמא, ואילו הם ברשעותם הכבידו את עול השעבוד על ישראל, ועל כך היו ראויים לעונש.

כב. בזה מתבארת השאלה ששאל משה רעיא מהימנא להקב"ה (שמות ג, יא): "מי אנכי... כי אוציא את בני ישראל ממצרים", שמאחר שהגזירה היתה על ארבע-מאות שנה איך אני יכול להוציאם עכשיו קודם הזמן!?

על כך השיבו הקב"ה (שם יב): "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", שעתידים לקבל התורה, וכשיעסקו בפרשיות של "גלות מצרים" ייחשב להם כגלות בפועל ממש, וממילא בכך יושלם המספר עד ארבע מאות שנה (סעודה א' פר' וארא תשמ).

העצימו את אמונתם של ישראל והכשירה אותם לקבל התורה (סעודה ג' פר' וארא תשנה).

זהו עומק ביאור הענין של "ונגף ה' את מצרים נגוף ורפוא" (ישעי' יט, כב), נגוף

- למצרים, ורפוא - לישראל ("בההוא ממש דאשתכח דינא למצראי בההוא ממש אשתכח רחמי לישראל". זוה"ק ח"ב לו, א), ועפ"י ביאור החילוק בין "הארת פנים" לבין "הסתרת פנים", שבמצב של "הארת פנים" האדם מכיר במאורעות הבאות עליו שהן מאת השי"ת כדי לעוררו בתשובה ולתקן מעשיו, ובמצב של "הסתרת פנים" האדם חי עם הרגשה דמיונית שהכל הוא מקרה בעלמא.

לדוגמא: כשנשמעת תרועת מלחמה וכדו', במצב של "הארת פנים" יודעים את משמעותה, ובמצב של "הסתרת פנים" סבורים שזה מקרה בעלמא ("באר מים חיים" ריש פר' בא), ועל כך נאמר (תהלים פט, טז): "אשרי העם יודעי תרועה", שיודעים את משמעות התרועה שהיא מאת ה', "ה' באור פניך

או על ידי שישתעבדו בשאר הגלויות" (תורת משה" להחת"ס שמות ג, יד), וממילא ראויים המצריים להענש על הכבדת השעבוד (סעודה א' פר' וארא תשמ).

חיזוק האמונה - ע"י המכות

אם נעמיק בענין המכות נראה, שהקב"ה - מסבב כל הסיבות - סיבב שהמצריים יהיו ראויים להענש, וייענשו בעשרת המכות, כדי שעל ידי מכות אלו תתעצם ותתחזק אמונתם של בני-ישראל בקונם, ובכך יתוקן הרפיון באמונה שנגרם לישראל כתוצאה מ"גלות הדעת" שהיו שרויים בו במצרים (כפי שנתבאר לעיל פרק א ענף ב אות ג), וכן גם חיזוק האמונה יכשיר ויכין אותם לקבל התורה הקדושה²¹.

זהו הרמז בדברי רז"ל (מכות כד, א): "אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום", המשכת הגבורות על המצריים במצרים היה הגורם לקבלת התורה, כי גבורות אלו

כג. בזה נתבאר טענת משה רבינו (שמות ה, כב) "למה הרעותה", ותשובת הקב"ה אליו (שם ו, ב) "אני הוי"ה וגו', שמישה רבינו יצא לטעון טוען על הכבדת השעבוד, שהוא דבר מיותר, כי אין בכך צורך עבור השלמת שנות גלותם, כי ההשלמה תתכן על ידי הלימוד בפרשיות גלות מצרים.

והשיב לו הקב"ה, שבאמות הצדק עמו, שהרי "אנא הוי"ה הוא דאתגליתי עלך בגו סניא" (תרגום יונתן שם), ושם גיליתי לך ש"בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" - תקבלו את התורה הקדושה, והשלמת שנות הגלות יהא על ידי עסק התורה.

ואולם, אף על פי כן היה הכרח בהכבדת השעבוד, לא ח"ו כדי להרע לישראל, אלא אדרבה כדי להיטיב עמהם ("אמור לבני ישראל אני הוי"ה". שם ו, ו), וההטבה היא שיהיו המצריים ראויים לעונש ("וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים". שם ז), ומתוך כך תתעצם אמונתם של ישראל ביתר שאת ("וידעתם כי אני ה' אלקיכם". שם), ובכך יהיו ראויים ומוכשרים לקבל את התורה (סעודה

א' פר' וארא תשמ).

בעבודת קונם, משום כך נהפכו להם המכות מדיניים לרחמיים ומגבורות לחסדים, והמשיכו עליהם ישועות ורפואות בכל הענינים.

כי האיש המשכיל להשתמש עם גבורותיו של הקב"ה כדי להתקרב על ידם אליו, נהפכים הגבורות עבורו לחסדים.

וזהו כוחם וחילם של בני-ישראל "יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון" (תהלים פט, טז), שיודעים איך להפך דינים (הרמוזים ב"תרועה" מלשון הכתוב תהלים ב, ט "תרועם בשבט ברזל") לרחמים (הרמוזים ב"באור פניך יהלכון") (פ"ח טבת תנשא).

הלקח לעבודת ה'
- מהכבדת הלב של פרעה

זאת ועוד, לא רק המכות פעלו אות לטובה בקרב בני-ישראל, אלא גם הכבדת הלב - קודם למכה - פעל אות לטובה בקרב בני-ישראל, הן להטביע בהם עזות דקדושה, והן לפתוח לבם לעבודת קונם. כפי שיבואר:

א. עזות דקדושה

תפקיד האדם בעולמו הוא להתגבר בגבורת ארי כנגד הנסיונות שמערים היצר הרע בדרכו ולהתגבר עליהם.

לפעמים היצר הרע מערים כנגדו נסיונות גדולים מאד, שהאדם אינו יכול לעמוד בהם מצד טבעו, וגם בשעה זו אסור לו להרפות ידיו ולהתייאש מלעמוד

יהלכון", ידיעה זו היא אות והוכחה על מצב של הארת פנים.

זוהי נקודת החילוק בין פרעה לבין בני-ישראל. אצל פרעה היו המכות רק "נגוף" - הם לא הצמיחו לו שום תועלת, כי הקב"ה פעל שלא ישית לבו להם ויתלה אותם ביד המקרה, ואילו אצל בני ישראל היו המכות בבחינת "רפוא" - רפואה כפולה ומכופלת, בגוף ובנפש, כדלהלן:

רפואת הנפש (א)

א. בני-ישראל ראו את המכות שקיבל פרעה כעונש על מעשיו הרעים, ומתוך כך התעצמה אמונתם בקונם בענין "שכר ועונש". ולא דווקא כשראו את המכות, אלא תיכף כשהתברשו במכות העתידיים, נשתרש בקרבם אמונת השי"ת במדה גדושה (לעומת זה המצריים תלו הכל במקרה, וגם הטובים שבהם החלו להאמין קצת רק לאחר המכות בפועל ממש) (סעודה ג' פר' וארא תשנה).

רפואת הנפש (ב)

ב. עוד ידעו בני-ישראל היטב שגם הם ראויים למכות (הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה. זוה"ק ח"ב קע, ב, ועי' שמור"ר יא, ב) אלמלא זכות אבות שעמדה להם, ולכן התעוררו על ידן בתשובה שלימה לפניו יתברך (סעודה ג' פר' בא תשנב).

רפואת הגוף

מאחר שהשכילו בני-ישראל להשתמש במכות עבור רפואת נפשם

למצרים, "ורפוא" - פתיחת הלב לישראל (סעודה א' פר' בא תנשא).

תיקון עשר הספירות - ע"י המכות

עוד זאת הועילו עשרת המכות שהביא הקב"ה על המצריים, שבאמצעותן נחלשה קליפת מצריים כמעט עד תומה, ונתעלו בני-ישראל בקדושה ביתר שאת ועוז.

והיינו לפי מה שנתבאר (פרק א ענף ב אות א) שקליפת מצרים היא קליפה שרשית הכלולה מכל עשרת הכוחות דקליפה, ולכן כנגד עשרה כוחות הללו, הכה הקב"ה את מצרים בעשרת מכות גדולות ונאמנות, כשבכל מכה נכנע כח אחד מעשרת הכוחות דקליפה, ונתרוממה כנגדו ספירה אחת מעשר הספירות דקדושה ("פרי עץ חיים" שער חג המצות פ"ז). שבע המכות שבפר' וירא הן כנגד שבע המדות שבלב, ושלוש המכות שבפר' בא הן כנגד שלש הספירות הראשונות שהן במח.

כי הנה קליפת מצרים היא הן במוח והן בלב, והיא גרמה פגם בקרב בני-ישראל הן במוח והן בלב (כדלעיל פרק א' ענף ב'), ובשבע המכות הראשונות נתקן הפגם

במלחמה עם יצרו, אלא יתלבש במדת העזות להתאמץ בתוקף ועוז לערוך מלחמה וקרב, והשי"ת יהא בעזרו ז"י.

והנה, פרעה ספג מכות חזקות מהקב"ה, ובכל זאת הכביד לבו והטביע בקרבו מדת עזות כדי שלא יכנע לבבו הערל, ו"מאויבי תחכמני" (תהלים קיט, צח) - בני-ישראל למדו ממנו עד כמה צריך להשתמש במדת העזות כנגד היצר הרע (סעודה ג' פר' בא תנשא).

ב. פתיחת הלב

הנה, הצרות שעברו בני-ישראל במצרים הביאו אותם למצב של אטימות הלב ("נסתמו עיניהם ולבם". רש"י בראשית מז, כח), ואטימות זו הביאה אותם עד עבודה זרה רח"ל ("ולא שמעו אל משה" מחמת "פולחנא נוכראה קשיא די בידיהון". תרגום יונתן שמות ו, ט), ולכן היה צריך להסיר מהם אטימות זו.

לבן הכביד הקב"ה את לב פרעה ועבדיו, כי בכך עברה האטימות מלב בני-ישראל ללב המצריים, ואילו בני-ישראל זכו אז לפתיחת הלב, על פי הכלל של "נגוף ורפוא", "נגוף" - אטימות הלב

כד. זהו החילוק בין "הוי גבור כארי" לבין "הוי עז כנמר" (אבות פ"ה מ"ב), שגבורת הארי היא בטבעו, ואילו הנמר אינו גבור בטבעו כ"כ, אלא טבועה בו עזות להכנס לריב ומלחמה גם עם זה שהוא גבור ממנו, אף שבדרך הטבע אינו יכול לנצחו.

בדרך זו צריך כל אחד מישראל להשתמש במדת הגבורה והעזות דקדושה כדי להלחם עם היצר הרע ולהתגבר עליו, הן בדברים שהוא יכול לנצחו מצד טבעו ("גבור כארי"), והן בדברים שאינו יכול לנצחו בהם מצד טבעו ("עז כנמר") (סעודה ג' פר' בא תנשא).

התורה, כי שבע המכות פעלו אות לטובה רק במדות שבלב, ולא במוח האדם, ורק בפרשת בא החלו בני-ישראל להיות מוכשרים לקבל התורה, לאחר שמכות אלו החלו לפעול את פעולתן גם במוח האדם.

ממילא נמצא שמכות אלו היו הכנה ממש לקבלת התורה, ולכן שפיר ניתן להכתב בו "בא אל פרעה", כי מכות אלו אינן בכלל רעה (שאין הקב"ה מייחד שמו עליה) אלא טובה, כי ההישג הגדול של מתן-תורה נזקף לזכות המצריים, כי בזכות מכות אלו הוכשרו ישראל לקבל התורה (על ידי צאתם מחב"ד דקליפה לחב"ד דקדושה) (סעודה א' פר' בא תשנ"ג).¹²

שבלב¹¹, ואילו בשלש המכות האחרונות נתקן הפגם שבמוח.

חלוקה זו תפתח לנו פתח ליישב קושיא חזקה, שבפרשת שמות אמר הקב"ה למשה (שמות ג, י): "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה", וביאר האר"י ז"ל (ב"ליקוטי תורה") שלגבי המכות על המצריים אמר לו "לכה" מעצמך, שלא בשליחותי, כי אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה, ולכאורה לפי זה איך נאמר בתחלת פר' בא (שמות י, א) "בא אל פרעה" שפירושו, "בוא - יחד עמי", איך יתכן?! הרי אין לייחד שמו יתברך על הרעה!?

ברם, לפי האמור יובן, דהנה בפרשת וארא עדיין לא הוכשרו ישראל לקבלת

היוצא מן האמור:

- א. מצד הקדמת הגאולה לא היתה הכבדת השעבוד הכרחית, כי היה אפשר להשלים השעבוד ע"י העסק בתורה בפר' גלות מצרים, ואולם, ההכבדה היתה הכרחית כדי שהמצריים יהיו ראויים למכות, ומתוך כך תשתרש האמונה בקרב נפשות ישראל.
- ב. המצריים עצמם תלו את המכות ביד המקרה, ואילו בני-ישראל הבינו את ההשגחה העליונה הטמונה בהנהגה זו, ומתוך כך באו לידי אמונה, וכן לידי תשובה, כי ידעו שגם הם עצמם היו ראויים לעונש, ומתוך כך נהפכו להם דינים לרחמים.

כה. וכנגדן מצינו שבעה לשונות של גאולה (שמות ו, ו-ז): א. "אני הוי"ה". ב. "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים". ג. "והצלתי אתכם מעבודתם". ד. "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים". ה. "ולקחתי אתכם לי לעם". ו. "והייתי לכם לאלקים". ז. "וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" (סעודה ג' פר' וארא תשנ"ג).

כו. לפי זה מתפרש הכתוב בדרך זו (שמות י, א): "בא אל פרעה", ואם תאמר, הרי אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה?! על כך באה התשובה: "כי אני הכבדתי את לבו" כדי להכותו, וכדי שעל ידי המכות יזכו בני-ישראל ל"וידעתם כי אני ה'" (שם ב) - שלימות הדעת כהכנה למתן תורה, וממילא אין בכך רעה למצריים אלא טובה (שם).

ג. גם הכבדת לב פרעה פעלה אות לטובה בקרב בני-ישראל, כי למדו מזה דרך בעבודת ה' עם עזות דקדושה, וכן זכו בגינו לפתיחת הלב לתורה ומצוות, כי האטימות שהייתה בהם עברה לפרעה.

ד. עשר המכות הכניעו את עשר הכוחות דקליפה של מצרים, והעצימה בקרב נפשות ישראל את עשר הספירות דקדושה.

ענף ב': הגאולה

ישראל ולא רצו, ועשו הבכורות מלחמה והרגו מהם הרבה".

סיבת המחלוקת היתה, כי פרעה והמצריים היו סבורים שאם נגזר על בכורי מצרים שימותו הרי זה בגלל שהיו כומרים לעבודה זרה (זוה"ק ח"ג רנא, א), ואם כן הגזירה אמורה לחול גם על בכורי ישראל, לפי שגם הם היו כומרים לעבודה זרה (כלבו סימן ח"ן), ואם כן, כמו שבכורי ישראל ינצלו, כך ינצלו גם הם.

ואילו הבכורים הבינו שיש חילוק גדול בינם לבין בכורי ישראל, כי הם היו כומרים לעבודה זרה מרצון והם היו כומרים לעבודה זרה באונס², ולכן נלחמו בחירוף נפש שיוציאו את בני ישראל ממצרים, כי ידעו שהגזירה אמורה לחול דייקא עליהם.

-א-

אור הגאולה - כדי לנתק את בני" מזוהמת מצרים

לאחר שנחלשה הקליפה המצרית על ידי תשעת המכות, הגיעה ההתראה על "מכת בכורות", שהיתה מיועדת להחליש ולהכניע את הקליפה המצרית ביתר שאת.

באותה עת התחוללה מלחמה גדולה וקשה בין המצריים לבכוריהם, כמובא בבית יוסף (אור"ח סימן תל) בשם התוס' (שבת פז, ב) בשם המדרש (שוח"ט תהלים קלו): "כשלקחו פסחיהם באותה שעה נתקבצו בכורות של מצרים אצל ישראל, ושאלום למה היו עושים כך? ! אמרו להם 'זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים, הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו

כז. ראה ב"לקוט שמעוני" (פר' שמות רמז רלד) תשובת המלאכים על קטרוג שר של ים: "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה" - וכי לדעתם עבודה זרה, והלא לא עבדוה אלא מתוך שעבוד וטירוף דעת?!... אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון?!".

נקודה עמוקה נוספת היתה טמונה בתוך גילוי אור בהיר זה, כי הנה ראש קליפת מצרים היה פרעה (שהיה לו אחיזה בשער הנו"ן דקליפה, כמבואר לעיל פרק א' ענף ג'), והיה צריך להתישו ולהחלישו, וכאשר האיר על ישראל אור זה, השפיע האור קמעא גם על פרעה (שבא על ידי זה לבחינה מסוימת של "דעת", כדכתיב שמות ז, ה: "וידעו מצרים כי אני ה'"), ובכך נחלשה קליפתו במדת מה, ולכלל הקדושה לא בא, ועל ידי זה יכלו בני ישראל להתנתק הימנו (שם) ב"ח.

-ב-

הגאולה - בכל שנה ושנה

גאולה זו חוזרת ומתעוררת בכל שנה, הן בכל עת שהאדם מצוי במיצר הריהו יכול להמשיך על עצמו גאולה מן המיצר מעין גאולת מצרים דאז, והן בכל שנה בליל פסח מתעוררת ההארה של גאולת מצרים בקרב כל אחד ואחד.

לשם כך כתבה התורה (שמות א, א): "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", כדי ללמדנו שגלות וגאולת מצרים היא ענין נצחי השייך בכל אדם המצוי בצרה וצוקה (סעודה א' פר' שמות תנשא).

המשבת הגאולה בכל עת ובכל זמן היא מכוחם של משה ואהרן שבגודל קדושתם פעלו שבכל הדורות ובכל הזמנים

ובאמת הצדק היה עמם, כי הקב"ה ידע שבכורי ישראל ירדו למצבם הנוכחי בעל-כרחם ושלא ברצונם, מחמת הסביבה הקלוקלת, ולכן אין דמיון כלל בין מצבם לבין המצב של בכורי מצרים, כי דינם של בכורי מצרים הוא למיתה, ודינם של בכורי ישראל הוא להעלותם מעומק בור ודות (סעודה א' פר' בא תשנה).

באותו עת האיר הקב"ה אור גדול ובהיר בתוך נפשות בני-ישראל, כדי לנתקם לגמרי מזהמת מצרים.

ענין זה נכלל במאמר ההגדה: "ובמורא גדול' זה גילוי שכינה, כמה שנאמר (דברים ד, לה) 'או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי... ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך'", ולכאורה פליאה היא, איך רואים בפסוק זה ענין הגילוי שכינה שהיה במצרים?! ותו, מדוע היה צריך במצרים גילוי שכינה נעלה כזה?!

ברם, קושיא חדא מתורצתא בחברתה, דמאחר שנטמעו רח"ל בין המצריים בטיט היון, והגיעו למצב השפל שהוצרך הקב"ה להוציאם "גוי מקרב גוי", כי היו ממש אחוזים בזוהמת מצרים, לכן הוצרך הקב"ה להאיר עליהם אור בהיר של "גילוי שכינה" כדי לנתקם לגמרי מהזוהמא (סעודה ג' פר' וארא תשנה).

כח. על דרך דברי ה"קדושת לוי" (לפורים ד"ה ויצא המן) בענין הסעודה שהאכילה אסתר את המן, שתכליתה היתה להחליש את כוחו על ידי שיתדבק בקדושה באפס מעט, אך לא לגמרי, וכך תוכל להכניעו.

לדורות עולם בכל עת ובכל שעה שבני ישראל יצטרפו לבך (סעודה ב' פר' בא תשנב).

אופן המשכת ההארה האידנא הוא על ידי האמונה ביציאת מצרים (נועם אלימלך פר' בא), ובליל פסח נמשכת הארה זו אף על יהודי פשוט שמצוותיו הן כ"מצות אנשים מלומדה", וכל כוחו מסתכם בזהירותו מאכילת חמץ.

כנרמוז בפסוקי התורה (שמות יג, ג-ד): "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" בעבר, וגלל כן "ולא יאכל חמץ", ואפילו בזכות הזהירות מחמץ גריידיא תזכו ל"היום אתם יוצאים" בהוה "בחוודש האביב" (שריפת חמץ תשנח).

כשיצטרך האדם להמשיך על עצמו גאולה זו יוכל להמשיכה.

ואילו המשכת הגאולה בכל שנה בליל פסח היא מכוחם של כלל ישראל שבדור יוצאי-מצרים שקיימו את המצוות שנצטוו בהם (דם פסח ודם מילה) בשמחה, ובכך הכניסו את אור הגאולה לתוך כלים, ומתוך כך האור מתקיים לדורי דורות.

זהו דכתיב (שמות יב, כח): "וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן", על ידי קיום המצוות כדבעי פעלו בני-ישראל להמשיך את ההארה הגדולה בכל שנה בהניע זמן הנם, "כן עשו - אף משה ואהרן כן עשו" (רש"י), אף משה ואהרן פעלו בקדושתם שתימשך הארת הגאולה

המורם מהג"ל:

- א. המצריים לא האמינו במכת בכורות, כי סברו שגם בכורי ישראל חייבים מיתה, כי גם הם היו כומרים לעבודה זרה, ואולם, באמת היה חילוק גדול ביניהם, כי הללו חטאו ברצון והללו באונס, ולכן בכורי מצרים מתו, ועל בכורי ישראל חמל הקב"ה להעלותם משפלותם.
- ב. באותה שעה האיר הקב"ה אור גדול ועצום בקרב נפשות ישראל בכלל, ובקרב בכוריהם בפרט, כדי לנתקם לגמרי מזוהמת מצרים.
- ג. אור גדול זה האיר במדה מסוימת גם על פרעה, וכך נחלש כח הקליפה שבו, וממילא היה אפשר להכניעו.
- ד. כאשר קיימו בני-ישראל את המצוות שנצטוו בהם (דם פסח ודם מילה), הכניסו את האור לתוך כלים, כדי שיהיה שמור לנצח, ויתעורר בכל שנה בליל פסח.
- ה. משה ואהרן בקדושתם פעלו שבכל עת שיצטרך האדם לישועה תימשך עליו אור הגאולה מעין גאולת מצרים.
- ו. גם כשאדם הוא במדריגה שפלה, ומצוותיו אינן כהוגן, והוא מושלם רק במצות "לא יאכל חמץ", ג"כ זוכה להמשכת ההארה של יציאת מצרים בליל קדוש זה.

על כך באה התשובה, מאחר ש"כל דכפין ייתי וייבול כל דצריך ייתי ויפסח" – שבלייל קדוש זה הקב"ה ממלא את כל לחיות עם האמונה שכבר נושענו וכבר נגאלנו, "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין, השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל", וממילא ניתן להרגיש – גם בתוך הגלות – אור של גאולה כמו בגאולת מצרים ומעין הגאולה דלעתיד (ליל הסדר תשנז).

נסיים בפנינת-חמד יקרה בכיאור הנוסח: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", הלחם שאנו אוכלים עכשיו הוא ממש אותו הלחם שאכלנו ביציאת מצרים, כי כל הקדושות והאורות דאז מתעוררות גם האידנא.

ואם תאמר, הרי אז היינו במצב של גאולה ועכשיו אנו בגלות, ואיך ניתן להרגיש גאולה?!

חלק ב'

"למכה מצרים"

פתח דבר

ב. רוממות קרן הקדושה - "הפודנו מיד מלכים וכו' וירם קרננו על כל שונאינו".

בתחלה נפטרו מהשעבוד הגופני, ולאחר מכן בתקופת המכות החלו גם נפשותיהם להגאל מן הזוהמא ולקבל תוספת אורה, עד לתוצאה המיוחלת של "ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם".

תוצאותיה של אותות ומופתים אלו היתה חיזוק האמונה בקרב נפשות ישראל, הן אמונה בגדלות הבורא ב"ה ובכוחותיו העצומים - "כי הוא ה' אלקינו ואין זולתו", והן אמונה באהבת הבורא ב"ה לבניו רחומיו עד כדי שידוד מערכות הטבע לצרכם ולתועלתם - "ואנחנו ישראל עמו".

שני חלקי הגאולה הן הבחינה של "נגוף ורפוא" (ישע"י יט, כב), נגוף - למצרים, ורפוא - לישראל, כאשר "באותה שעה שנגפו מצראי - באותה שעה נתרפאו ישראל" (וזה"ק ח"ב לו, א), והיא היתה ועודנה הנהגה

במאמר הראשון נתייחד מאמרינו בארוכה אודות "גלות מצרים" בגוף ובנפש, ואודות "גאולת מצרים" מאפילה לאור גדול.

במאמר שלפנינו יתייחד מאמרנו על הכנעת קליפת מצרים דרגא בתר דרגא, מתחלת המכות - "והרביתי את אותותי ואת מופתי בארץ מצרים" (שמות ז, א), ועד סוף המכות - במיתת בכורי מצרים (במכת בכורות).

כי הנה גאולת מצרים היתה כלולה משתי נקודות עיקריות משולבות אחת אל אחת:

א. הכנעת הקליפה - "הנפרע לנו מצרינו והמשלם נמול לכל אויבי נפשנו".

תחלת הכנעתה ע"י המכות - "אותות ומופתים באדמת בני חם", ממכת דם עד "המכה בעברתו כל בכורי מצרים", וגמר מלאכתה בים סוף - "את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע".

הפלאית מאתו יתברך ("נורא תהלות עושה פלא", שמות טו, יא) למיזוג שני ניגודים בהדי הדדי, אור - לישראל, וחושך - לשונאיהם, חסד - לבני א-ל חי, וגבורה - לאויביהם.

במאמר שלפנינו יבוארו בטוב טעם הנקודות דלהלן:

- א. תכלית המכות - עונש לפרעה ולמצרים.
 - ב. תכלית המכות - זיכוך והארת נפשות ישראל.
 - ג. סדר המכות - ממכת דם ועד מכת חושך.
 - ד. וה' הבה כל בכור - מכת בכורות.
- כל אלה נקבצו ונלקטו מתוך דברי אלקים חיים שנשמעו מפ"ק של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בפרשיות גלות וגאולת מצרים ובתקופת ניסן. עיינו ותחי נפשכם.

פרק א'

תכלית המכות - עונש לפרעה ולמצרים

ענף א' ❖

עת נקם וְשָׁלַם לפרעה ולמצרים

בתחלת שנת המאתיים ועשר גלות מצרים, לאחר שנות שעבוד ועבודת פרך מלוות בגזירות קשות ורעות, הגיע עת נקם וְשָׁלַם - הגיעה השעה לשלם למצריים כגמולם ולמדוד להם כמדתם, כאשר עשו כן ייעשה להם, תוך כדי קיום הבטחת הקב"ה לאברהם אהובו בכרית בין הבתרים (בראשית טו, יג-יד): "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדם ועינו אותם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וגו'".

השומע יתמה וישאל תרתי תיובתא:

א. לכאורה מאי האי דאמרינן "הניע עת נקם וְשָׁלַם", הרי עדיין לא נשלמה גזירת

"ארבע מאות שנה", שכן שהו כמצרים רק

מאתיים ועשר שנה!?

ברם, התשובה המבוארת בדברי רז"ל היא, ששנותיהם של האבות הקדושים - מלידת יצחק ואילך - נכללו בכלל ה"ארבע מאות שנה" (מובא ברש"י בראשית טו, יג).

והביאור בזה הוא, שכאשר נולד יצחק, ראה אברהם אבינו את שושלת הדורות העתידה לצאת ממנו, כאשר ממנו יתד ויסוד לאומה הישראלית המפוארת, ומיני אז החלו האבות הקדושים להצטער צער רב בצרת בניהם העתידים להשתעבד תחת אומה שפלה, וצערם היה גדול מנשוא כאילו היו הם עצמם משועבדים לפרעה כמצרים, וגלל כן נכללו שנים אלו בכלל שנות הגלות והשעבוד (סעודה א' פר' שמיני תשל"ב כ"ט).

כט. כמבואר במדרש (שמו"ר טו, א): "אמרו לפניו, רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר ליה, כבר שלמו... בזכות אברהם שהקריב תור וגוזל".

וביאורו נפלא כפי האמור, כי המלאכים אין להם כל ידיעה במחשבות שבלב, ולכן לא ידעו כמה מכאובי לב ויסורי נפש היו מנת חלקם של האבות הקדושים מחמת גזירת "ועבדם וענו אותם", וגלל כן לא הכלילו שנים אלו בשנות הגלות, ומשום כך יצאו לטעון טוען ש"עדיין לא שלמו" שנות הגלות.

אולם, הקב"ה - היודע תעלומות לב - ענה לעומתם: "כבר שלמו... בזכות אברהם", כי תקופת

בנו של המלך, ולכן לא אכפת ליה, ואדרבה עדיף ליה להוסיף להכותו כמה שיותר.

הן הן הדברים בדידן, כי כאשר הוסיפו המצריים להשתעבד בישראל ולהרע להם באופנים שונים, איגלאי מילתא שאין כוונתם לצורך מילוי גזירת המקום (כי מצד הגזירה היה די בשעבוד קל ללא תוספות), אלא לשם אכזריות ורוע לב בעלמא, ועל כן ראויים הם לבוא על ענשם ולהפרע על מעשיהם. עכתו"ד.

לאור זאת נמצא, שהמצריים היו כדאיים לעונש לא בגלל מעשיהם הרעים אלא בגלל מחשבתם הרעה (שהרי מצד מעשיהם לא היו אמורים להענש על כל הצרות והשעבודים, מאחר שבחלק מהם נתמלאה גזירת המקום ב"ה, וכקושיית ה"קדושת לוי" הנ"ל).

כמאמר הקב"ה למשה רעיא מהימנא (שמות ו, ו): "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים... ונאלתי אתכם בורע נפוייה ובשפטים גדולים" גאולתכם תהא ע"י שפטים ועונשים גדולים שייענשו המצריים בהם, ועונשים אלו לא יבואו עליהם מחמת "סבלות מצרים" גופייהו, אלא מחמת מחשבת אכזריותם הרעה הטמונה תחת סבלות מצרים" (סעודה ג' פר' וארא תשמב) ל.

ב. תמיהה נוספת ראויה להשאל, מה ראה הקב"ה להעניש את המצריים על שהשתעבדו בישראל, הרי בסה"כ מילאו בכך את שליחותם לקיום הכמתת הקב"ה "ועבדום ועינו אותם"!?

שאלה זו כבר נשאלה בפי הרמב"ן ז"ל (פר' לך), והוא מיישב, שמצד השליחות היה די בשעבוד סתמא, ואילו המצריים ברשעותם הכבידו את עול השעבוד עליהם, וגזרו עליהם גזירות קשות ורעות של רציחות והריגות רח"ל ("כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", שמות א, כב. "מלך מצרים נצטרע והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם", רש"י שמות ב, כג. ועוד), וממילא בדין הוא שיקבלו את ענשם.

ה"קדושת לוי" (פר' בא) מתמה על תשובתו: "כי הגם שהוסיפו להרע לא היה לו לענוש רק על התוספות ולא על הרעה בעצמו"!?

ולאור זאת הוא מעלה ביאור הגון בדברי הרמב"ן, כי הנה כשהמלך מצוה את אחד השרים להכות את בנו מכה רבה, אזי אם השר אוהב את מלכו, הריהו מכהו אך ורק כפי שנצטוה, ואינו מוסיף להכותו אף לא מכה אחת, ואילו אם אינו אוהב את המלך, אזי בלבו פנימה הוא שמח בהכאת

הגלות נחשבה כבר מלידת יצחק ואילך, מאחר שאז כבר התחיל אברהם להצטער בצרת בני" (סעודה א' פר' שמיני תשל).

ל. בזה גופא כבר בא לידי ביטוי ההבדלה "בין עמי ובין עמך" - בין ישראל לעמים, כי אצל אומות העולם נחשבת מחשבת רעה כמעשה (ירושלמי פאה ה, א), ואילו אצל בני א-ל חי אין

שאינו הגון, 'ורחמתי את אשר ארחם' -
אע"פ שאינו הגון" לא.

אי-לכך כאשר נצטוו משה לילך אל
פרעה לצוותו לשלח את ישראל
מארצו, ולהרתיעו עם המכות העתידות
לבוא עליו (שמות ו, יא), טען טענה חזקה
ביותר (שם יב):

"הן בני ישראל לא שמעו אלי", הרי בני
ישראל לא רצו לשמוע לי מחמת
מצבם הרוחני השפל והגרוע ("ולא שמעו אל
משה... מעבורה קשה" - מפולחנא נוכראה קשיא די
בידיהון"; תרגום יונתן שמות ו, ט), וגלל כן
ישועתם מוכרחת לבוא אך ורק ע"י הנהגת
הרצון שאינה תלויה במעשי בני-אדם,
והנה כי כן, "איך ישמעני פרעה", הרי לא
יירטע כלל מאיומי המכות, כי יטען טוען
שהנהגת ה"רצון" תפטור גם אותו מן
המכות והעונשים - על אף היותו ראוי
לעונש מצד מעשיו!?

עתה, לאחר שנות אכזריות ורוע לבב,
נתמלאה סאתם של המצריים,
והגיעה שעתם להענש על מעלליהם הרעים
בדרך של מדה כנגד מדה, בהנהגת הצדק
והמשפט (שהיא הנהגה לפי שורת הדין "כפום עובדיהון
דבני נשא", תיקו"ז יז, ב).

עֲנֵף ב' ❖

עת רצון לבני-ישראל

באותה שעה נתגלגלו רחמי המקום על
בניו רחומיו הנאנקים תחת עול
השעבוד, ועל אף "פולחנא נוכראה די
בידיהון" (עבודה זרה שבידיהם; תרגום יונתן שמות ו,
ט), המשיך עליהם הקב"ה את המדה
הנעלית הנקראת "רצון" - שמדה זו היא
למעלה מן הטעם וההגיון ("אין טעם ברצון") -
כדי שמחמתה יזכו בני-ישראל לשפע
ושובע ורווחה גדולה על אף שאינם ראויים
לכן, בבחינה שאמרו רז"ל (ברכות ז, א):
"וחנותי את אשר אחון" (שמות לג, יט) - אע"פ

מחשבה רעה נחשבת כמעשה (קידושין לט, ב), כי מאחר שבשרשם הם טובים, משום כך רק
מחשבה טובה נחשבת להם כמעשה.

ובעתיד כאשר תנתן התורה לישראל, ויגלה להם הקב"ה את כוחה של מחשבה טובה ("אם תקבלו
עליכם" במחשבה "יערב לכם מכאן ואילך", רש"י שמות יט, ה), אמור יאמר להם (שמות יט, ד): "אתם ראיתם
אשר עשיתי למצרים" שהענשתי אותם בגלל מחשבה רעה, ואילו אצלכם אני נוהג בהיפך,
שעל מחשבה רעה אינכם נענשים, ומחשבה טובה כן נחשבת לכם כמעשה (כאשר ע"י מחשבה
גרידא "יערב לכם מכאן ואילך"), ובזה גופא "והייתם לי סגולה מכל העמים", כי אצלם מחשבה רעה
נחשבת כמעשה ולא מחשבה טובה, ואילו אצלכם מחשבה טובה נחשבת כמעשה ולא מחשבה
רעה (סעודה ג' פר' וארא תשמב).

לא. בבחינה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה ב, כא): "הואיל **וחפץ** בגאולתכם" בהנהגת "רצון"
"אינו מביט במעשיכם הרעים" (סעודה א' פר' וארא תנשא).

והן במכת בכורות - כאשר "וה' הכה כל בכור בארץ מצרים" (שם יב, כט).

ו**יתבאר** הענין בהשכל ודעת להלן (פרק ג').

❁ ענף ג' ❁

מכות מחוץ לטבע - בעקבות האכזריות מחוץ לטבע

ו**הנה**, המכות והעונשים לחוטאים תלויה במדת חטאם, כי כאשר יחטאו בצורה טבעית והגיונית תהא גם עונשם בצורה טבעית, ואולם, כאשר יפריזו ברשעתם באופן שאין לו הבנה והגיון כלל, תהא גם עונשם מחוץ לגבולי הטבע וההגיון.

המתבונן במדרשי חז"ל אודות מעשי אכזריותם של המצריים יראה שהתנהגותם היתה משוללת הבנה, ושום הסבר טבעי והגיוני לא היה מצדיק את התנהגותם הרעה.

כמופת וכדוגמא לכך יצויין הסיפור האכזרי האחרון של המצריים כנגד בני-ישראל, כאשר בכוריהם קבלו איום על חייהם, לפני המכה האחרונה - מכת בכורות, והם נאבקו עמהם בחירוף נפש - עד שנהרגו הרבה מהם - מתוך עקשנות עוורת שלא להסכים לשחרר את בני-ישראל מעבדותם (כמבואר ב"בית יוסף" אר"ח סימן תל בשם התוס').

הנע בעצמך! הרי במצב כזה, עפ"י הטבע וההגיון האנושי, אפילו בקרב הגוי האכזרי ביותר היתה מתעוררת נקודה של

לאור טענה זו השיב לו הקב"ה, שתהא הפרדה בין ההנהגה עם בניי לבין ההנהגה עם פרעה ומצרים, כי הנהגת הרצון עם בני-ישראל תהא ע"י הקב"ה בעצמו שיחון וירחם עליהם ע"י הנהגת הרצון - על אף שאינם ראויים וכדאיים לכך, ואילו הנהגת הדין והמשפט עם פרעה ומצרים תהא נתונה בידו של משה, וגלל כן יקבל את המכות המגיעות לו בצדק וכישר.

הוא דכתיב (שם ו, יג): "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים", שלגבי חלק היציאה והגאולה ממצרים מינה אותם הקב"ה לשלוחיו, ולא יעשו זאת מעצמם (והוא יתברך לא יבצר הימנו מלהתנהג עמהם בהנהגת הרצון שלמעלה מן ההגיון).

ואילו לגבי חלק המכות והעונשים אמר לו הקב"ה (שם ז, א): "**ראה נתתיך אלהים לפרעה**", הנהגת שורת הדין (בכחינת אלקים) נתונה בידך כדי להמשיך מכות ופורעניות על פרעה ומצרים, לאות עונש על זדון לבם ואכזריותם כנגד בני-ישראל (סעודה א' פר' וארא תנשא).

וראה זה פלא, שה"נתתיך אלקים לפרעה" נמשך עד מכת ברד - ועד בכלל, ואילו ממכת ארבה ואילך - כבר חזר הדין אל הקב"ה בעצמו, הן במכת ארבה וחושך - כאשר הקב"ה בא יחד עם משה להמשיך מכות אלו על פרעה ("בא אל פרעה", שמות י, א),

נטולת הבנה והגיון, ועד כמה התנהגותם הרצחנית כנגד בני-ישראל היתה מחוץ לתחומי הטבע והאנושיות.

לפיכך, בהגיע זמן פורענותם, הוטלו עליהם עונשים - מחוץ לתחומי הטבע, כי "במדה שאדם מודד מודדין לו" (סנהדרין ק, א) - כמדת התנהגותם האכזרית מחוץ לגבול הטבעי, קבלו מכות גדולות וחזקות מחוץ לדרך הטבע (ליל הסדר תשנ"ו).

רחמים כנגד בנו ("כרחם אב על בנים"), והיה נוטה ומצדד להתבזות קצת כדי להציל את בנו בכורו ממוות בטוח (כי ידעו היטב שהתראותיו של משה מתקיימות בוודאות מוחלטת, כפי שחוו על בשרם במשך כל תקופת המכות), ואילו כאן למרבה הפלא נכנסה רוח אכזרית בקרבם - מנוגדת להגיון - להתנגד נחרצות כנגד שילוח בני מתוכם. די בסיפור זה כדי ללמד על הכלל כולו, עד כמה אכזריותם של המצריים היתה

פרק ב'

תכלית המכות - זיכוך והארת נפשות ישראל

הקדמה

בפרק הקודם נתבאר תכלית ומטרת המכות - לשם עונש למצרים, ובפרקנו תבאר תכלית ומטרה נוספת ועיקרית - לצורך זיכוך ורוממות נפשות בני א-ל חי.

כדלהלן:

עיקר תכלית גלות וגאולת מצרים היתה כדי להכין ולהכשיר את נפשות בני-ישראל לקבלת התורה הקדושה ("בהוציאך את העם ממצרים תעבדן את האלקים על ההר

הזה", שמות ג, יב), ולאור זאת פשיטא וברירא שגם תקופת המכות לא היתה משמשת רק כעונש לפרעה ולמצרים, אלא היתה בכך ג"כ מטרה נעלית, לרומם את נפשות ישראל ולזככם ולהעלותם לעילא ולעילא.

הבנה זו החלה כבר בתקופת השעבוד, כאשר במשך כל אותה תקופה ביררו בני-ישראל את ניצוצי הקדושה שהיו קבורים בתוך הזוהמא המצרית כדי להוסיף קדושה בקרבם כהכנה לקבלת התורה (כפי שכבר הובא באורך ב"משנת קודש" ניסן תשפ"א - גלות וגאולת מצרים).

אחרא, וכשהצדיקים רוצים לשבר הרשעים אזי מפרידים מסטרא שלהם להביאם לסטרא דקדושה, והנה על ידי זה משברים אותם, כי מסטרא שלהם נפרדים ולסטרא דקדושה בוודאי לא יגיעו ועל ידי זה משברים אותם."

אופן ריחוקם מצד הקליפה הוא ע"י קירובם לצד הקדושה, למשל, ע"י סעודת מצוה שהיא מצד הקדושה (כפי שעשתה אסתר), כי מאחר שנפרדו מצד הטומאה, ולצד הקדושה לעולם לא יגיעו, ממילא הם נשארים קרוב מכאן ומכאן ונוחלים מפלה. עכדה"ק.

ברם, לכאורה יש לתמוה על כך מדברי ה"יערות דבש" (ח"א דרוש א') שכותב, שכאשר רוצים לגזוז כבש, אזי מפטמים אותו בכל מיני מאכלים המגדלים את צמרו, ואז כאשר הצמר מגיע לתכלית גידולו גוזזים אותו, ונשאר הכבש קרוב מצמרו.

והנמשל הוא, שלפעמים הסטרא אחרא מתקרבת אל אדם מסויים ומשדלת אותו להרבות בתורה ובמצוות, ובכך ניתוסף בה חיות, ולאחר מכן היא "גוזזת" אותו ממדרגתו, ומשיבה אותו אחורנית לקלוקלו, "ונשכח ימי השבע מפני ימי הרעב". עכתוד"ק.

הנה כי כן, לכאורה יש סתירה בין הני תרי מילי, כי ב"קדושת לוי" מבואר שהתקרבות הסטרא אחרא אל הקדושה פועלת להחלישה ולהכניעה, ואילו ב"יערות דבש" מבואר שהתקרבות הסטרא

אולם, כשם שבני-ישראל לקחו מהמצריים את ניצוצי הקדושה שבהם, כך קבלו מהם - שלא ברצונם - זוהמא וטומאה גסה וגרועה ביותר בבחינת סוסים וחמורים ("בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם", יחזקאל כג, כ), ולאור זאת היה מן ההכרח שבני-ישראל ישארו רק עם חלקי הקדושה והטוב, ולא עם חלקי הזוהמא והרע, כי אלמלא כן יש חשש שיהא ההפסד מרובה על הרינוח.

לצורך כך ננקטו שני פעולות עיקריות באותה עת: א. להתיש ולהכניע בהדרגה את זוהמתם של פרעה ומצרים, ובעקבות כך תיחלש ממילא גם הזוהמא שנדבקה בקרב נפשות בני-ישראל. ב. להאיר אורות גדולים של אמונה ותשובה וכיו"ב לתוך נפשות ישראל, כדי שמעט מן האור ידחה הרבה מן החושך והזוהמא.

ויבוארו לאחדים:

ענף א' ❖

התשת זוהמת מצרים

-א-

התשת הזוהמא - דייקא ע"י משה

הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע (ב"קדושת לוי" לפורים) מגלה לנו טמירין - דרך ואופן שבה הקב"ה מכרית ומכניע את כוחות הרשעה באמצעות שליחי הקודש עבדיו הצדיקים:

"הנה, ישראל עם קדושו החיות שלהם מהבורא ב"ה מסטרא דקדושה, והרשעים והאומות החיות שלהם מסטרא

ודיבורך יעשה עליו רושם להרחיקו במדה מסויימת מסטרא שלו, ולקרבו במדת מה לצד הקדושה, בכחינת "וידעו מצרים כי אני ה'" (דעת דקדושה), ובדרך זו "והוצאתי את בני ישראל מתוכם", כי כשתיחלש זוהמתם, תיחלש גם הזוהמא שנדבקה בנפשות ישראל, ויזכו לגאולת נפשם מיד שונא (סעודה א' פר' בא תשל; סעודה ג' פר' וארא תשנה).

-ב-

התשת הזוהמא - ע"י שנתפרסם אלקותו ית"ש על ידם

הנקודה האמורה הכתה בחוזה בווהמת מצרים - במשך כל תקופת המכות, כי הנה המכות הגדולות והנוראות גרמו לפרסום אלקותו ית"ש באופן רב ועצום ביותר, וזה גופא גרם להתקרבות המצריים אל הקדושה, מחמת שתי סיבות: א. משום שפרסום עצום זה נתגלגל על ידם. ב. כי פרסום אלקותו עשתה רושם גם בקרבם, כאשר החלו במדה מסויימת להכיר בכך ש"אני ה'" - נאמן לשלם שכר ונאמן להפרע (רש"י ויקרא יט, טז), וגלל כן היתה להם נטייה מסויימת מצד הטומאה אל עבר צד הקדושה.

מציאות זו גרמה ג"כ לתוצאה האמורה, ש"מסטרא שלהם נפרדים, ולסטרא דקדושה בוודאי לא יגיעו, ועל ידי זה משברים אותם" (לשון ה"קדושת לוי" הנ"ל) (סעודה ג' פר' וארא תשנה) לב.

אחרא אל הקדושה (לשדלו להרבות בתורה ובמצוות) פועלת להגבירה ולהעצימה עד כדי שהיא שולטת ומושלט עליו (להורידו כלפי מטה).

ברם, בהעמקה בדברי קודש אלו נראה חלוקה ברורה, כי כאשר הסטרא אחרא מתקרבת אל אדם בינוני או רשע - שיש זיקה ושייכות בינו לבניה - אז יש בכוחה להעלותו לצורך ירידה, והיא אינה נחלשת מהתעלותו הזמנית, אלא אדרבה, היא יונקת חיות מהתורה והמצוות שלו באותה שעה (כדברי ה"יערות דבש"), ולעומת זה, כשהיא מתקרבת אל צדיק גמור (כאסתר המלכה), שאין שום זיקה ושייכות בינה לבינו, אז ההתקרבות רק פועלת להפרידה מסטרא שלה, מבלי להוסיף בה חיות (כי היא נשארת רחוקה מהקדושה, כדברי ה"קדושת לוי").

לבן נשלח דייקא משה רעיא מהימנא לפרעה, במשך כל תקופת המכות, כי משה רבינו היה זך ומזוכך ושלם בקדושתו, וגלל כן תוכל התקרבותו לפרעה לפעול את הפעולה הנכונה - להרחיקו מצד הטומאה ולקרבו אל צד הקדושה, אולם, לעולם לא יוכל להגיע לצד הקדושה, ועל ידי זה ינחל מפלה.

כפי שהיה דבר הקב"ה אל משה לאמר (שמות ז, א-ה): "ראה נתתיך אלהים לפרעה... אתה תדבר את כל אשר אצוך" וגו',

לב. זאת היתה התועלת הגדולה ב"קושי השעבוד" ע"י המצריים, כי אלמלא ההכבדה לא היתה מתמלאת סאתם של המצריים, ולא היו ראויים לקבל את המכות (כי "מי חשיד קוב"ה דעביד

וכפי האמור, הזוהמא שבקרבים היתה מונעת מהם להשיג ולקבל את אור האמונה כדבעי, וכפי שאכן טען משה רעיא מהימנא להקב"ה (שמות ד, א) "והן לא יאמינו לי" (ואף שהקב"ה השיב לו [שבת צו, א] "הן מאמינים בני מאמינים", עם זאת, זו היתה מדריגה פחותה באמונה), והתשת הזוהמא היא שעמדה להם להסיר המניעה ולקבל את אור האמונה כדבעי (סעודה ג' פר' וארא תשנד).

-ב-

אור התשובה

בעקבות זריחת אור האמונה לתוכם, החלו להתעורר מאליהם בתשובה וחרטה על מעשיהם הרעים.

כי כשאדם חי עם אמונת קונו, איך יוכל לבוא לידי עבירה?! כי איככה יוכל לחטוא כנגד בוראו ויוצרו המשגיח עליו בעינא פקיאח ומתנהג עמו - בחסד וברחמים, ועם אויביו - בצדק ובמשפט?!

ואמנם, סיבת הדבר שבני-אדם נכשלים בחטאים היא, מחמת רוח שטות המשכיחה מהם את האמונה ("אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות", סוטה ג, א), ולכן שורש תיקון החטאים הוא ע"י חיזוק ושינון האמונה ללא הרף, שמחמתה לא ישוב עוד לכסלה.

מערתה, בעת הזאת, כאשר המכות העצימו בקרבים את אור האמונה, נתמלא

ענף ב' ❖

המשכת אודות גדולים על נפשות ישראל

הנקודה האמורה - של התשת זוהמת מצרים - הביאה בעקבותיה תוצאה נכספת של תוספת אורה וקדושה בנפשות בני-ישראל, כי הניסים והנפלאות פעלו אות לטובה להזריח אור לישרים בליבותם, אולם, כל עוד שהיתה הזוהמא דבוקה ומושרשת בהם, לא היו יכולים להכיל ולהשיג את האורות הקדושים, ורק לאחר התשת והכנעת הזוהמא נפתח פתח בקרבים לקבל את האור שירומם את נפשותיהם ויכשיר אותם ליציאת מצרים ולקבלת התורה (סעודה ג' פר' וארא תשנד).

עוצם הארה זו היה הן בפרטות - בחלק האמונה שהיתה לקויה ופגומה אצלם ביותר, והן בכללות מצבם השפל והירוד שדרש מהם דרך תשובה.

כדלהלן:

-א-

אור האמונה

עצם הדבר שבני-ישראל ראו עין בעין את הנהגת חסדו יתברך עמהם, ואת הנהגת גבורתו עם אויבי נפשם, פעל אות לטובה לחזק את האמונה בקרבים, ולעקור ולשרש את רוח הכפירה שחולל שמות בנפשותיהם.

דינא בלא דינא?!", ברכות ה, ב), ומתוך כך לא היה מתהווה הפרסום הגדול של אלקותו ית"ש כדי להתיש את הזוהמא ולסלול דרך לגאולתם של ישראל (סעודה ג' פר' וארא תשנה).

מצפון, עם זאת, כשהחלו לשמוע "נייעס" מארמונו של פרעה, שפרעה מתחיל לשיר זמירות של תשובה (במכת ברד - "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים", שמות ט, כז. ובמכת ארבה - "חטאתי לה' אלקיכם ולכם", שם י, טז), נשאו קל-וחומר לעצמם, אם פרעה כבר הופך לבעל-תשובה, קל וחומר בן בנו של קל וחומר שאנחנו צריכים להתעורר בתשובה ולהתרומם מאשפות (סעודה ג' פר' בא תשעג).

זהו עומק ה"נגוף ורפוא" בשעת המכות (זוה"ק ח"ב לו, א), כי ה"נגוף" על מצרים הביאה "רפוא" לנפשות בני-ישראל - ע"י שהתעוררו מכוחה בתשובה מתוך שברון לב אמיתי ("ולכבו יבין ושב ורפא לו", ישעי' ו, י) (ליל הסדר תשנד).

ענף ג' ❁

עשר המכות - כנגד עשר ספירות

ואם יש את נפשך להעמיק קמעא - בדרך הפנימיות - באור הגדול והעצום שהושפע לישראל במשך תקופת המכות,

לכם בחרטה גמורה, וקבלו על עצמם שלא לחטוא עוד מכאן ולהבא (סעודה ג' פר' צו תשמג) ל"ג.

תשובתם בעת הזאת לא היתה תשובה שתמא, אלא תשובה מתוך לב שבור ורצון לשברי שברים, כי כשראו בני-ישראל את המכות הנוחתות על שכניהם המצריים בזו אחר זו, התבוננו בשפלותם ועשו חשבון לעצמם ש"באמת לולא זכות האבות הקדושים היינו בעצמנו מקבלים את המכות כמו המצריים, כי במה אנו טובים מהם?! ל"ד.

והיו מחשבות אלו משברות את לבם לשברי שברים, ושברון לב זה היה מפלס דרך לתשובתם להגיע עד כסא הכבוד ולהתקבל ברצון בתשואות חן (סעודה ג' פר' בא תשנב).

אף גם אטומי הלב מאחינו בני ישראל, שלא השכילו להתעורר בתשובה מתוך האמונה, ואף גם המכות שקבלו המצריים לא גרמו להם דפיקות לב ויסורי

לג. וכאז כן עתה, בכל שנה ושנה כשמספרים ביציאת מצרים מתוך התבוננות בניסי הקב"ה ונפלאותיו, מתעצמות האמונה בקרב המספר ובקרב השומעים, וחיזוק האמונה הוא פתח יפה לתשובה וחרטה המביאות לידי כפרה וסליחה.

זהו הרמז בדברי הרמ"א (או"ח סימן תל): "והמנהג לומר (בשבת הגדול) במנחה ההגדה מ'עבדים היינו' עד 'לכפר על כל עוונותינו', כי אמירת ההגדה מעצימה את האמונה, והאמונה היא הפתח לתשובה המכפרת עוון (סעודה ג' פר' צו תשמג).

לד. כעין דברי הרמב"ן הידועים (ויקרא א, ט) בטעם הקרבת הקרבנות, "שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו, לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה, שיהא דמו תחת דמו".

במצרים היתה הגלות בתרתי:

דעותיהם של בני-ישראל היו נתונים בשביה תחת זוהמת מצרים, וכתוצאה מכך היו להם ספיקות באמונה רח”ל, והיו מסורים תחת יד הכתר החכמה והבינה דקליפה.

כמו כן מדותיהם של בני-ישראל היו בגלות תחת יד הקליפות, ולפיכך היו בהם אהבות ויראות רעות מצד חסד וגבורה דקליפה, והתפארות רעה מצד תפארת דקליפה, וכל כיו”ב.

לצורך כך, בהתקרב זמן גאולתם, האיר להם הקב”ה הארה מלעילא, כדי להוציא את המוחין והמדות שלהם בגלות. כל מכה היתה הארה של אחת הספירות (המדות והמוחין), כאשר מכווניה של הארה זו התרוממה המדה דקדושה, ונכנעה המדה דקליפה שכנגדה.

עתה יביטו עיניך לנוכח החלוקה הברורה בין המכות, ששבע המכות שבפר’ וארא פעלו אות לטובה לרומם את המדות דקדושה, ולהכניע את המדות דקליפה.

אולם, עדיין נשאר חלק הארי של המלחמה בקליפה, לרומם את המוחין דקדושה, ולהכניע את המוחין דקליפה, באופן שיעברו מוחותיהם מצד הקליפה לצד הקדושה ויהיו מוכנים ומוכשרים בעתיד להשיג את התורה הקדושה.

תוכל ללמדו ולהשכילו בתוך הדברים דלהלן:

רבינו האר”י ז”ל גילה לנו סוד גדול (פרי עץ חיים” שער חג המצות פרק ז), שעשר המכות מכוונות כנגד עשר הספירות מלמטה למעלה: מלכות - דם, יסוד - צפרדע, הוד - כינים, נצח - ערוב, תפארת - דבר, גבורה - שחין, חסד - ברד, בינה - ארבה, חכמה - חושך, כתר - בכורות.

ומאחר שהמכות היו בבחינת ”נגוף ורפוא” יוצא, שבמכת דם נכנעה מלכות דקליפה, והתרוממה מלכות דקדושה, ובמכת צפרדע נכנע יסוד דקליפה, והתרומם יסוד דקדושה, וכן הלאה.

ביאור הדברים:

עבודת האדם בעולמו היא במח ובלב:

א. במח - ידיעת השכל כי ה’ הוא האלקים אין עוד מלבדו, וכלול בזה: הידיעה גופא (חכמה), ההתבוננות בידיעה (בינה), ומדריגה נעלית מהן היא בחינת ”אין”, שהוא בטל ומבוטל כאין וכאפס לעומת אור אין סוף ב”ה (כתר).

ב. בלב - לאחר שה”מוחין” הם כדבעי עם אמונה תמה וברה, ללא הרהורי כפירה, אז באה העבודה של המדות שבלב, דהיינו, לשעבד את כל שבע המדות עפ”י אמונתו ביחודו ואחדותו ית”ש, חסד - להשי”ת (אהבת ה’), גבורה - להשי”ת (יראת ה’), וכן הלאה.

לְבָן שבע המכות הראשונות - שבהן נשפעה הארת המדות דקדושה - יכלו להעשות ג"כ ע"י משה ואהרן, ואילו שלש המכות האחרונות - שבהן נשפעה ההארה העצומה של מוחין דקדושה - היו צריכים לסיוע מהקב"ה בעצמו (סעודה א' פר' בא תשמז).
ב. שבע המכות הראשונות לא נעשו ע"י הקב"ה בעצמו, כי אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה. ואילו שלש המכות האחרונות יכלו להעשות ע"י הקב"ה בעצמו, כי מאחר שבהם היתה הארת המוחין דקדושה - שבאמצעותם הוכשרו מוחותיהם של ישראל לקבלת התורה - גלל כן לא נחשבו מכות אלו כ"רעה" למצרים, אלא כ"טובה" עבורם, כי באמצעותם זכו שיהא להם יד וחלק ונחלה במתן תורה (סעודה א' פר' בא תשנב).

מלחמה זו החלה ממכת ארבה ואילך, כאשר במכת ארבה נתרוממה בינה דקדושה ונכנעה בינה דקליפה, במכת חושך נתרוממה חכמה דקדושה ונחלשה חכמה דקליפה, ובמכת בכורות נתרומם כתר דקדושה ונכנע כתר דקליפה (סעודה ג' פר' בא תשמז).

ביסוד האמור, תתיישב לנכון התמיהה שהובאה לעיל (פרק א' ענף ב'), מדוע שבע המכות הראשונות נעשו ע"י משה ואהרן, ואילו בשלש המכות האחרונות היתה מעורבת ידו של הקב"ה ל"ה! ?
ויתבאר בתרי אנפין:

א. הארת המוחין דקדושה גדולה ועצומה פי כמה מהארת המדות דקדושה, וכמו כן, להיפך זוהמת המוחין דקליפה גסה וגרועה פי כמה מזוהמת המדות דקליפה.

המורם מן האמור:

למכות במצרים היו שתי מטרות עיקריות:

מטרה א'

❖ המכות ניתנו לאות עונש למצריים על שעינו ושעבדו את בני-ישראל, ואף שכך היתה הגזירה בברית בין הבתרים, עם זאת, תוספת העינוי גילתה שכוונתם היא לשם אכזריות ורציחה, וגלל כן היו ראויים לעונש מצד מחשבתם הרעה המצטרפת למעשה.

❖ אף שעדיין לא שלמו ארבע מאות שנה, עם זאת, נחשבו השנים מלידת יצחק ואילך, לפי שהאבות היו מלאי צער על הגלות העתידה לבוא על בניהם, וכ"כ גדול היה צערם כאילו הם עצמם בגלות ובשעבוד.

לה. ארבה וחושך - ע"י הקב"ה יחד עם משה ("בא אל פרעה" - יחד עמי), ומכת בכורות - ע"י הקב"ה בעצמו.

- ❖ בקרב בני"ג היו אנשים שהיו ראויים לעונש, ולכן המשיך עליהם הקב"ה את הנהגת ה"רצון", שמחמתה ינצלו מהמכות למעלה מן הטעם וההגיון.
- ❖ וכדי להבדיל בין ישראל למצרים, קבע הקב"ה, שהנהגת הרצון תהא מאתו ית"ש בכבודו ובעצמו, והנהגת הדין על מצרים תהא ע"י משה ("ראה נתתיך אלהים לפרעה").
- ❖ העונשים למצרים היו מחוץ לדרך הטבע, כי גם אכזריותם כלפי בני"ה היתה מחוץ לדרך הטבע וההגיון.

מטרה ב'

- ❖ המכות ניתנו למצרים כדי להתיש את זוהמתם, ובעקבות כך יוכלו בני"ה להכיל ולקבל את האורות הגדולות שהושפעו מלעילא במשך תקופת המכות.
- ❖ אופן התשת הזוהמא היתה ע"י התרחקות פרעה מהקליפה והתקרבותו אל הקדושה במדה מסוימת (כמבואר ב"קדושת לוי" לגבי סעודת אסתר), והדרך לכך היתה ע"י דיבורו של משה עמו (שבכל עת שדיבר עמו פעל בקדושתו לנתקו קמעא מזוהמתו), וע"י שהוא היה אמצעי לפרסום אלקותו ית"ש.
- ❖ בעקבות התשת הזוהמא, ירדה הקליפה מנפשות בני"ה במדה ניכרת, וגלל כן, יכלו לקבל את האור שהושפע באותו עת מגבהי מרומים, הן אור האמונה - בעקבות הניסים והנפלאות, והן אור התשובה - בעקבות ההתבוננות שגם הם היו ראויים למכות כמו המצריים.
- ❖ ההארה בשעת המכות היתה מעשר ספירות. בכל מכה נמשכה הארה מספירה אחת, כאשר כל הארה דקדושה הכניעה את הקליפה לעומתה (הארת מלכות דקדושה הכניעה את מלכות דקליפה של מצרים, וכן הלאה).
- ❖ שבע המכות הראשונות היו משבע הספירות של המדות (מלכות, יסוד, הוד, נצח, תפארת, גבורה, חסד), ושלוש האחרונות היו משלוש הספירות של המוחין (בינה, חכמה, כתר), שהם השפיעו זיכוך וקדושה על המוחין של בני"ה וסללו להם את דרכם לקבלת והשגת התורה.

פרק ג'

סדר המכות - ממכת דם ועד מכת חושך

נקודה יסודית זו תבאר לנו בתוך הדברים האמורים בענפים הבאים:

ענף א'

דם צפרדע בינים

ההתראה הראשונה היתה על מכת דם

(שמות ז, יז): "הנה אנכי מכה

במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם".

כששמע פרעה התראה זו, עלתה מחשבה

בלבו, כי גם אם אכן יהפכו מימי

היאור לדם, אין הוכחה שהיא באה כעונש

על השעבוד, אלא יש לשער סיבה לכך

מחמת עוון עבודה זרה שבידם, כי "מפני

שפרעה והמצריים היו עובדים ליאור"

(תנחומא וארא יג) לז, משום כך עושה הקב"ה

חוכא ואטלולא מהאלוה שלהם לז.

לאור שתי ההקדמות הברורות שנתבארו

יפה בשני הפרקים הקודמים, נבוא

לבאר את סדר המכות במצרים, כפי סדר

החלוקה הברורה שהעמיד רבי יהודה:

חלוקה א' - רצ"ך, חלוקה ב' - ער"ש,

חלוקה ג' - באח"ב לז.

רק זאת יוקדם, כי אם אמנם נתבארו שתי

סיבות למכות שהעניק הקב"ה למצרים

(סיבה א' בפרק א' וסיבה ב' בפרק ב'), עם זאת, מצינו

חלוקה מסויימת בין המכות, כאשר שבע

המכות הראשונות (שבפר' וארא) היו בעיקרן

מחמת הסיבה הראשונה - כעונש למצריים,

ומסתעף מכך גם המטרה השנייה, ואילו

שלש המכות האחרונות (שבפר' בא) היו

בעיקרן מחמת הסיבה השנייה - להארת

ורוממות נפשות ישראל.

לו. בכוונה תחלה העמידם רבי יהודה בראשי-תיבות, מבלי לכתבם בהדיא, כי מאחר שהמכות

היו מצד מדת הגבורה (כעונש לפרעה ולמצרים - כפי התכלית הראשונה המבוארת בפרק א'), משום כך,

יש חשש שאם יעסקו בהם בגלוי עלולים הם להמשיך ח"ו פורענות גם על בני-ישראל רח"ל

(עפ"י המאמר [ב"ק ס, א]: "כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים") (ליל הסדר תשנב).

לז. כפי שמצינו (יחזקאל כט, ג) שפרעה היה מתגאה ומתנשא ואומר: "לי יאורי' - איני צריך

לעליונים כי יש לי יאורי מספיק כל צרכי".

לח. ויתכן עוד, כי הנה פרעה ברוב גאוותו ויהירותו החזיק גם את עצמו לאלוה, כפי שאמר

פרעה ויבוא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת (שמות ז, כג), הוא נשאר במריו ולא זו מרשעתו הכפולה כמלא נימה, הן אמנתו התפילה באלילי מצרים (כנהר הנלוס וכדו) נשארה כמו שהיתה, והן רשעתו כנגד בני-ישראל לא פסקה כלל (קידושא רבה פ' וארא תשסט).

לאחר מכת דם הגיעה ההתראה על מכת צפרדע, ולאחריה הגיעה מכת כנים, ואז הושלמה יריעת המכות הראשונה שהיתה מיועדת לפרעה ולמצרים.

במשך תקופה זו עדיין היו בני ישראל משועבדים במצרים, כי מכות הללו לא השפיעו על המצריים מאומה, וכדיוק לשון הכתוב לאחר שלש מכות אלו (שמות ז, כב; ח, יא; ט, טו): **”ויוחזק לב פרעה ולא שמע אליהם”** כלל וכלל (פעודה א' פ' בא תשל"ו).

ענף ב' ❁

ערוב דבר שחין

בתום תקופת המכות הראשונות (דצ"ד), החלה קשיות-ערפו של פרעה

בעקבות כך, הורה הקב"ה למשה (שמות ז, יט): **”אמור אל אהרן קח מטך ונמטה ירך על מימי מצרים על נהרותם על יאוריהם ועל אנמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם”**, והיינו, שלא רק ה”יאור” עצמו ייהפך לדם, אלא כל מימי מצרים – בלי יוצא מן הכלל – יהפכו לדם (ראה ”אבן עזרא” שם), ובכך יגלה לעין כל, כי סיבת המכה אינה רק מחמת אמנת המצריים באליליהם (כי אי משום הא, היה רק היאור צריך להפוך לדם), אלא יש כאן סיבה נוספת ועיקרית – כעונש על הצרות שעשו לבני-ישראל לט.

ואכן, כך עשה משה, **”וידם במטה ויך את המים אשר ביאור... ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם”** (שמות ז, כ) – כדי לשבר את אמנתם של המצריים ביאור, ובנוסף לכך, **”ויהי הדם בכל ארץ מצרים”** (שם כא) גם בשאר מימי מצרים שאינם מן היאור – לאות עונש על העינויים והצרות שעשו לבני-ישראל.

ברם, לאחר שפסקה המכה, פרח הדבר לאלתר מזכרונו של פרעה, **”ויפן**

על עצמו (יחזקאל שם): **”לי יאורי ואני עשיתי”**, כלומר, **”בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי וממשלתי”** (שם), והטעיית הציבור בכך היתה דייקא על היאור (”היה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו, ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו”, רש”י שמות ז, ב), ולכן היה העונש דייקא ביאור (קידושא רבה פ' וארא תשסט).

לט. בדרך מדה כנגד מדה:

א. מאחר **”שלא** היו מניחין בנות ישראל לטבול מטומאתן כדי שלא יהיו פרים ורבים” (שמו”ד ט, י).

ב. מחמת **”מיתת** בניהם במי היאור... וכאלו היה יאור מצרים מלא דם בניהם... וכמו שהילדים היו מתים בתוכו, כך הדגה אשר ביאור מתה” (אברבנאל שמות ז, יד).

כי אני ה' בקרב הארץ, ומשגיח בהשגחה מיוחדת על עמי וצאן מרעיתי", (לשון המלבי"ם שמות ח, יח).

לכן דייקא עכשיו "כאשר ראה שהפריש השם בין ישראל ובין מצרים... החל פרעה להקל מעבודת ישראל" ("אבן עזרא" שמות ח, כח).

עומק הענין בזה הוא, כי במכת ערוב נתוודע ונתפרסם הענין שמצד שרשם הקדוש של בני-ישראל נמשכת הקדושה אחריהם לכל אתר ואתר, וגלל כן יש לאל ידם להמשיך קדושות ארץ-ישראל ובית המקדש לכל מקומות מושבותיהם, וכח זה נתון רק בידי בני א-ל חי - שהקדושה נמשכת אחריהם מצד שרשם הקדוש, ואינו נתון ביד גויי הארצות - שהקדושה אינה נמשכת אחריהם מצד שרשם הגס.

ענין זה נתגלה מכך שבכל תחומי ארץ גושן לא שלט הערוב, וטעמא דמילתא, משום שיעקב ובניו המשיכו לתוכו קדושת ארץ-ישראל (וכפי שאנו רואים שבספר יהושע [י, מא] נמנית ארץ גושן בתוך גבולי אר"י, על אף שבמציאיות היא שוכנת במצרים), וקדושה זו שמשה כשמירה וכהגנה מעולה לכל תחומי גושן מהערוב.

מושג זה היה פלא גדול גם בעיני מצרים ("והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן... לבלתי

היות שם ערוב וגו' - ואעבד פלאין ביומא ההוא בארעא דגושן... בדיל דלא למהוי תמן עירבוב חיות", תרגום יונתן שמות ח, יח), כי המה ראו כן תמהו ולא עלה בידם להביין איך אפשר להביא קדושות

להיסדק במקצת, וכאשר התרה בו משה על מכה נוספת (מכת ערוב), גמר אומר להחליש את השעבוד מהם, ולשוב למתכונת השעבוד הראשונה, כפי שהיה קודם גזירת "תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה" (שמות ה, ט).

לכן תמצא שינוי בלשון הכתוב במכת ערוב מבמכות הקודמות, כאשר במכה זו כתיב (ח, כח): "ויכבד פרעה את לבו... ולא שלח את העם" בניגוד למכות הקודמות שבהם כתיב "ולא שמע אליהם", כי עתה כבר שמע אליהם במקצת, ו"החל פרעה להקל מעבודת ישראל" - להפסיק את "קושי השעבוד" ("אבן עזרא" שמות ח, כח), אולם, עדיין לא שלחם לגמרי מעבודתם, ולכן מכנה אותם הכתוב בתואר "העם" שהוא מצב נחות וירוד (וזה"ק ח"ב מה, ב) (סעודה א' פר' בא תשל"ו).

סיבת ריכוכו של פרעה היתה, כי בעוד שהמכות הראשונות היו גם בארץ גושן, רק שבני-ישראל ניצלו מהם, לא כן "מכת ערוב לא נמצא שם כלל אף בבתי המצריים", כפי שהודיע הקב"ה למשה, והתראה זו העביר משה לפרעה (שמות ח, יח): "והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היום שם ערוב, למען תרע כי אני ה' בקרב הארץ".

והנה כי כן ראה פרעה עין בעין את עליונותם של בני-ישראל על פני המצריים, ואת חיבתם היתירה לפני המקום ("והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן וגו', כדי שיתברר לך

כאשר מיני אז פסק לגמרי מלהעבדים, כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת המלך.

כדיוק לשון הכתוב לאחר ברד ארבה וחושך (שמות ט, לה; י, כ; יא, י) "ולא שלח את בני ישראל" בניגוד למכות הקודמות שבהם כתיב "ולא שלח את העם", כי עתה כבר לא השתעבדו בהם, וממילא היו ראויים לתואר הנעלה והנכסף "בני ישראל" (סעודה א' פר' בא תשל"ו).

מיני אז החלו גם להשמע מפי פרעה דיבורי חרטה ותשובה מסויימים, לפעמים התעוררה בקרבו חרטה על חלק הכפירה שבו (כפי שהתוודה במכת ברד [שמות ט, כז] "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים"), ולפעמים התעוררה בו חרטה הן על חלק הכפירה והן על חלק השעבוד והאכזריות כלפי בני-ישראל (כפי שהתוודה במכת ארבה על שניהם [שמות י, טז]: "חטאתי לה' אלקיכם ולכם")^{מא}.

ממרחקים אל תוך מצרים (סעודה ב' פר' וארא תשכט)^ב.

גם במכת דבר היתה ניכרת ההפלייה לטובה של בני-ישראל, כאשר "הפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר" (שמות ט, ד) וכך גם במכת שחין שלאחריה הרגישו המצריים בזויים ואומללים וחבולים, וההבדלה בינם לבין בני-ישראל היתה ניכרת בצורה חזקה וכוללת ביותר.

ענף ג'

ברד ארבה וחושך

עלה א': מכת ברד

לאחר מכת שחין, נתרכך לב פרעה עוד יותר, וגמלה החלטה בלבו שלא לשעבדם עוד.

החלטה זו יצאה לפועל לאחר ההתראה שהתרה בו משה על מכת ברד,

מ. כמו שמצינו בבית המקדש, שאצל בני-ישראל נאמר (מלכים א ח, לח) "כל תפלה... אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל... ופרש כפיו אל הבית בזה", דהיינו, שיכוין בתפלתו בהרמת ידיו כנגד בית המקדש, אף אם אינו נמצא שם בפועל, ועל ידי זה "ואתה תשמע השמים מכון שבתך" וכו' (שם לט), ואילו אצל הגוים נאמר "וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך... אתה תשמע השמים מכון שבתך", כי הגוי אינו יכול להמשיך קדושה ממקום למקום, ולכן כשהוא רוצה שתפלתו תתקבל, הריהו צריך לבוא לבית המקדש. זהו כוונת הכתוב: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך", ההבדל הקיצוני בין עמי ובין עמך יבוא לידי ביטוי דייקא במכה זו, שבה יראו את הכח המיוחד של בני-ישראל להמשיך קדושת אר"י לתוך ארץ גושן שבמצרים (שמחמת קדושה זו לא היה שם ערוב), "למחר" לאחר זמן כשיבנה בית המקדש "יהיה האות הזה", יראו עין בעין, שהמתנה הפלאית - של המשכת קדושת אר"י וביהמ"ק בכל אתר ואתר - נתונה רק לבני-ישראל ולא לזולתם (סעודה ב' פר' וארא תשכט).

מא. וכרמז לכך רמזה התורה חודש אלול בהתראה למכת ארבה (שמות י, א): "כי אני הכבדתי

לפיכך כאשר רצה הקב"ה שילך אל פרעה להתרותו על המכה הבאה - מכת ארבה, היה ירא ומפחד ללכת, כי קשיות-ערפו של פרעה הוכיחה לו על היותו "קליפה גסה ועצומה" מאד, ומשום כך החל לחשוש פן ושמא התקרבותו אל פרעה תעשה פעולה הפוכה של השפעת קלקול וזוהמא בנפשו שלו במקום השפעת קדושה לפרעה (כדי להכניעו, בדרך המבואר בפרק ב' ענף א').

לבן הוצרך הקב"ה להפיג את פחדו, בשני אופנים:

א. "בא אל פרעה", בוא יחד עמי, וממילא תוכל להיות סמוך ובטוח שלא תנזק.

ב. הפחד שאתה מפחד מפרעה מחמת עוצם זוהמתו הניכרת מתוך הכבדת לבו הוא פחד מוטעה, כי לאמתו של דבר הכבדת הלב אינה מכוחו שלו, אלא "אני הכבדתי את לבו", וממילא אין מכך ראייה על עוצם זוהמתו (סעודה א' פר' בא תשל).

ואם תתמה ותשאל, מה נשתנה המכה הזאת מכל המכות?! מדוע כל המכות עד כה נעשו ע"י משה ואהרן, ולא

ואם כי שפרעה נשאר פרעה, וחרטתו היתה זמנית ורגעית (כפי שאמר לו משה [שמות ט, ל]: "ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלקים")^מ, עם זאת, במדה מסוימת לא נשכח הדבר מזכרונו, שהרי לא חזר לשעבדם מאז ואילך, ומצדו היו יכולים להסתובב בתוך מצרים כמלכים ממש.

מציאות זו הביאה לידי כך, שמיני-אז ואילך לא היתה המטרה העיקרית של המכות בתור עונש לפרעה ולמצרים (כמו במכות הקודמות), אלא מכאן ואילך ישמשו המכות בעיקר כ"כלי" לפרסום אלקותו ית"ש ביתר שאת ולהמשכת האור בתוך נפשות בני-ישראל^מ (סעודה א' פר' בא תשל).

עלה ב': מכת ארבה

א. ההתראה

כאשר הוכבד לב פרעה לאחר מכת ברד, היה משה רעיא מהימנא נבוך ביותר, כי מצד אחד ראה שפרעה נרתע מהמכות והפסיק לשעבדם, ומצד שני ראה שעדיין הוא עומד בקשיות ערפו וממאן לשלחם.

א'ת ל'בו ו'את ל'ב עבדיו" ראשי תיבות אלול, כדי לרמז על האלול'דיגע מצב - במדה מסויימת - שהיה אז אצל פרעה (סעודה ג' פר' בא תשעא).

מב. כי זו דרכם של רשעים - מלאים חרטה, מתחרטים, ושוכחים, ונענשים שוב, ומתחרטים שוב, ושוכחים שוב, ושוב נענשים, וחוזר חלילה.

מג. אף שגם מכות אלו היו עונש למצריים, עם זאת, עיקר המטרה היתה לטובת נפשות בני-ישראל.

ולעומתם, קליפת מצרים קבלה מכת מחץ חזקה פי כמה מבמכות הקודמים (כי עד עכשיו נחלשו רק המדות דקליפה, ועתה החלו גם המוחין דקליפה להחלש, כנ"ל פרק ב' ענף ג').

ההארה במכת ארבה - אין דבר העומד בפני התשובה

באותו עת זרח אור התשובה על נפשות בני-ישראל, כי התשובה נמשכת מ"בינה", כמו שכתוב (ישעי' ו, י) "ולכבו יבין ושב ורפא לו".

ואז קבלו חיזוק רב לבלי להתיימש ממצבם, אלא להתמיד בעבודת התשובה פעם אחר פעם עד שיזדככו ויתמרקו מחלאת עוונותיהם (סעודה א' פר' נא תשנ"ט).

חיזוק זה קבלו בני-ישראל מההתבוננות בכך, שלכאורה מאמר הקב"ה למשה במכת ארבה (שמות י, ב) "**בא אל פרעה** - והתרה בו" הוא סתירה להמשך דבריו "**כי אני הכבדתי את לבו**", כי מאחר שהקב"ה בעצמו הכביד את לבו, מה תועלת תהא בהתראתו של משה, הרי ממילא לא ישמע לו?!

על יְדֵי (כי אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה, כמבואר ב"ליקוטי תורה" להאר"י ז"ל פר' שמות), ואילו מכה זו תיעשה על יְדֵי?!

על כך אענה לך, כי המכות הבאות אין סיבתן העיקרית מצד מדת הגבורה (כעונש למצרים), אלא הן בעיקר מצד מדת החסד, "למען שתי אותותי אלה בקרבנו. ולמען תספר וגו' וידעתם כי אני ה'", כדי שיתפרסם שמי יתברך עוד ועוד, ומתוך כך תתעצם האמונה ותתוסף אורה וקדושה בנפשות בני-ישראל כהכנה לגאולה, והחסד בכך הוא לא רק לבני-ישראל, אלא גם למצריים, מאחר שהם נעשים "כלים" לפרסום אלקותי".

ולכן מכות הללו יכולות להיעשות על יְדֵי, כי יש בהן יותר "טובה" מ"רעה" (סעודה א' פר' בא תשמה; תשנ"ט).

ב. המכה

אחר שהקשה פרעה את ערפו, עם אמתלאות שונות, האיר הקב"ה על מצרים הארה רבה מספירת ה"בינה", שמחמתה נתעלו ישראל לעילא ולעילא,

מד. כמבואר ב"קדושת לוי" (כללות הניסים - א): "כשהקב"ה עושה ניסים ונפלאות לישראל ונוקם בצריהם באומות העולם, היו ראויים לאומות העולם להללו ולשבחו שהם כלים שנתגלה אלהותו בעולם ושיתקדש שם שמים על ידם".

"אמנם טח עיניהם מראות ואטום לבם להבין הטובה, וזה דרכם כסל למו ולא יחפוץ הכסיל בתבונה", ולכן אינם משכילים להלל להקב"ה על כך, "אמנם, לעתיד לבוא אשר יפקח ה' עיני עורים ויפקח ה' לבבם הערל... אז יהללו את ה'... על הנסים שעשה לישראל 'בהדיהו' (פסחים קיה, ב), כלומר עם אומות העולם, רק שהם היו כלים שיתקדש שמו הגדול".

וישוב בכל לכבו כראוי לו באמת, אז מה טוב ומה נעים".

זה גופא הבינו בני מההתראה שהתרה הקב"ה בפרעה על אף ש"אני הכבדתי את לכו", שאפילו רשע כפרעה - שכבר נדחה לגמרי מפני הקב"ה וננעלה דלת בפניו^א - אם ישכיל לשוב מעצמו, יקבלוהו.

ואם כן, כל שכן לדידהו, שבכל מצב שהם יש בידם אפשרות לשוב בתשובה ולהתרומם, ואף אם בגד בוגדים בגדו ונדחו רח"ל, עדיין יש לאל ידם להתחזק בתשובה בכוחות עצמם ולצאת מן האשפות (סעודה ג' פר' בא תשלג).

נקודת-חיזוק נוספת בעבודת התשובה רמוזה בפסוקי מכת ארבה:

כשאדם נכשל בעבירה קטנה, לפעמים אינו מעלה על לבו לשוב בתשובה על כך (באמרו: "סאיז נאר א קלייניקיטי"), אמנם, כשהעבירה הקטנה גוררת אותו לעבירה גדולה, אז הוא תופס את עצמו, ומתוך כך הוא שב בתשובה הן על העבירה הראשונה והן על העבירה השניה.

ענין זה נרמז בפסוקי ההתראה של מכת ארבה, שלפעמים האדם נגרר

אמנם, למדו מזה יסוד גדול בעבודת התשובה המבואר ב"אוהב ישראל" (לימי התשובה) אודות הבת קול שיצאה ואמרה "שובו בנים שובכים חוץ מאחר" (חגיגה טו, א), "והיא תמיהה גדולה לעיני כל בר דעת, כי הלא ידוע ומפורסם שאין לך דבר בעולם שעומד בפני התשובה, וכמו שקיבל השי"ת תשובת מנשה הגם שהכעיס בוראו מאוד?!"

"אכן, שורש הדבר הוא כך, מגודל רחמי השי"ת... שולח השי"ת הרהורי תשובה בלבם בזה הכרוז היוצא בכל יום 'שובו בנים שובכים'... והקב"ה בעצמו פותח להם שערי תשובה... אכן יש עבירות חמורות כל כך, כמו האומר אחטא ואשוב וכדומה, אז אין מהראוי שהשי"ת יחזור אחריו לעוררו ולבקש ממנו שיעשה תשובה, רק צריך האדם להתעורר מעצמו ולשום אל לבו בלא אתערותא דלעילא מקודם וכו', ואז באמת מקבלין תשובתו".

"וזאת היתה כוונת הבת קול שהכריז 'שובו בנים שובכים חוץ מאחר'... היינו, לכם אני אומר ומעורר אתכם ומבקש מכם שתשובו אלי, 'חוץ מאחר' איני יכול לעוררו ולומר לו זה, אך כשיבין זה מעצמו

מה. כדאיתא במדרש (שמו"ד יג, א): "הקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה שניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל לבו מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא, אף כך פרעה הרשע כיון ששיגר הקב"ה ה' פעמים ולא השגיח על דבריו, אמר לו הקב"ה, אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך, הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך, הוי 'כי אני הכבדתי את לבו'... נעשה לבו של פרעה ככבד הזה ולא היה מקבל דבריו של הקב"ה".

ולהתבונן בתורה הקדושה (סעודה ג' פר' בא תשמו).

ואז בפתע פתאום הגיעה מכת חושך, כאשר יסודה ושרשה של מכה זו היא באור הגדול והעצום של ספירת ה"חכמה דקדושה" שהאיר על נפשות בני-ישראל, והחשיך את נפשות המצריים.

אור עצום זה נלקח מאור המצוות שעסקו בהן במצרים, ונוסף עליו אור רב ועצום שהשאל להם הקב"ה מאור העתיד של מתן תורה¹¹, ונקל לשער רוממות נפשם של ישראל באותה עת מכוחה של הארה זו (סעודה ג' פר' בא תשכה)¹².

ולעומת בני א-ל חי, על המצריים נפלה חשכה ואפילה גדולה בעקבות האור, כי כפי הידוע, כאשר יפקחו עיני הסומא בפתע פתאום, אזי יסתנוורו עיניו מאור השמש, לפי שאינו מורגל בו, והכי נמי, האור העצום שהאיר על ישראל סימא והחשיך את עיני המצריים מכך, כי לא הורגלו בכך, ולא יכלו להכילו (כמבואר ב"קדושת לוי" פר' בא ד"ה נטה ירך) (סעודה א' פר' בא תשנה)¹³.

מעבירה קטנה להכבדת הלב – שלא ברצונו – לעבירה גדולה ("כי אני הכבדתי את לבו"), ואז הקליפה ששה ושמחה בכך שהפילה אותו מדחי אל דחי, אולם, היא אינה מעלה בדעתה, עד כמה היא נתונה ללעג ולקלס ("התעללתי במצרים"), כי תכלית הכבדת הלב – מעבירה קטנה לגדולה – אינה לטובת הקליפה, אלא לרעתה, כי מתוך כך ישים לב להתעורר בתשובה הן על העבירה הגדולה והן על העבירה הקטנה שקדמה לה (סעודה א' פר' בא תשכט).

עלה ג': מכת חושך

א. האור העצום שסימא את המצריים

לאחר הכנעת הבינה דקליפה בשעת מכת ארבה, נחלש כהוגן כוחו של פרעה, ואולם, עדיין עמד על שלו לשלח רק את הגברים ללא הטף.

והביאור בזה מתוק מדבש לפי האמור (בפרק ב' ענף ג'), כי רוממות ה"בינה דקדושה" גרמה לפרעה להסכים לשלח דייקא בני-בינה, ולא את הקטנים שבהם שאין להם עדיין שכל להבין

מו. שהארה זו היא ג"כ מספירת ה"חכמה", כי "אורייתא מחכמה נפקת" (זה"ק ח"ב פה, א).

מז. אגב, הרוויחו בני-ישראל ריווח עצום מהארה רבה זו, כי בעתיד – בקבלת התורה – כאשר יטענו המלאכים להקב"ה (שבת פח, ב) "תנה הודך על השמים" מכח "דינא דבר מצרא" (כי הם שכנים של הקב"ה, כביכול, וממילא יש להם זכות קדימה ב"מקח" של התורה הקדושה), יוכל להשיב להם, שבני-ישראל מוחזקים כבר באור התורה הקדושה מתקופת מכת חושך במצרים, ולאחר שכבר הוחזקו בכך, שוב אין מקום לטענת "בר מצרא" (סעודה ג' פר' בא תשלג).

מח. כעין המבואר בגמרא (נדרים ה, ב) על לעתיד לבוא, שאז יוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, ובכך תהא טמונה מפתם של הרשעים, כי לא יוכלו להכיל את ריבוי האור ("ערבי נחל" פר' לך ד"ה

הטף, כי אם אמנם ש"בינה" (העמקה והתבוננות) לא שייך אצל הטף, עם זאת, "חכמה" (מושכל ראשון - לפני ההתבוננות לעומק) שייך גם בדידהו (כלשון הגמרא [קידושין לב, ב] "ניק וחכים").

ואילו את צאנם ובקרים לא הסכים לשלח, כי הם אין בהם לא חכמה ולא בינה, ולכן יציאתם ממצרים הוא דבר מיותר ללא צורך (סעודה ג' פר' בא תשמו).

ובעת, לאחר תשעת המכות, היה צורך במכת-מחץ אחרונה, שמכוחה יתרוממו נפשות ישראל עד לרקיע, ומכוחה תיחלש זוהמתו של פרעה עד לתהום, ואז ייצאו בני-ישראל ממצרים ביד רמה - עם "מדות" ו"מוחיץ" מתוקנים - בדרכם לתכלית הגדולה והמובחרת של קבלת התורה.

גם מקרב אחינו בני-ישראל היו אנשים שלא היו ראויים לקבל אור עצום זה (מחמת היותם ריקנים מתורה ומצוות), ולכן נמלך הקב"ה עם מלאכי מעלה בענין זה (שמו"ר יד, א), כדי שלא יהיה להם פתחון פה לקטרג אחר כך.

והמסקנא עמהם היתה, שמאחר שבלבם פנימה התחרטו על מעשיהם ומחשבותיהם, משום כך, הרי יש בידם מצוה אחת ששמה "תשובה", ומכוחה יזכו לקבל את האור העצום ("כי נר מצוה", משלי ו, כג) (סעודה ג' פר' בא תשל).

ב. הכנעת חכמה דקליפה

אז, לאחר הכנעת ה"חכמה דקליפה" ורוממות ה"חכמה דקדושה", נחלש פרעה עוד יותר, וכבר הסכים לשלח גם את

פרק ד'

"זה' הכה כל בכור"

(שמות יא, ה-ו): "ומת כל בכור בארץ מצרים... והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים" וגו'.

בהתראה זו גילה לו משה, כי מכה זו תהא חמורה פי כמה מהמכות

ענף א' ❖

ההתראה

לאחר מכת חושך באה ההתראה האחרונה לפרעה על מכת המחץ האחרונה

בתוכם, ולצורך חילוץ לא היה ברירה אלא לנתן ולהרוס את מצרים לגמרי ולהוציא "גוי מקרב גוי" (דברים ד, לד) (ליל הסדר תשנ"ט).

אופן נתיצת הקליפה תהא ע"י המשכת הארה רבה ויתירה - מהספירה העליונה של "בתר" דקדושה - בתוך מצרים, שנפשות בני-ישראל יתעדנו ויתענגו בה, ואילו בכורי מצרים - שזוהמתם היתה גסה וקיצונית ביותר - לא יוכלו להכילה, ויפלו פגרים מתים (עפ"י "קדושת לוי" פר' בא; סעודה ג' פר' צו תשמו).

ההארה הגדולה תבוא לידי ביטוי בכך ש"לבל בני ישראל לא יחרץ בלב לשונו" (שמות יא, ז), כי ההארה על נפשותיהם תהא גדולה כ"כ עד כדי שאפילו הכלבים ירגישו בכך, ויעמדו ב"דרך ארץ" כלפיהם, וייראו מהארת פניהם (סעודה ב' פר' בא תשסו).

ענף ב' ❖

הקטרוג וההמתקה

עלה א': הקטרוג על בכורי ישראל

בעקבות ההתראה האמורה, התעורר קטרוג גדול על בכורי בני-ישראל, כי גם הם (עכ"פ חלק מהם) שמשו ככומרי עבודה זרה בבתי היהודים הפחותים שהיו שטופים בעבודה זרה (כלבו סימן נח), ואף היו בקשרי ידידות עם בכורי מצרים, ולפיכך יצא המקטרג לטעון טוען בצדק: "מה נשתנו אלו מאלו?! הללו כמרים לעבודה זרה והללו כמרים לעבודה זרה?!"

הקודמות, כי במכה זו עומדת הקליפה שלהם לקבל מכה אנושה וחזקה ביותר שתבוא לידי ביטוי על ידי ביטול אליליהם ("ובכל אלהי מצרים עשה שפטים", שמות יב, ב) ומשמשי אליליהם (מיתת הבכורים שהיו כומרי העבודה זרה. זוה"ק ח"ג רנא, א).

ובעקבות כך תהא "צעקה גדולה בכל ארץ מצרים", כמו אדם הרואה שהוא עומד ממש ברגעים הקרובים לאבד את רכושו, שבמצב כזה הריהו כמעט יוצא מדעתו ועומד וצווח צעקות גדולות של קריאות הצלה מעורבות בייאוש, והכי נמי יהא המצב במצרים כשיראו כי כפסע בינם לבין הפסקת חיותם לגמרי (קדושה רבה פר' בא תשמח).

מטרת נתיצת הקליפה תהא, כדי לחלץ את בני-ישראל מתוך זוהמת וקליפת מצרים.

משל למה הדבר דומה, כשרוצים לחלץ אוצרות הטמונים בתוך קירות הבית, אזי אין ברירה אחרת אלא לנתן ולהרוס כליל את קירות הבית כדי למצוא את האוצרות ולחלצם.

בתוך מצרים היה טמון אוצר גדול ויקר מזהב ומפז ששמו "כנסת ישראל", ואם אמנם שהרבה מבני-ישראל לא היו טמונים בקרבם (חלק מהם היו מעיקרא מובדלים מהם, וחלק מהם נבדלו מהם מכח ההארה הנעלית שהאירה על נפשותיהם במשך תקופת המכות), עם זאת, כמה וכמה נפשות מישראל היו שבויים ממש

עלה ב': ההמתקה

ההמתקה על קטרוגו של המקטרג היתה ע"י הסתכלות בפנימיותם הצחה, יחד עם תשובתם באותה שעה, בצירוף זכות אבות, כפי שיבואר:

א. ההסתכלות בפנימיותם הצחה

לאור הקטרוג הנ"ל, אמר הקב"ה למשה: **"ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה"**, **"אני ולא מלאך"**, כי רק אני יודע ללבב (שמואל א טז, ז), שבלבם פנימה הם מואסים באלילים, ורק השעבוד וטירוף הדעת הביאו אותם לידי כך, וממילא קיימת הברלה עצומה בין בכורי מצרים לבין בכורי ישראל (עי' זוה"ק ח"ב קע, ב) (ליל הסדר תשלב; תשנה).

ב. פתח של תשובה בלב בכורי ישראל

זאת ועוד, מכוחה של ההארה הגדולה על נפשות ישראל, נפתח פתח של תשובה אפילו בקרב כומרי העבודה-זרה שבין היהודים, שקבלו על עצמם לצאת מחשכה לאורה - מרשות הסטרא אחרא לרשות הקדושה.

כי כלל הוא בידינו, שככל שההארה נמשכת ממקום גבוה יותר, יש בכוחה להמשך למקומות נמוכים יותר (כי "המגביהי לשבת" ו"המשפילי לראות" [תהלים קיג, ה-ו] תלויים זה בזה), ולכן מאחר שהארה זו נמשכה ממקום גבוה יותר, משום כך הושפעו ממנה לטיבותא גם נפשות שפלות ביותר (עפ"י סעודה ג' פר' בא תשנב; סעודת בכורים תשמב).

ואם כי שמחמת שפלות מצבם וצרת נפשם, לא היתה תשובתם בתכלית השלימות, עם זאת, נתקבלה התשובה בתשואות חן לפניו יתברך, על סמך שבעתיד - לאחר שייגאלו - ישלימו את תשובתם (סעודה ג' פר' וארא תשל).

אולם, היו הרבה שנפלו לתוך עומק הזוהמא עד שגם פנימיותם נפגמה, והיו מהם שהמשכת ההארה מלעילא לא פעלה בנפשם לבוא לידי הרהור תשובה, והללו והללו יצאו מן הכלל, ומתו במצרים, כמבואר במדרש (במדב"ר טו, יב) (סעודת בכורים תשמו) טז.

מט. נמצא, שבקרב בכורי מצרים היו צדיקים ובינונים שנפדו ממוות, והיו גם רשעים שהשכילו להרהר בתשובה ולהפדות ממוות (שמו"ד א, לו), ומנגד היו רשעים שלא השכילו להרהר בתשובה, והללו לא נפדו ממוות.

לשם כך ניתנה מצות פדיון בכור, עם ארבעה חלקים:

- א. פדיון בכור אדם - זכר לצדיקים שנפדו. ב. פדיון בכור בהמה טהורה - זכר לבינונים שנפדו.
- ג. פדיון פטר חמור - זכר לרשעים שהרהרו בתשובה ונפדו (ורמזים ב"חמור" מחמת שהיו שקועים בעומק זוהמת מצרים אשר "בשר חמורים בשרם", יחזקאל כג, כ). ד. **אם לא תפדה וערפתו** - זכר לרשעים שלא הרהרו בתשובה ונערפו ממקור חיותם (סעודת בכורים תשמו).

ד. זכות אבות

יחד עם ההמתקות האמורות, עמדה להם לישראל גם זכות אבות - זכותא דאברהם רחימא שהתנסה בעשר נסיונות ועמד בכולם, וממילא זכות העקידה - שהוא הנסיון העשירי מעשרת הנסיונות - עמדה להם לישראל להגנה ולשמירה מהמכה העשירית מכת בכורות.

ואפשר, דמהאי טעמא, כאשר עלה ברצונו ית"ש להציל את יצחק משחיטה - בשעת העקידה - שלח את המלאך להצילו ("ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים... אל תשלח ידך אל הנער", בראשית כב, יא-יב), ולא ירד הקב"ה בעצמו להגן עליו, כי ההגנה מאת הקב"ה בעצמו היתה שמורה לדורות - לבכורי ישראל בשעת יציאת מצרים (ליל הסדר תשל"ו).

בעקבות האמור, נסלל הדרך למכה האחרונה של מצרים - "כל בכוריהם הרגת ובכורך ישראל גאלת".

⊕ ענף ג' ⊕

למכה מצרים בבכוריהם

-א-

אכזריות המצריים כלפי בניהם

"באותה שעה נתקבצו בכורות של מצרים אצל ישראל ושאלום, למה היו עושים כך? ! אמרו להם, זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים, הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל, ולא רצו, ועשו הבכורות מלחמה והרגו מהם הרבה" ("בית יוסף" או"ח סימן תל בשם התוס' בשם המדרש שוח"ט).

ג. לעג וקלס למצריים ולאליהם

התשובה ועזיבת החטא התעצמו בקרבם לאחר שקשרו את ה"טלה" לכרעי המטה על מנת לשחטו לשם פסח.

כי התבוננו בכך שכל גאוות המצריים נובעת מכך שהם נתונים תחת מזל "טלה" שהוא המזל הראשון משנים-עשר המזלות, ולכן כל שאר הנבראים כפופים למרותם.

ברם, עתה נודע להם שה"טלה" - המזל הראשון - כפוף למרותם שלהם, כי עליהם חופפת השגחה אלוקית, למעלה מן המזלות ("אין מזל לישראל", שבת קנו, א), ומיני אז הסתכלו כלפי מטה על המצריים היהירים הכפופים תחת המזל (ליל הסדר תשל"ו).

יתר על כן, דייקא אלו שהיו שטופים בעבודה זרה, והאמינו ב"טלה", עמדו עתה ועשו את עצמם ל"חוכא ואתלולא" על אמונתם התפילה והשקרית.

נמצא אפוא, שהקיצוניות שהיה להם בעבר "בעד" האלילים גרם להם לעבור מן הקצה אל הקצה, ולהיות עכשיו "נגד" האלילים בתכלית הניגוד.

ולכן, אף שבדרך כלל קיימא לן (ר"ה כו, א) ד"אין קטיגור נעשה סניגור", עם זאת, כאן בן לקחו את ה"טלה" (הקטיגור) לכפרה (ע"י שחיטתו לשם פסח), כי כאן הקטיגור עצמו נהפך לסניגור, כי דייקא אמונתם העוורת באלילים הביאתם עכשיו להקצין לצד השני מתוך לעג ובוז למצריים ולאליהם (סעודה ג' פר' מצורע תשמו).

-ב-

מלחמת המצריים עם בכוריהם
- מדה כנגד מדה

מלחמת "אבות ובנים" זו היתה עונש למצריים בדרך מדה כנגד מדה, כי בהתראה על מכת ארבה רצו המצריים להפריד בין אבות לבנים אצל כלל ישראל, כאשר טענו טענה "מחוכמת" שרק האבות צריכים לצאת ממצרים כדי לקבל התורה, ואילו הבנים יכולים להשאר במצרים תחת חסותם (שמות י', יא), ועתה באו על ענשם, כאשר הפירוד שרצו לזרוע בקרב בני-ישראל נזרע בקרבם, ופשטה איבה ושנאה ומלחמה ביניהם לבין בכוריהם (סעודה ג' פר' צו תשכח).

ובשם שכל מכה היתה בדרך "נגוף ורפוא", כך גם מכה זו היתה בדרך "נגוף ורפוא":

נגוף למצרים - במלחמה עם בניהם בשנאה עזה, עד כדי שפיכות דמים. **רפוא לישראל** - כאשר התרבתה אהבה ואחווה בבתי ישראל בין אבות לבנים (ליל הסדר תשנז)².

נגוף למצרים - כאשר לפי המבואר בחז"ל (בשם מדרש תנחומא) נהרגו במלחמות אלו שישים ריבוא מצריים. **רפוא לישראל** - כאשר בכך היתה הכנה לגאולתם של שישים ריבוא מישראל (ליל הסדר תשמא).

בכורי מצרים היו בידידות עם בכורי ישראל, ולכן כאשר נשפעה ההארה הגדולה על נפשות בני-ישראל, ובכללם בכורי ישראל, פעלה ההארה אות לטובה גם בקרב בכורי מצרים הקרובים אליהם, והארה זו פתחה פתח של אמונה בלבם בהקב"ה (ליל הסדר תדשם).

ביון שהאמינו בכך, נתמלאו אימה ופחד, ורצו אל אבותיהם לבקש מהם להוציא את בני-ישראל ממצרים.

ולמרבה הפלא, למרות הכלל של "כרחם אב על בנים" - שמחמתו היו האבות צריכים לרחם על בכוריהם (אף אם הם עצמם לא האמינו שתבוא המכה) - גילו המצריים אכזריות יתירה כלפי בניהם, ולא שמעו לקולם, עד כדי כעס ותיגרה והרג רב.

פשר האכזריות היתירה מתבאר עפ"י דברי התוס' יו"ט (אבות ה, ה): "יצר הטוב ויצר הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח יתחזק על עמדו בראותו כי כלתה אליו הרעה", והכי נמי, כאשר המצריים ראו שהם קרובים להיות מנוצחים התגברו על עמדם והעצימו את רעתם וקשיות ערפם כנגד בני-ישראל (עפ"י סעודה א' פר' אחרי תשמו; סעודה א' שביעי של פסח תשלז).

ג. ענין זה נשאר לדורות, כי עד היום הזה נוצרת קירבה יתירה בליל קדוש זה בבתי בני-ישראל בין אבות לבנים.

לשלח את ישראל - מנעה קטרוג גדול זה
(סעודה ב' פר' צו תשמז).

ג. על כולם היתה התועלת הגדולה והעצומה במלחמה זו, כי אילו היו מסכימים להוציא את בני-ישראל, אזי היו נפשותיהם נשארים עם זיקה ושייכות למצרים, מחמת הכרת הטוב כלפיהם, ומתוך כך היתה גאולת מצרים רק גאולת הגוף ולא גאולת הנפש בשלימות (כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע).

ענף ד' ❁

היציאה ממצרים

הראית לדעת, כי כל המכות בכלל, ומכת בכורות בפרט, פעלו אות לטובה בקרב נפשות ישראל, והחלישו והכניעו את זוהמת מצרים, ובכך נסלל הדרך לגאולה הגדולה "בעצם היום הזה הוציא ה' את בני-ישראל מארץ מצרים על צבאותם" (שמות יב, נא).

אולם, את הפסח אכלו בלילה שקודם היציאה, וגם לדורות נקבעה החגיגה הגדולה לליל ט"ו בניסן שקודם היציאה.

ולכאורה טעמא בעי?!

אם תימצי לומר, שהחגיגה בלילה היא מחמת הצלת בכורי ישראל, זה אינו, כי מצד סיבה זו היתה השמחה אמורה להקבע רק לבכורים^ט, ולא לכולם?!

-ג-

התועלת הגדולה במלחמת המצריים עם בכוריהם

כאשר נודע דבר המלחמה הקשה לבני-ישראל בכלל, ולבכורי ישראל בפרט, החלו להתבונן בדבר, ושמרו על לבם עד כמה המלחמה הזאת היא תועלת עבור גאולתם ופדות נפשם, ולכן ששו ושמחו בכך בשמחה רבה.

והתועלת היא בתלתא:

א. כי היו מבכורי ישראל שעדיין לא נגמלו לגמרי מהעבודה זרה של המצריים, ואילו עתה כאשר ראו את אפסיותם של כומרי העבודה-זרה, כאשר ההורים לא פחדו להלחם עמהם ולטבוח בהם לרוב, הבינו מכך שאין ממש לא בעבודה זרה של המצריים ולא בכומרי העבודה זרה, והכל הבל ורעות רוח, ומתוך כך משכו ידיהם מעבודה זרה והתקרבו אל הקדושה (ליא הסדר תשנא).

ב. כי היו מבני-ישראל ששקעו בעומק בור ודות, והיה טוב להם במצרים, ולא רצו לצאת משם, ואלמלי היו המצריים מתרצים להוציאם ממצרים, והם לא היו מתרצים לצאת, היה נגרם מכך קטרוג גדול ונורא רח"ל, שהמצריים רוצים לקיים את מצות ה', והיהודים אינם רוצים, וממילא המלחמה עם הבכורים - מחמת סירובם

נא. ובאמת על הצלתם לא קבעו משתה ושמחה, אלא תענית בערב פסח או סיום מסכתא (או"ח סימן תע).

ויובאו שתי תשובות בדבר:

- א.** לפי המבואר באר-היטב בענף הקודם אודות מלחמת המצריים עם בכוריהם בליל זה, יש לומר, שמהאי טעמא נקבע עיקר החגיגה בלילה, מאחר שאז נגאלו נפשות ישראל ממצרים בשלימות, ומתוך כך היתה גאולת מצרים גאולה שלימה - הן בגוף והן בנפש (ערב פסח תשל"ב).
- ב.** מפלת הבכורות הוכיחה להם בעליל שהם נחשבים אצל הקב"ה כ"בכור"

(גדול ומבחר מכולם), וגלל כן הריגת הבכורים היא מדה כנגד מדה כנגד השעבוד והצרות לבני-ישראל ("ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל. ואומר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך". שמות ד, כב-כג).

בכך בא לידי ביטוי ה"אתה בחרתנו מכל העמים", ועל זאת שבחו אהובים ורוממו לא-ל ונתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות ברכות והודאות למלך א-ל חי וקיים (ליל הסדר תשנ"ו).

המזרם מן האמור:

דצ"ך:

- ❖ בתחלת מכת דם היה פרעה סבור שהעונש הוא רק בגלל שעשה את הנילוס אלוה, ולא בגלל שעבוד בנ", אולם, כאשר הכה הדם גם בשאר מימי מצרים, הבין שהעונש הוא בגלל השעבוד.
- ❖ אולם, אף על פי כן לא שת לבו, ולא שינה מהשעבוד של בנ"י לא במכת דם ולא במכת צפרדע ולא במכת כינים.

עד"ש:

- ❖ ממכת ערוב ואילך החל הקב"ה להראות לפרעה ולמצרים את עליונותם של בנ"י כלפיהם, כאשר מכת ערוב לא שלט כלל בתחומי ארץ גושן, מחמת שבנ"י המשיכו לשם קדושת אר"י (שענין זה שייך רק בישראל ולא בגוים), ולכן במכה זו החל פרעה להכנע במעט, ומיני אז פסק מהם קושי השעבוד, והחל לשעבדם שעבוד רגיל כעבדים בעלמא.

באח"ב:

- ❖ ברד - במכת ברד כבר נתרכך פרעה יותר, והורה להפסיק לשעבדם, ומיני אז נהפך מעמד היהודים ממעמד נחות של "העם" למעמד גבוה של "בני ישראל".

וטעמא דמילתא, כי מאחר שאז היה קטרוג גדול על הרבה מבכורי ישראל (כמבואר בפרקנו ענף ב'), משום כך יש חשש שקטרוג זה יתעורר בכל שנה בהגיע הזמן, ולכן יש להמתיק הקטרוג ע"י תענית או ע"י סיום מסכת המסוגלים לשבירת והמתקת דינים (ערב פסח תשל"ד).

- ❖ לאור זאת, במכות שלאחריה, לא היתה המטרה העיקרית לשם עונש, אלא כדי לפרסם אלקותו ית"ש ולהזריח האור בקרב בני"י, ומסיבה זו גופא יכלו מכות אלו להעשות בסיוע הקב"ה, ולא היה בכך חשש של "אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה" (כי עיקרן היה לטובה לישראל ולא לרעה למצרים).
- ❖ ארבה - במכת ארבה האיר אור ה"בינה" על נפשותיהם, שממנה נמשכת מצות התשובה, ומכך השכילו להבין שאין דבר העומד בפני התשובה, ובאיזה מצב שלא יהיו יוכלו תמיד להתרומם ולהתעלות ע"י התשובה.
- ❖ לאחר מכה זו כבר הסכים פרעה לשלח את בני"י, אך ללא הטף, כי מחמת אור ה"בינה" בשעה זו הבין שהתורה שייכת רק למבינים ולא לילדים קטנים.
- ❖ חושך - במכת חושך האיר הקב"ה על בני"י את אור ה"חכמה", שנמשך עליהם הן מאור המצוות שלהם (המצוות בכללות, וכן מצות התשובה שהיתה קיימת גם בקרב הפחותים מבני"י), והן מהאור של מתן תורה, ומחמת עוצם האור נסתמאו עיני המצריים, כי לא יכלו להכילו.
- ❖ ואז כבר הסכים פרעה לשלח גם את הטף, כי "חכמה" שייך גם בהם (ללא בינה - התבוננות), אולם, לא הסכים לשלח את הבהמות.
- ❖ מכת בכורות - לאחר חושך באה ההתראה לפרעה על "מכת בכורות", שבה ימשיך הקב"ה את האור העצום של ספירת "כתר" דקדושה, שמחמת שגב אורה היא יכולה להגיע אפילו לפחותים מישראל ולרומם, ונד בנד יגרום האור להכנעת הקליפה המצרית באופן חזק מאד, עד כדי שכומרי העבודה זרה שלהם (הבכורים) יפלו פגרים מתים.
- ❖ באותה שעה התעורר קטרוג גדול על בכורי ישראל, לפי שגם הם היו כומרי עבודה זרה, ולכן הוצרך הקב"ה בעצמו לירד להגן על בכורי ישראל במצרים, כי רק הוא יודע ללב, שבפנימיות לבבם לא רצו כלל בכך, ונלוה לכך גם פתח של תשובה שנשלל בקרבם באותו עת (הן מצד ההארה גופא, והן מצד קשירת הטלה, שבזה נעשה העבודה זרה של מצרים לחוכא ואטלולא), ובצירוף זכות עקידה שעקד אברהם את יצחק בנו.
- ❖ מחמת ידידות בכורי מצרים עם בכורי ישראל, השפיעה ההארה גם עליהם במעט, ולכן רצו אל אבותיהם לפעול לשילוח בני"י, אולם, האבות גילו אכזריות כלפיהם, ובזה נעשה פירוד בין אבות לבנים כעונש מדה כנגד מדה על הפירוד שרצו לעשות (בשעת מכת ארבה) בשילוח האבות ממצרים ללא בניהם.
- ❖ אכזריות זו היתה טובה לישראל בכלל, ולבכורי ישראל בפרט: א. כדי שיראו עד כמה כוחם של כומרי העבודה-זרה אפסי (שאפשר לריב עמם ולהרוג מהם הרבה). ב. כדי

שלא יהיה חילול השם, שהמצריים רוצים להוציא, ויש מבנ"י שאינם רוצים לצאת. ג. כדי שהנפש תיגאל ממצרים, ולא תישאר עם זיקה של הכרת הטוב כלפיהם.

❖ בעצם יום ט"ו הניסן יצאו בנ"י ממצרים ביד רמה - בעל כרחם של מצרים - יציאה בגוף ויציאה בנפש.

❖ אולם, החגיגה הגדולה היתה ונקבעה לדורות לליל ט"ו, קודם יציאתם בפועל, והסיבות לכך: א. מצד מלחמת המצריים עם הבכורים שהיתה בלילה ופתחה פתח לגאולת הנפש. ב. מצד שמכת בכורות היה גילוי אהבה רבה ואהבת עולם לבנ"י שהם נחשבים אצל הקב"ה כ"בני בכורי ישראל" (ולכן הריגת הבכורים היא מדה כנגד מדה על הצרות שעשו להם).

סוף דבר

נפשות ישראל, והארה זו חוזרת ומתעוררת גם האידנא.

כוזר לכך הוזהרנו לבער החמץ בערב פסח כהכנה לאיסור "בל יראה" הנוהג שבעת ימים - רמז לביעור שבע המדות הרעות דקליפה²², וכנגדן אכילת מצה שבעת ימים דייקא מ"דברים הבאים לידי חימוץ" (פסחים לה, א), כדי לרמז על הטיית שבע המדות לצורך עבודת השי"ת (ליל י"ד ניסן תשמו; שריפת חמץ תשמו).

אחר שנתבאר היטב עוצם ההארה שהושפעה על נפשות ישראל במשך כל תקופת המכות - בכלל, ובמכת בכורות - בפרט, בין נבין היטב התנוצצות גאולת הנפש ותוספת הארה על נשמותינו בכל שנה ושנה בחג קדוש זה.

-א-

הארת עשר ספירות בפסח

כפי האמור (בסוף פרק ב'), בתקופת המכות נמשכו הארות עשר הספירות על

נב. זהו שכתוב (שמות יג, ה): "והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני והחתי והאמורי והחוי והיבוסים", ארץ שבעה עממין המכוונים כנגד שבע מדות דקליפה ("דברי אמת" פר' תצוה בשם הבעש"ט הק' ד"ע), "ועבדת את העבודה הזאת" של ביעור שבע המדות דקליפה "בחדש הזה" (שריפת חמץ תשנו).

הראשית, ולכן הפסקת חיותם של הבכורים התישה את כללות חיותם של המצרים.

ומדה טובה מרובה, כי אם ה"ראשית" בקליפה משפיע על הכלל, כל שכן שה"ראשית" בקדושה משפיע על הכלל, ועל כן יש בו חשיבות יתירה וערך עליון על פני כולם (וזהו ההוראה הטמונה ב"קדש לי כל בכור" [שמות יג, ב]).

ומהאי טעמא נדרש שה"ראשית" היא בתכלית השלימות, כדי שיהא לו השפעה כדבעי על הבאים אחריו, כדמצינו בחנוכת המנורה ע"י חשמונאים, שעל אף שהיו יכולים להדליק בשמן טמא מכח הכלל ד"טומאה הותרה בציבור", עם זאת, חפשו שמן טהור, כי אז היה ה"ראשית" של המזבח לאחר חורבנו ושממונו, והראשית צריך להיות בתכלית הדקדוק.

לבן בראשית כניסת בני ישראל לקדושה – בגאולת מצרים – היתה ההארה צריכה להיות גדולה ועצומה ויתירה, וכמו כן הניתוק מהזוהמא היה צריך להיות בתכלית השלימות, כי קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד (וזהו הסמיכות בין "קדש לי כל בכור" [שמות יג, ב] לבין "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים... ולא יאכל חמץ" וגו' [שם ג]).

וקיינו נמי טעמא להפלגה היתירה בפסח יותר מבשאר ימים טובים (איסור משהו, איסור בל יראה, הקפדה יתירה על מסורת המנהגים,

ואילו שלשת המצות בליל פסח הן כנגד שלש הספירות הראשונות ("שער הכוונות" לפסח דרוש ה-1), המאירות על נפשותינו בליל קדוש זה, ומעצימות את האמונה בקרבנו ובקרב צאצאינו (שריפת חמץ תשנ"ז).

-ב-

הארת ארבעה חלקי גאולה

כפי האמור (בפרק ג), גאולת מצרים היתה כלולה מארבעה חלקי גאולה: א. "והוצאתי אתכם מתחת פבלות מצרים" (שמות ו, 1) – הפסקת קושי השעבוד לאחר המכות דצ"ך. ב. "והצלת אתכם מעבודתם" – הפסקת השעבוד לאחר המכות עד"ש. ג. "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים" – הגאולה לאחר המכות באח"ב. ד. "ולקחתי אתכם לי לעם" (שם ז) – שלימות הגאולה במתן תורה.

ובנגדם תקנו לשתות ארבע כוסות, כדי לרמז על כל חלקי הגאולה המתנוצצים בליל קדוש זה (סעודה א' פר' בא תשל"ו).

-ג-

קדושת הראשית

כפי האמור (בפרק ד), עיקר התשת זוהמת מצרים היתה בשעת מכת בכורות.

ועומק הביאור בזה הוא, כי הבכור הוא ה"ראשית", והכל הולך אחר

נג. לכן אף שבכל השנה הדרושה והחקירה בעניני אמונה אינה רצויה, כי היא עלולה להזיק, עם זאת, בליל פסח – שבו אור האמונה רב ועצום כ"כ – אין לחוש לכך, ולכן קבעו רז"ל שהשרשת האמונה בליל זה תהא בדרך שאלה ותשובה (ליל הסדר תשל).

חֶסֶל סידור פסח בהלכתו ככל משפטו
וחוקתו, כאשר זכינו לסדר אותו בן
נזכה לעשותו. זך שוכן מעונה קומם קהל
עדת מי מנה בקרוב נהל נמעי כנה פדויים
לציון ברינה.

וכי"ם), כי בכל שנה ושנה ימי הפסח הם
ה"ראשית" דקדושה, כמו ביציאת מצרים,
ולכן נדרשת הקפדה יתירה להדר ולדקדק
ולהחמיר בהם ככל האפשר (סעודת נמרים
תדשם; ז' ניסן תדשם) נ"י.

נד. וזהו (שמות יג, י): "ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה", כי הענין האמור לעיל מיניה – שחג הפסח ביציאת מצרים היה בבחינת "בכור" ו"ראשית" – חוזר ונשנה בכל שנה ושנה בימים אלו (ז' ניסן תדשם).

פניני קודש

לאור תורתו של
כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

וסיפורי קודש

על חג הפסח
לפי סדר ההגדה

מתוך הגליונות "פניני קודש"
שנתפרסמו בשנים תש"פ-תשפ"ג

לזכר ולעילוי נשמת

הרה"ח המפואר רודף צדקה והסדר רחמים ומוקיר
רבנן, מעמודי התווך של מוסדות בעלזא, ראש
וראשון לכל קדשי בית בעלזא

מוה"ר ישכר דוב ענגל זללה"ה

בן הרה"ח ר' יעקב הכהן זללה"ה

גלב"ע זך טבת תשנ"ה

הונצח על ידי בנו

הרה"ח המפו'

מוה"ר נפתלי הערצקע שליט"א

תוכן הענינים

ליל הסדר

- ביאור הקשר בין "קדיש" ל"קדש"..... פה
- הקידוש בליל הסדר - לאחר התבוננות בגדלות הבורא ובשפלות עצמו..... פו
- קדושה קודם לטהרה - בגלל תשוקת בני"י לקונם..... פז
- שבירת המצה האמצעית - הוראה שיש לקמץ בדברים גשמיים..... פט
- הגאולה - בזכות נשים צדקניות..... צ
- על ידי אמונה - "כל דכפין ייתי וייכול"..... צ
- החילוק בין זכירת יציאת מצרים כל השנה לבין הסיפור בליל הסדר..... צב
- סיפור יציאת מצרים - לאות הודאה והכרת טובה להקב"ה..... צג
- גאולת מצרים לאנשי המעלה - שיוכלו להשפיע תורה ויר"ש לאחרים..... צו
- סיפור יציאת מצרים מוליד השגות חדשות בקרב המספר..... צז
- השרשת אמונה בכל מצב - ע"י סיפור יציאת מצרים..... צח
- הזכרת יציאת מצרים ביום - כי בשעת היציאה היה לילה כיום יאיר..... צט
- קירוב הגאולה - על ידי אמירת פסח מצה ומרור..... ק
- ביאור מחלוקת בן זומא וחכמים אודות זכירת יציאת מצרים בלילות..... קא
- לאחר קבלת התורה יכול גם בן הרשע למצוא עצה כנגד היצר הרע..... קב
- זכירת יציאת מצרים - מהפכת דינים לחסדים..... קג
- גם הרשע יכול ע"י התורה להפוך ממצב של "ולא אנחנו" ל"ולו אנחנו"..... קה
- טענת בן הרשע - על עבודת השם בפרהסיא..... קו
- החיזוק שנותנת התורה לאביו של בן הרשע..... קו
- בליל פסח יש תיקון גם לחוטאים הגרועים ביותר..... קז
- ריבוי הסיפור - כתריס נגד השפעתו השלילית של בן הרשע..... קח
- בליל הסדר מותר לשאול שאלות ולקבל תשובות כדי להעצים האמונה..... קי
- שלימות גאולת הנפש - בזכות מלחמת הבכורים עם אבותיהם..... קי

מצה ומרור - הוראה על מדת ההסתפקות..... קיא

ערך וחשיבות עבודתינו - דייקא בגלל ש"מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו"..... קיד

הסיבות להקדמת היציאה לפני "ארבע מאות שנה"..... קיז

"ברוך שומר הבטחתו" - בהענקת "רכוש גדול" בפועל ממש..... קיח

השעבוד נחשב כבר מלידת יצחק - מחמת השתתפות האבות בצרות בניהם..... קיט

הסיבות מדוע לא היה חשש "כח הפועל בנפעל" בביזת מצרים..... קכ

הבטחת הקב"ה לאברהם - שבניו יהיו "גרים" ולא יתערבו בגוים..... קכג

חסד הבורא - שאין אחדות בין האומות כנגד ישראל..... קכד

על ידי "וירעו אותנו המצרים" - קבלה 'קבלת התורה' משנה חשיבות..... קכו

"למען ענותו" - כדי למנוע מהם מחשבות דקדושה..... קכז

התועלת ביציאה "ביד חזקה" - בעל כרחם של מצרים..... קכח

גאולה בעל כרחם - בזכות התורה..... קכט

הקב"ה בעצמו ירד למצרים - מחמת חשיבות ויקרת ערכם של בני א-ל חי..... קל

המכות למצרים - בגלל מחשבתם הרעה ואכזריות לבם..... קלא

חנניה מישאל ועזריה נשאו קל וחומר מצפרדעים - כדי להנצל מיוהרא..... קלב

ג' פדות - הוראה על דרכי התשובה..... קלג

סיבת חיוב ההודאה להשי"ת דייקא ממכת ארבה ואילך..... קלד

צעקת המצריים במכת בכורות - כי הרגישו שהם עומדים לאבד את חיותם..... קלה

מזימתו של בלעם - לגרום להתבוללות בני ישראל בין המצריים..... קלז

מעלת הקריבה לפני הר סיני - מצד לימוד מדת ההכנעה..... קלח

פסח מצה ומרור - הוראה על אמונה בכל המצבים..... קלט

סגולת הפסח - להעצים האמונה..... קמ

המשכת הישועה - על ידי קרבן פסח ושאר מצוות החג..... קמא

ההוראה באכילת מצה - העיקר הוא ההתחלה..... קמב

עיקר השפעתה של המצה - לאחר שכבר נתמרק לגמרי מהחמץ שאכל..... קמג

שמירת הארת וקדושת הלילה - גם לימים הנמוכים ביותר..... קמד

ירידת הקב"ה בעצמו למצרים - כדי לחלץ את ישראל מהרפש והזוהמא..... קמה

בני-ישראל זכו ליותרת הקדושה - בזכות מלחמת האבות עם בכוריהם..... קמו

חג הפסח

השלמת ביעור הרע - בליל פסח קמח
קדושת יוה"כ - בליל פסח קמט
התעוררות הגאולה בימים אלו קמט

תוכן הסיפורים

ערב פסח

י"ג ניסן עט
ביעור חמץ עט
כל חמירא פ
אפיית מצות פא

ליל הסדר

קדש - ווען דער טאטע קומט אהיים פון שוהל... פח
הא לחמא עניא צא
מה נשתנה צד
רשע מה הוא אומר קט
תם מה הוא אומר קיב
ואקח את אביכם מעבר הנהר קטו
ובמורא גדול קכב
והיא שעמדה לאבותינו ולנו קכה
לחג הפסח קנא

ערב פסח

• סיפורי קודש •

י"ג ניסן

פעם הוקשה לה"בית יוסף" זי"ע (יומא דהילוליה - י"ג ניסן) קושיא עצומה, ולא עלה בידו לתרצה. לאחר כמה ימים מצא תירוץ על קושייתו, ומרוב שמחה רץ לבית המדרש כדי להרצות בפני הלומדים את הקושיא והתירוץ.

לאחר שהרצה בפניהם את קושייתו, נענה תלמיד אחד ואמר: "חשבתי לתרוץ כך וכך", והיה זה ממש אותו תירוץ שעלה בדעתו של ה"בית יוסף" לאחר יגיעה ממושכה כמה ימים. ועגמה נפשו של ה"בית יוסף" מזה, שהוא נתייגע על תירוץ זה יגיעה רבה, ואילו התלמיד הלז השיגה תיכף ומיד.

נתגלה אליו המגיד ואמר לו, שלא ייחלש דעתו מכך, כי רק לאחר שהוליד את התירוץ בכח יגיעתו ועמלו, היה יכול גם התלמיד הלז להשיג תירוץ זה, ואלמלא הולדת התירוץ על ידי יגיעתו לא היה התלמיד יכול להשיגה אפילו ע"י יגיעה ועמל רב.
(י"ג ניסן תשנ"ט)

ביעור חמץ

פעם קיבל הרה"ק ר' אהרן מטשערנאביל זי"ע מכתב מגביר אחד, בו הוא כותב לו, שהגיעה אליו ידיעה מאחד מגדולי שרי הממשלה, שהודיע, שאם היהודים לא יתנו לו סכום של מאתיים אלף רובל כסף עד תאריך מסויים, יפעל להוציא עליהם גזירות קשות ורעות, ולכן הוא מבקש מהצדיק אם יוכל לאסוף אצל אנשי-שלומו חלק נכבד מהסכום, וגם הוא עצמו לוקח על עצמו חלק גדול מהסכום הנדרש.

כאשר קראו לפניו את המכתב, אמר: "מה הוא מטריד אותי בהבליו?!" ולא התייחס כלל לבקשה. כאשר אמר לו המשמש: "רבי, הרי כלל ישראל נמצא על כף מאזניים?!" הגיב שוב כנ"ל, ולא שת לבו לכך.

לאחר מכן שלח הגביר שליח מיוחד לטשערנאביל עם הבקשה הנזכרת, וגם לשליח זה השיב הצדיק בנוסח האמור. אולם, השליח התעקש והפציר שיתנו לו אישור בכתב

שהוא אכן היה אצל הרבי, ואז הורה הרה"ק מטשערנאביל זי"ע לכותב רבי נחום בער ז"ל שיכתוב לו כדברים האלה, אך לאחר צאתם מן הקודש לא רצה הכותב לכתוב לו כלום, ואמר לו לומר למשלחו שיסיר דאגה מלבו, וימשיך לעסוק בעסקיו.

לאחר מכן הגיע שלוחו של אחיו הרה"ק ר' יצחק מסקווירא זי"ע לבקש בשמו שיפעל עבור הסכום הנ"ל, וגם הוא נאלץ לשוב ריקם, כי הרה"ק מטשערנאביל זי"ע לא התייחס כלל לבקשתו. והיה הדבר לפלא.

והנה, בערב פסח היה המנהג בטשערנאביל שכולם היו מביאים את חמצם לחצר הרבי, והרבי היה משליך לתוך האש את חמצו יחד עם חמצם של בני העיר.

בשלקח הרבי את הכלי עם החמץ מיד אחד ממקורביו אמר לו: "אחי, וכי סבורים אתם שעם כסף מבטלים גזירות רעות?! לא ולא! עתה הוא הזמן לבטל גזירות רעות". כשראה שהלה מתפלא לפשר הדברים, אמר לו: "האם אמרת את הפיוטים לשבת הגדול?! "השיב "הן", ואמר לו: "הרי כתוב שם 'למה אכילת חמץ לשש שעות, זכר לחפזון שכינה, להעביר גזירות רעות', והרי שסילוק החמץ וביעורו בערב פסח מסוגל לביטול הגזירות".

בחג הפסח הגיעה השמועה שהשר מת, וכל גזירותיו נתבטלו.

(קידושא רבה פר' צו תשסד)

פַּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיפָא בְּרִשׁוֹתַי... לְבַטֵּל וְלִהְיוֹי הַפֶּקֶר בְּעַפְרָא דְאַרְעָא.

לכאורה צריך ביאור תוספת המילים "כעפרא דארעא", מדוע לא סגי לומר "ליבטל וליהווי הפקר"?!

ונראה בהקדם עובדא דהוי, שפעם התעוררה שאלה בענין "עגונה", והרה"ק ר' אהרן מטשערנאביל זי"ע נטה לחומרא, ולעומתו הרה"ק ה"צמח צדק" מלובאוויטש זי"ע נטה לקולא, ושלח אז ה"צמח צדק" מכתב בענין אל הרבי מטשערנאביל, בו הוא מכתוה בתואר "שר העליונים והתחתונים".

קבוצת חסידי ליובאוויטש - שראו את הערצתו הגדולה של רבם אל הרבי מטשערנאביל - החליטו לנסוע לשבות בצל קדשו. בדרכם חזרה עברו לקבל ברכת פרידה, והיות ולא שמעו את ה'תורה' (כידוע דרכו בקודש לומר 'תורה' בלחישה לתוך שרוולו), בקשו ממנו שיאמר להם דבר-תורה.

פתח הרבי מטשערנאביל את פיו בחכמה ואמר:

איתא בחז"ל (ב"מ מט, ב) **"אונאה עד שתות"**, ויש לומר הרמז בזה, כי הנה על האדם להשלים את עצמו בשבע המדות, להשתמש בהם לגבוה.

ואמנם, מדרך היצר הרע להביא את האדם למצב שירמה את עצמו שהוא כבר בשלימות, ומטרתו בכך היא כדי שלא יתעלה עוד בעבודת השי"ת, אולם, **"אונאה"** זו היא רק **"עד שתות"**, עד הגיעו למדה השישית מדת היסוד, כי לאחר שכבר נתקדש במדת היסוד, שוב אין ביד היצר הרע להביאו לידי אונאה עצמית.

והוסיף לאמר, שהעצה לאדם שלא יבוא לידי רמיה ואונאה עצמית - גם כשעדיין לא הגיע למדה השישית - היא, ע"י שיחזיק את עצמו בענוה ובשפלות כקרקע, כי כלל הוא בידינו (ב"מ קח, א) **"אין אונאה בקרקעות"**. ע"כ המעשה.

לפי זה יש לבאר את נוסח הביטול, כי על החמץ הגשמי אנו אומרים **"ליבטל וליהוי הפקר"**, ואילו את החמץ הרוחני - היצר הרע הפועל בקרבנו שנרמה את עצמנו בכל עת מצוא - אנו מבטלים ע"י שנהיה בעינינו **"בעפרא דארעא"**, כי **"אין אונאה בקרקעות"**.
(יד ניסן תשל"ט)

אפיית מצות

סיפר כ"ק מרן מהר"א זי"ע:

במשערנאביל הנהיג הרה"ק ר' מרדכי מטשערנאביל זי"ע לומר בערב פסח - בשעת אפיית המצות - הלל בברכה, על אף שאמירת ההלל בשעת האפייה הוא רק מנהג.

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע אמר על כך שני טעמים:

א. לפי דברי הפוסקים, שאם יש הסכמת רוב אנשי העיר ניתן לקבוע לברך ברכה על מנהג, ומסתמא דעתו של הרה"ק מטשערנאביל זי"ע - שהיה מגיד בעירו - היתה מקובלת על רוב אנשי העיר.

ב. מסתמא בשעת אפיית המצות הרגישו שם את הקדושה וההתעלות הגדולה שהיתה בירושלים בשעת הקרבת הפסח בערב פסח, וכאשר אופים מצות במדריגה נעלית כזו, ניתן לומר הלל בברכה.

הפטיר כ"ק מרן מהר"א זי"ע: "טעם שני זה אסור לאמרו בפני ליטוואקעס".
(פעורה ב' פר' ויקרא תשסו)

הרה"ק ר' משה מקאריב זי"ע היה בנו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע וחתן הרה"ק ר' מרדכי מאוסטילא זי"ע. לאחר נישואיו חזר להתגורר בבעלזא על-יד אביו כ"ק מרן זי"ע.

כאשר עמד חותנו להשיא את בנו, שלח מכתב לחתנו רבי משה, בו הוא מודיעו, שמיד לאחר חג השבועות תתקיים החתונה, ואצלם במשפחה נהוג שההורים הם "שושבינים" רק בבן הראשון, ואילו מהבן הראשון ואילך מכבדים את הצאצאים להיות "שושבינים", ועכשיו הגיע תורם - שלו ושל נוות-ביתו - להיות "שושבינים".

רבי משה נכנס עם המכתב אל אביו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, וכ"ק מרן זי"ע הורה לו שלא לשלוח מכתב תשובה. לאחר שליחת מכתב שני ושלישי, הודיעו חתנו, שעתה קבלו ידיעה שהרה"ק ר' מרדכי מטשערנאביל זי"ע עומד להשתתף בחתונה הגדולה. כששמע כ"ק מרן זי"ע ידיעה זו אמר לבנו: "אם הרה"ק מטשערנאביל נוסע לחתונה, תסע גם אתה, ולפני הנסיעה תיכנס אלי".

קודם הנסיעה אכן נכנס רבי משה אל אביו כ"ק מרן זי"ע שנתן לו קוויטל ופדיון נפש למסור להרה"ק מטשערנאביל זי"ע, והזהירו להכניס את הקוויטל לתוך המחזור לחג השבועות שהוא לוקח עמו, כדי שלא ישכח למסרו.

כשהגיע לאוסטילא, הלך יחד עם חותנו וכל משפחתו לקבל את פני האורח הדגול הרה"ק מטשערנאביל זי"ע, וחותנו הציג את כל אחד מבני המשפחה בפני האורח הדגול, וכאשר הגיע תורו אמר הרה"ק מטשערנאביל זי"ע: "נו" (כאומר, הרי יש לך שליחות עבורי), ונזכר מהקוויטל והפדיון, ורץ לבית האכסניא כדי להביאם, וכאשר הביאם, כרך הרה"ק זי"ע את הקוויטל סביב אצבעו, ואת הפדיון הניח בכיסו של הוועסטיל השלישי (כידוע, שדרכו בקודש היה לילך עם שלשה וועסטילין).

כשחזר רבי משה לבעלזא, שאלו כ"ק מרן זי"ע אם קיים את השליחות, וסיפר לו רבי משה דברים כהוויתן.

אמר לו כ"ק מרן זי"ע:

אסביר לך פשר הדברים, מה שראית שהוא כורך את הקוויטל שלי סביב אצבעו, הסיבה לכך היא, כי כשהקוויטל שלי בידו קל לו יותר לקרוא קוויטלעך של אנשים אחרים.

ואילו מה שראית שהניח את הפדיון בכיסו, אספר לך סיפור כדי שתבין למי הוא נותן את כספי הפדיונות:

להרה"ק החווה מלובלין זי"ע היו חומרות גדולות באפיית המצות. כשהיה חוזר מהאפייה היה מחלק את המצות לשלשה חלקים, המהודרות ביותר כינה בשם "צדיקים", המהודרות פחות כינה בשם "בינונים", ואלו שאינן מהודרות כינה בשם "רשעים". את

ה"צדיקים" היה לוקח לעצמו, את ה"בינונים" היה נותן לבני-משפחתו, ואת ה"רשעים" היה שורף.

ארע פעם, שלא מצא מצות הראויות לתואר "צדיקים", ואף לא מצות הראויות לתואר "בינונים", ועגמה נפשו על כך ביותר. בערב פסח אחר-הצהריים הגיע שליח מטשערנאביל ללובלין עם שלש מצות - שנאפו בו ביום - שנשלחו ע"י הרה"ק מטשערנאביל ז"ע. כשראה החוזה הקדוש מצות אלו אורו עיניו, ושמח שמחה גדולה, והזמין את השליח לסעוד אצלו בליל הסדר, אמנם, השליח לא קיבל את ההזמנה, ואמר: "אני חוזר עכשיו לטשערנאביל".

הפמ"ר כ"ק מרן זי"ע לבנו רבי משה: "כולם יודעים שנסיעה בעגלה בין הערים טשערנאביל-לובלין נמשכת כמה שבועות, ובכל זאת זכה השליח לצאת באותו יום מטשערנאביל ללובלין, ואף לחזור בו ביום מלובלין לטשערנאביל".

"אנשים" כאלו (צדיקים נסתרים בעלי קפיצת-הדרך) מפרנס הרה"ק מטשערנאביל זי"ע עם הכסף שלי". (ב' אייר תשלג)

להנאון ה"בית הלוי" זצ"ל אב"ד בריסק היו חומרות והקפדות רבות באפיית המצות, ובמשך זמן האפייה היה אחוזו שרעפים ורשפי אש ביותרת התלהבות, ולאחר האפייה היה בדיחא דעתיה מאד.

פעם, לאחר האפייה, ראהו חסיד אחד כשהוא בשמחה ובהתרוממות, וביקש ממנו רשות לספר סיפור, והרב מבריסק הטה אוזן לשמוע הסיפור.

וסיפר החסיד הלז:

פעם בערב פסח כאשר חזר הרה"ק רבי משה לייב מכאסוב זי"ע מאפיית המצות, פגש בו יהודי פשוט, ואמר לו בהתפארות: "מצות מהודרות כמו שיש לי השנה - אין אפילו לרבי". הדברים היו לפלא באזני הצדיק, כי חומרותיו היו מופלגים ביותר, ותחלת דרכם היתה כבר משעת זריעה ואילך, ואם כן, איך יתכן שיהיה ליהודי פשוט זה מצות מהודרות יותר.

באשר ראה היהודי שהצדיק משתומם, אמר: "אספר לרבי. אין לי חומרות מיוחדות באפיית המצות. רק בלילה הקודם קמתי בחצות, והלכתי להטהר במקוה, ולאחר מכן אמרתי בהשתכחות הנפש את כל הספר תהלים, והתפללתי לקוני בדמעות שלישי שאזכה

למצות מהודרות, וכך נשנה גם בתפלת שחרית בבכיות נוראות, ויש לי הרגשה שהקב"ה שמע לקול תפלתי, וזימן לידי מצות מהודרות שאין לה אח ורע".

ויהי בשמוע הצדיק דברים אלו, נתלהב ביותרת בהתלהבות, ואמר ליהודי: "אם כן, צדקת בדבריך, הבה נעשה עסקת חליפין, קח לך את המצות שלי, ואני אקח ממך את המצות שלך". השיב היהודי: "באמת לא רציתי, אבל אם הרבי רוצה אסכים". ואכן, העיסקא נעשתה, ושניהם יצאו מאושרים ושמחים.

ונתבוין החסיד לומר להרב מבריסק, שלאחר כל החומרות העיקר הוא ה"לב", וה"תפילות" הנלוות לאפיה עצמה, כי "רחמנא לבא בעי".

השיב לו הרב מבריסק בחכמה: "נו, רואה הינך, שאכן היהודי נענה בתפלתו, כי הלא קיבל לידו את מצותיו של הצדיק רבי משה לייב, שהיו שמורות בתכלית השימור, ונעשו מתוך הקפדות וחומרות יתירות"...
(שיחת קודש - ער"ח ניסן תשסב)

ליל הסדר

קִדְשׁ - וְוַעַן דְּעַר טַאָטֶע קוֹמֵט אַהֵיִים פֿון
שׁוּהַל, טוּהַט עֶר זיך אָן די ווײַסע קיטעל און
עֶר מַאכֵט תּכַף קִדְוֶשׁ.

ביאוד הקשר בין "קדיש" ל"קדש"

והשייכות בין אמירת "קדיש" לבין עריכת הסדר.

וייש לפרש בהקדם דברי הטור (או"ח סימן נו): "אנו אומרין הקדיש בלשון תרגום", מחמת שני טעמים: א. "מפני המלאכים שלא יתקנאו בנו שאנו משבחים שבח נאה כזה". ב. "שעל ידי זה הקב"ה נזכר לחורבן הבית וגלות ישראל (ברכות ג, א) ... וכביכול שיש דאגה לפניו, ואם יבינו המלאכים זה יקטרגו עלינו, על כן אומרים אותו בלשון שלא יבינו".

וביאר הב"ח, דמחמת קנאת המלאכים גופא, אין לחוש כל כך, כי הקנאה עצמה לא תזיק מאומה, אולם, כאשר המלאכים יראו שהקדיש מעורר דאגה אצל הקב"ה על חורבן בית המקדש, יש חשש שהקנאה תגרום למלאכים לקטרג על בני ישראל שהם גרמו דאגה זו לקונם (כי בגינם חרב בית

בשנתו הראשונה של כ"ק מרן מהר"א זי"ע כאן באר"י, הכין ילד אחד מבני המשפחה את סימני הסדר ותרגומם, ואת שאלות "מה נשתנה". אולם, בפועל כאשר אמר לו מרן זי"ע "קדש", התבייש הילד, ולא רצה לומר את נוסח ה"קדש". כ"ק מרן זי"ע ואחיו כ"ק מהר"ם זי"ע הפצירו בו, ולא הועילו ההפצרות מאומה.

היה שם זקן אחד ששמע את מרן זי"ע אומר "קדש" כמה פעמים, ובתמימותו כי רבה התחיל "יתגדל ויתקדש שמיא רבא", ויהי לשחוק בעיני הקהל.

מנהג רבותינו הקדושים לומר תורה על עובדות וסיפורים של עמי-ארצות שערכו סדר-נאכט עם שגיאות וטעויות שונות, ולאור זאת ראוי לבאר הקשר

המקדש), ולכן אומרים אותו בלשון שאינו מובן למלאכים.

והנה, ההגדה בליל פסח הוא גם כן שבח וקילוס יפה ונאה לפני השי"ת (כמו קדיש), ומחמת היותו זמן מעותד לגאולה העתידה מתעורר בו דאגה לפניו יתברך על גלות בני ישראל, ויש חשש שהמלאכים יקטרגו על ישראל ח"ו.

לכן מתחילים את הסדר תיכף כשבאים מבית הכנסת, וממשיכים את כח ה"קדיש" מבית הכנסת הביתה, כי כשם שאמירת הקדיש הוא באופן שלא יקנאו בנו המלאכים, ובאופן שהמלאכים לא יוכלו לקטרג, כך עריכת הסדר תהא באופן כזה שלא תתעורר קנאת המלאכים עלינו, ושלא יעוררו עלינו קטרוג ח"ו. (ליל הסדר תשנ"ט)

הקידוש בליל הסדר - לאחד התבוננות בגדלות הבורא ובשפלות עצמו

איתא ברמ"א (או"ח צח): "ויחשוב קודם התפלה מרוממות הא-ל יתעלה ובשפלות האדם", ומבואר בספרי קודש, דהוא הדין קודם כל מצוה יש להתבונן בגדלות הבורא ובשפלות עצמו, ואם בכל מצוה כך, על אחת כמה וכמה בליל קדוש זה, שהוא מלא וגדוש במצוות דאורייתא ודרבנן ומנהגי ישראל, שבוודאי יש להקדים לכך התבוננות והסתכלות בגדלות הבורא ובשפלות האדם.

והנה בתי כנסיות ובתי מדרשות הם מקומות מסוגלים להתבוננות בגדלות הבורא, מחמת השראת שכינתו וגילוי אורו יתברך בהם, כמבואר בזוהר הקדוש (ח"א פ, א): "בי כנישתא אתר דיורא דשכינתא תמן" (זוהר הק' ח"א פ, א).

ואילו לבישת ה"קיטל" - שהוא בגד של מתים - מזכיר לאדם את אפסיותו ושפלותו.

לכן אומרים בתחלת הסדר: "כשהאבא חוזר מבית הכנסת" - שהוא מקום מסוגל להתבוננות בגדלות הבורא, "הריהו לובש תיכף את הקיטל" - שהוא בגד המזכיר לאדם את שפלות עצמו, "והוא תיכף מקדש על הכוס" - לאחר הכנה דרבה של הסתכלות ברוממות הא-ל ובשפלות האדם.

אלא, שלבישת הקיטל עלולה להביא את האדם לשפלות יתירה עד כדי מרירות ועצבות ומרה שחורה, ולכן מסמיכים "קידוש" ל"לבישת קיטל" בהדי הדדי, כי נוסח הקידוש מפיח רוח

שמחה והתרוממות בקרב האדם, כאשר לצד ההתבוננות בכך ש"אדם להבל דמה ימיו כצל עובר" (תהלים קמד, ד) הריהו שש ושמח בכך שבשנות חייו עלי אדמות הוא זכה להימנות על העם הנבחר והאהוב והמרומם, "אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצוותיו, ותתן לנו ה' אלקינו באהבה מועדים לשמחה" וכו'.

נמצא אפוא, בבית הכנסת שאב האדם אל קרבו הסתכלות בגדלות הבורא; בלבישת הקיטל שאב אל קרבו הסתכלות בשפלות עצמו; וכדי שלא ישקע בשפלות יתירה ומרה-שחורה, בא נוסח הקידוש להפיח בו רוח שמחה והתרוממות הנפש על שזכה להימנות על בני העם הנבחר והמרומם. (ליל הסדר תנשא; תשעו)

קדש, ורחץ.

קדושה קודם לטהרה - בגלל תשוקת בני לקונם

לשמוע מה כפי הקב"ה, ולראות אם תוכלו לקיימו או לא.

אמנם, לאמתו של דבר, הפזיזות נבעה מחמת עוצם אהבת בני ישראל לקונם, כי מחמת רוב האהבה בער בקרבם תשוקה לעשות את רצון הבורא, אף כשלא ידעו עדיין מהו רצונו ומה ה' אלקיך שואל מעמך.

כמו כן בליל פסח מתעוררת אהבה יתירה בקרב בני ישראל לקונם, כאשר מרוב האהבה חפצים ומשתוקקים הם להתקדש ולהתקרב אליו תיכף, אף שעדיין לא רחצו ונטהרו ולא הכינו עצמם כדבעי להתקרבות הנכספת.

ידועים דברי קדשו של כ"ק מרן מהר"א זי"ע, שבדרך כלל רחיצה וטהרה קודמות לקדושה, ואולם, בליל קדוש זה הסדר הפוך, ומקדימים קדושה לרחיצה וטהרה, דוגמת מלאכי השרת ה"פוחים את פיהם בקדושה ובטהרה".

ויש לבאר באופן נוסף, דהנה אמרו חז"ל (פסחים קט, א): "חוטפין מצות בליל פסחים", וביאור הענין בזה, על פי מה שמצינו בגמרא (שבת פח, א) באותו צדוקי שאמר לרבא כשראהו מתעמק בתלמודו: "עמא פיזיא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו", כי הקדמת נעשה לנשמע נובע מפזיזות יתירה, כי בתחלה היה לכם

זהו ענין "חומפין מצות בלילי פסחים", מדריגות הקדושה קודם שנתרחצו ונטהרו
 כי בליל פסח בני ישראל הם "עמא מזוהמתם.
 פזיזא", ומשתוקקים לחטוף לאלתר את
 (ליל הסדר תשלח)

• סיפורי קודש •

פעם, בעת עריכת הסדר של הרה"ק **הסבא משפאלי זי"ע**, ביקש מאחד הילדים לומר קדש, והילד אמר את הנוסח שלימדוהו בחיידר: "ווען דער טאטע קומט אהיים פון שוהל, מאכט ער באלד קידוש", ושאל הרה"ק: "עד כאן?!", וענה הילד: "עד כאן למדתי אצל המלמד".

למחרת קרא הרה"ק למלמד, ושאלו, מדוע לא לימדת את הילדים את הנוסח הנהוג: "ווען דער טאטע קומט אהיים פון שוהל, מאכט ער באלד קידוש, כדי די קליינע קינדער זאלן נישט אנשלאפן, און זאלן פרעגן די פיהר קושיות", והתנצל המלמד, שחשב שהוספת טעם זה אינו נחוץ כל כך.

אמר לו הרה"ק בנימה של תוכחה: "בכל הנוסחאות הנהוגים מקדמת דנא ישנו הסבר על פי פשטות, והסבר על פי פנימיות, ולכן אף אם ההסבר הפשוט סובל שינויים, עם זאת, ההסבר הפנימי אינו סובל שינויים, ולכן אין לנו לשנות מהנוסח הנהוג כמלא נימה".

"**זכנון** בנוסח זה של 'קדש' יש הסבר פנימי, שכאשר האבא - הקב"ה - מגיע לבתי בני ישראל, והוא רואה את הסדר ערוך בטוב טעם, הריהו מתמלא חשק ותשוקה לעשות תיכף 'קידוש', לחדש את הקידושין והייחוד בינו לבין כנסת ישראל, בבחינת 'וארשתין לי לעולם' (הושע ב, כא), והטעם הוא, 'כדי שהילדים לא יישנו' בתוך תרדמת חשכת הגלות, 'ויקבלו תשובה על שאלת מה נשתנה', מה נשתנה גלות זה משאר הגליות, והתשובה תהא על ידי שהקב"ה יפטור אותנו מהגלות, ויגאלנו גאולת עולמים".
 (ליל הסדר תשלז)

יחזן.

שבירת המצה האמצעית - הודאה שיש לקמץ בדברים גשמיים

האדם מורכב משלשה חלקים: א. נשמה מן העליונים. ב. גוף מן התחתונים. ג. מאכלים ומשקאות שהאדם מכניס לתוך גופו, שהם כמו ממוצע בין הנשמה לגוף, כי הם גורמים לכך שהנשמה תישאר בתוך הגוף ולא תצא משם.

ואילו החלק הממוצע - מאכלים ומשקאות שעל ידם הנשמה נשארת בתוך הגוף - צריך להיות בצמצום, שיאכל וישתה רק כשיעור הנצרך לו כדי לאגור כוחות לעבודת השי"ת.

החלק העליון של האדם - הנשמה - צריך להיות בשלימות, כי כל התורה והמצוות נמשכין ממנו.

לכן המצה העליונה - שכנגד הנשמה - נשארת בשלימותה, וכן המצה התחתונה - שכנגד הגוף - נשארת בשלימותה, ואילו את המצה האמצעית - שכנגד המאכלים והמשקאות הממוצעים בין הנשמה לגוף - שוברים, לרמז שהאכילה והשתיה צריכים להיות בשבירה ובצמצום. (ליל הסדר תשס)

כמו כן החלק התחתון של האדם - הגוף - צריך להיות בשלימות, כי הוא צריך להיות בריא ושלם כדי שיהא לו כח לעסוק בתורה ומצוות.

הָא לַחֲמַא עֲנִיא דִּי אֶכְלוּ אֲבָהֶתְנָא בְּאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם. כָּל דְּכַפֵּין יִיתִי וְיִיכֹל, כָּל דְּצָרִיךְ
 יִיתִי וְיִפְסֹחַ. הַשְּׁתָא הַכָּא, לְשָׁנָה הַבָּאָה
 בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל. הַשְּׁתָא עֲבָדִי, לְשָׁנָה הַבָּאָה
 בְּנֵי חוּרִין.

הגאולה - בזכות נשים צדקניות

האפייה של האשה.

אותו ענין היה גם כן ביציאת מצרים, כי קושי השעבוד של האנשים פעל לזרו את הגאולה ולהקדים יציאתם לפני הזמן, ואילו זכותם של נשים צדקניות הביאה את הגאולה בפועל, כאמרם ז"ל (סוטה יא, ב): "בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים". (ליל הסדר תשנ"ג)

ענין "לחמא עניא" מבואר בגמרא (פסחים קטז, א): "מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה, אף כאן נמי הוא מסיק ואשתו אופה".

יש לומר הרמז בזה, דהנה היסק התנור על ידי האיש פועל לזרו את הפת שיהא מוכן במהירות, ואולם הכשרת העיסה בפועל לאכילה היא על ידי פעולת

על ידי אמונה - "כל דכפין ייתי וייכול"

מוצאים שאכלו מהם במשך שלשים יום (שמות טז, א).

ונראה ביאורו, כי מצות אלו היו מאכל האמונה ("מצה... אייהי אסוותא למיעל ולמנדע ברזא דמהימנותא". זוה"ק ח"ב קפג, ב), לפי שאז נשתרשה בהם האמונה בתכלית השלימות (עד כדי

בני-ישראל נחפזו לצאת ממצרים כי "לא יכלו להתמהמה" (שמות יב, לט), ולקחו עמהם את המצות שנאפו מהבצק שלא הספיק להחמיץ, ואכלוהו בדרך.

והנה, כמות המצות שלקחו עמהם היתה כמות מועטת, ובכל זאת אנו

שהלכו אחריו יתברך "בארץ לא זרועה". ירמי' ב, ב.

והרי בכח האמונה יספיק מזון מועט לזמן ארוך, כמו שנאמר (ויקרא כו, ה): "ואכלתם לחמכם לשובע (אוכל קמעא ומתברך במעיו) וישבתם לבטח בארצכם", שעל ידי אמונה ובטחון תכנס הברכה לתוך מאכליו, ולכן הספיקו מצות מועטות אלו לשלשים יום.

זקן שאומרים: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", לחם עוני זה אכלו אבותינו בצאתם ממצרים, ומכח האמונה הספיקה להם כמות מועטת לזמן מרובה, ולכן "כל דכפין ייתי וייבול", כי ע"י האמונה – הטמונה במצות – נוכל לחלקם לכל דכפין, כי כל אחד יהא אוכל קמעא ויתברך המאכל במעיו. (ליל הסדר תשמה)

• סיפורי קודש •

בחצר קדשו של הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע הסתופפו תלמידים קדושי עליון ומלאכי מעלה שהיו דולים ומשקים מתורתו לאחרים כדי להאיר את אור החסידות על פני תבל, ובנוסף, הסתופפו בצלו ארבע מאות אנשים "פשוטים" – בעלי רוח הקודש.

צדיקים תמהו, אם היה אצל החוזה הקדוש זי"ע פמליא גדולה כ"כ של אנשי מעלה מורמים מעם, מדוע לא החישו את פעמי המשיח ולא פעלו לקרב את הגאולה השלימה!?

ותירצו, שאנשי קודש אלו, כאשר ראו את החוזה הקדוש בעבודתו, ראו בעיניהם את הכהן גדול בעבודתו בבית המקדש, ולכן לא הרגישו בנפשם כ"כ צורך להחיש את הגאולה ובנין בית המקדש.

לפי זה יומתק לבאר את הנוסח האמור ב"הא לחמא עניא":

"כל דכפין ייתי וייבול כל דצריך ייתי ויפסח", שבליל קדוש זה מתרוממים בני-ישראל למעלה למעלה, ועל ידי הכנה דרבה יוכלו להרגיש את קדושת קרבן הפסח בעת אכילת המצה.

אולם, על אף ההרגשה העילאית של קדושת קרבן פסח במקדש, איננו מתרשלים מלהתפלל על הגאולה השלימה, ובקשתינו שטוחה "השתא הבא לשנה הבאה בארעא דישראל" עם משיח צדקנו. (ליל הסדר תשלז)

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?
 שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה,
 הלילה הזה - פלו מצה.
 שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות -
 הלילה הזה (פולו) מרור.
 שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם
 אחת - הלילה הזה שתי פעמים.
 שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין
 מסבין - הלילה הזה פלנו מסבין.

החילוק בין זכירת יציאת מצרים כל השנה לבין הסיפור בליל הסדר

ולא בלילה, ואילו עתה עיקר מצות
 הסיפור הוא דייקא בלילה ולא ביום.

על כך באה התשובה, דהנה במצרים היו
 בני ישראל בגלות הגוף ובגלות
 הנפש, גלות הגוף - מחמת השעבוד
 והצרות שעשו להם המצריים, וגלות
 הנפש - שהרי שקעו בווהמת מצרים עד
 שהגיעו למ"ט שערי טומאה.

גאולת הגוף היתה ביום, כמו שכתוב
 (שמות יב, מא) "ויהי בעצם היום
 הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים",
 ואילו גאולת הנפש היתה כבר בלילה,
 כאשר ירד הקב"ה בכבודו ובעצמו - הוא
 ולא מלאך - לחלצם מזוהמתם ולהוציאם

יש לפרש השאלה והתשובה, דהנה אנו
 רואים דבר פלא, שעצם מצות זכירת
 יציאת מצרים היא בכל ימות השנה, ואילו
 מצות סיפור יציאת מצרים הוא רק בליל
 פסח, ואמנם, עיקרה של מצות זכירה היא
 ביום ולא בלילה, שהרי לדעת חכמים אין
 כלל חיוב להזכיר יציאת מצרים בלילות
 (ברכות פ"א מ"ה; ואף דלא קיימא לן הכי, עם
 זאת, עיקר המצוה הוא ביום, שהרי הזכירה ביום
 מפורש בקרא, ואילו הזכירה בלילה אתיא מדרשא.
 "מנחת חינוך" מצוה כא), ואילו מצות הסיפור
 הוא רק בלילה ולא ביום.

על כך שואל הבן: "מה נשתנה הלילה
 הזה מכל הלילות", מדוע בכל השנה
 עיקר מצות זכירת יציאת מצרים הוא ביום

מעומק טומאתם, כמו שכתוב (שם יב):
 "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה" וגו',
 ופירש האר"י ז"ל ("שער המצוות" פר' שמות),
 שמחמת גודל הקליפה הוצרך הקב"ה
 בעצמו לרדת להכניע את הקליפה
 ולהוציא את בני ישראל משם.

מעתה מובן לנכון, כי ענין זכירת יציאת
 מצרים הוא ענין זכירת גאולת
 הגוף, ועל כך נאמר (דברים טז, ג): "למען
 תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי
 חיך", כי גאולת הגוף היתה ביום, ואילו
 ענין סיפור יציאת מצרים הוא אודות
 גאולת הנפש, ולכן קבעה בלילה, כי
 גאולת הנפש היתה בלילה, ואדרבה, אם
 היה הקב"ה ממתין לגאול את נפשם רק
 ביום, "היו נכנסין בשער נ' ולא יוכלו
 לעלות משם" ("מגלה עמוקות" פר' בהר).

זוהי התשובה לשאלת "מה נשתנה":
 "עבדים היינו לפרעה במצרים
 ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה",
 הקב"ה בעצמו הוצרך להוציא אותנו,
 משום שהיינו שקועים בתוך עומק זוהמת
 מצרים. יתר על כן, הקב"ה הוצרך להחיש
 ולמהר את גאולת נפשנו כבר בלילה, כי
 "אילו לא הוציא הקב"ה את" נפש
 "אבותינו ממצרים" תיכף בלילה, היו
 משתקעים בשער הנ', ואם היו משתקעים
 בשער הנ' לא היה דרך לצאת משם, וח"ו
 "הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים
 היינו לפרעה מצרים", וכיון שגאולת-נפש
 זו היתה בלילה, נקבע הסיפור דייקא
 בלילה (בניגוד למצות הזכירה שעיקרה ביום, כי
 היא נסובה על גאולת הגוף שהיתה ביום).
 (ליל הפרד תנשא)

סיפור יציאת מצרים - לאות הודאה והכרת טובה להקב"ה

חיך" (דברים טז, ג), ואם כן, במה שונה
 חיוב סיפור יציאת מצרים בלילה הזה
 מבכל השנה??!

התשובה על כך היא, שבכל השנה יש
 חיוב לזכור יציאת מצרים
 לצורך מטרת השרשת האמונה היטב במח
 ובלב, ואילו בליל פסח יש ענין נוסף
 בסיפור יציאת מצרים - כדי להודות
 ולהלל לשמו הגדול על ניסיו ונפלאותיו
 עם אבותינו ועמנו בימים ההם בזמן הזה.

בגמרא (פסחים קטז, א) מסופר: "אמר ליה
 רב נחמן לדרו עבדיה, עבדא
 דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה
 כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה? !
 אמר ליה, בעי לאודווי ולשבוחי, אמר
 ליה, פטרתן מלומר 'מה נשתנה'".

ידועה תמיהת האחרונים אודות חיוב
 סיפור יציאת מצרים בליל פסח,
 שהרי בכל ימות השנה יש חיוב "למען
 תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי

יתכן שזוהי כוונת השאלה: **"מה נשתנה"** סיפור יציאת מצרים של **"הלילה הזה"** מזכירת יציאת מצרים של **"בל הלילות"**?! הרי בכל השנה יש חיוב זכירת יציאת מצרים, ואם כן מדוע אנו רואים שבלילה הזה הזכירה היא באופן עצום יותר מבכל השנה - ע"י אכילת מצה ומרור, וע"י שררה ומלכות של אכילה בטיבול ובהסיבה?!

התשובה על שאלה זו היא, שמאחר שעכשיו הוא זמן הנס שבו יצאנו ממצרים מעבדות לחירות, משום כך נוסף חיוב מיוחד של הודאה והכרת טובה להשי"ת על כך יותר מבכל השנה שבו חיוב הזכירה הוא רק לצורך השרשת האמונה.

זוהי התשובה: **"עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה"**, ולכן נצטוינו לזכור יציאה זו שנעשתה ביד חזקה, לתכלית ולמטרה להשריש האמונה

בקרבנו (וענין זה נוהג בכל השנה), **"ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים"**, ולכן אנו עושים עסק מהסיפור בלילה הזה כדי לבטא בכך את הודאתנו להשי"ת.

עתה נחמד להבין ולהשכיל ביאור הסיפור האמור, כי רבי נחמן שאל את עבדו: **"עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה?!"**, והעבד השיבו: **"בעי לאודויי ולשבוחי"**. על כך אמר לו רבי נחמן: **"פפרתן מלומר 'מה נשתנה'"**, כי בדברין כבר השבת תשובה נכונה על שאלת **"מה נשתנה"** סיפור יציאת מצרים **"בלילה הזה מבל הלילות"**, כי בלילה הזה יש חיוב להביע שבח והודיה להקב"ה, כמו **"עבדא דמפיק ליה מאריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא"** שצריך **"לאודויי ולשבוחי"**, ואילו בכל השנה חיוב הזכירה הוא לשם השרשת אמונה ולא לשם הודאה. (ליל הסדר תשנ"ג; תשל"ה)

• סיפורי קודש •

באחד השנים כשהגיע כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לאמירת **"מה נשתנה"**, היה אצלו הגדה מתורגמת לאידיש, ושם היה כתוב: **"מ'ריקט אוועק דעם שיסל, אין מיזאגט מה נשתנה"**.

חקריא כ"ק מרן זי"ע נוסח זה ואמר: **"אוודאי, אז מ'ליגט נישט אין דעם שיסל, קען מען משיג זיין 'מה נשתנה'"** (רק כשהאדם אינו מונח ראשו ורובו באוכל הריהו יכול להשיג את ה"מה נשתנה" וכל ההגדה).

(יו"ט א' דפסח תשנ"ג)

בימיו של הרה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע אירע, שבמשך זמן רב נמצאו כל בהמותיו של אחד הקצבים שהם כשרות בלי שום פסול, וכך הצליח למכור בשר במחיר זול יותר משאר הקצבים, כיון שאצלם נמצאו הרבה בהמות טריפות או עם שאלות.

התקבצו שאר הקצבים יחד ובאו להתלונן אצל הרבי ר' שמעלקא, שיש לבדוק את הדבר. הורה הרבי ר' שמעלקא לקרוא לקצב, ושאלו לפרש דבר. והשיב, כי בשוק הבהמות מסתובב יהודי בשם רבי נטע משינאווא, ולפני שהוא הולך לקנות בהמה נותן לו כמה פרוטות, והוא אומר לו איזו בהמה לקנות.

הרבי ר' שמעלקא לא הכיר את טיבו של רבי נטע, ואף חשד שמא אינו ח"ו מצד הקדושה, והורה להביאו לפניו. כשנכנס רבי נטע, לא רצה הרבי ר' שמעלקא לתת לו שלום, אלא סובב את פניו אל הקיר, ושאלו, מנין יודע הוא איזו בהמות כשרות ואיזו הן טרפות. ענה רבי נטע: "יודע אני זאת מאליהו הנביא זכור לטוב". שאלו הרבי ר' שמעלקא: "מה לו לאליהו הנביא בשוק הבהמות?"

השיב רבי נטע משינאווא:

איתא, שבימי חורבן הבית נשאר בלשכת הטלאים ששה טלאים מבוקרים, והם פרים ורבים והתערבו בין כל הבהמות, ואליהו הנביא בא להשיגח שבני ישראל לא יקנו מבהמות אלו, כדי שלא יכשלו באכילת קדשים בחוץ ובטומאה.

הבין הרבי ר' שמעלקא מתשובתו כי איש קדוש הוא רבי נטע. מיד הסתובב אליו ונתן לו שלום במאור פנים, ואמר לו: "אם כן הוא, שאל נא את אליהו הנביא, מהי הסיבה לאריכות הגלות האחרונה". הסכים לכך רבי נטע, ואמר, שבליל חג הפסח ישאל על כך את אליהו הנביא.

בליל התקדש חג, כאשר בא אליו אליהו הנביא, שאלו רבי נטע לטעם הדבר. והשיב לו אליהו הנביא: "בהגדה של פסח שואלים שאלה זו: 'מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות', 'לילה' מרמז על גלות, ושואלים, מה נשתנה גלות זו מכל הגליות שמתמשכת כל כך, והתירוץ הוא 'כולנו מסובין', שכולנו נעשו מ'סובין', שהוא הפסולת הדק של הקמח, מיר זענען אלע פון קלייען".

כאשר לא הבינו את פירוש הדברים, באו לפני הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע וביקשוהו שיפרש להם מה היו דברי אליהו הנביא.

אמר להם הרבי ר' אלימלך זי"ע את דברי הגמרא (בכורות ה, ב) באגדת סבי דבי אתונא, ופירש להם בדרך רמז, שסבי דבי אתונא שאלו לרבי יהושע בן לוי אודות אריכות הגלות, ותשובתו היתה "עשו לי חבלים של סובין", ונתכוין לרמז בזה, שכשם שאי אפשר לגבל

סובין בלי קמח, כי אי אפשר לצרפם ולחברם בהדי הדדי, כך הגורם לחורבן בית המקדש והסיבה לכך שאין אנו זוכים לבנינו מחדש, הוא, משום שיש פירוד שנאת חנם ומחלוקת, ואי אפשר לחבר ולצרף את כלל ישראל יחד.

סיים הרבי ר' אלימלך זי"ע ואמר: "זוהי כוונת אליהו הנביא בתשובתו אל הרה"ק רבי גטע משינאווא, שסיבת אריכות הגלות היא כי 'כולנו מסבין', שאי אפשר לחבר ולצרף אותנו יחד, מחמת שמן המחלוקת המרקק בינינו".
(כ"א אדר תשס"א)

עֲבָדִים חֵינּוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, וַיִּצְיֵאוּנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה. וְאֵלֹהֵינוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הָרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מִשְׁעֲבָדִים חֵינּוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם. וְאֶפִּילוּ כָּלֵנוּ חֲכָמִים כָּלֵנוּ נְבוֹנִים כָּלֵנוּ זְקֵנִים כָּלֵנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְכָל הַמְרַבֵּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָרִי זֶה מִשְׁבַּח.

גאולת מצרים לאנשי המעלה

- שיוכלו להשפיע תודה זיד"ש לאחרים

הנה, כלל ישראל היו משועבדים במצרים בגוף ובנפש, וכאשר יצאו ממצרים שמחו שמחה גדולה על גאולת גופם ונפשם מיד אויב, וגאולה זו חוזרת ומתעוררת בכל שנה ושנה בליל פסח. אמנם, בתוך כלל ישראל היו גם אנשי מעלה - שבט לוי ודכוותיהו - שלא נשתעבדו כלל (ראה שמות רבה ה, טז), וישבו ועסקו בעבודת השי"ת, ולא ירדו מטה מטה, ובהשקפה ראשונה נראה, שעבורם לא הועילה גאולת מצרים מאומה, כי הם היו במצב טוב ומרומם בלאו הכי, ואם כן מהי הגאולה המתעוררת בכל שנה עבור אנשי מעלה אלו.

הנה, כלל ישראל היו משועבדים במצרים בגוף ובנפש, וכאשר יצאו ממצרים שמחו שמחה גדולה על גאולת גופם ונפשם מיד אויב, וגאולה זו חוזרת ומתעוררת בכל שנה ושנה בליל פסח.

אמנם, בתוך כלל ישראל היו גם אנשי מעלה - שבט לוי ודכוותיהו -

התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, דהיה הוה-אמינא לומר שאנשים חכמים ונבונים אינם צריכים לחוג את חג הפסח כשאר אנשים, שהרי לא היו בשעבוד מצרים כלל, ועל כך אומר בעל ההגדה, אדרבה, עיקר מצות סיפור יציאת מצרים הוא עבור אנשים אלו, שהרי זו גופא היתה גאולתם, שבמצרים לא יכלו להשפיע לזולתם, ובצאתם זכו להשפיע לזולתם ולהשפיע תורה ואמונה ויראה בקרב הסובכים.

לכן דייקא כאשר "כולנו חכמים כולנו נבונים מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים", כי עיקר מצות הסיפור נתקנה עבור אנשים אלו, שענין זה גופא היה ה"גאולת מצרים" שלהם. (ליל הכרזת השנה)

אולם, לאמתו של דבר היו גם שבט לוי במצוקה נוראה, כי דרכם של אנשי מעלה היא להשפיע לאחרים תורה ואמונה ויראת שמים, ואילו במצרים אף אם הם עצמם יכלו לעסוק בעבודת קונם באיך מפריע, עם זאת, לא היתה להם היכולת להשפיע לזולתם, כי כולם היו שקועים בעומק גלות גופם ונפשם, "ולא שמעו... מקוצר רוח" (שמות ו, ט).

וכאשר נגאלו ממצרים, שוב זכו אנשי מעלה אלו להתחיל שוב להשפיע ולהרביץ תורה לאחרים, וזאת היתה גאולתם ומשום נפשם.

זהו האמור: "ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את

סיפור יציאת מצרים מוליד השגות חדשות בקרב המספר

כמו כן, הרב המשפיע תורה לאחרים, אזי התלמידים גורמים שהרב יקבל השגות חדשות בתלמודו כדי שיוכלו לינוק ממנו עוד ועוד, וכמעשה הידוע שחברי ר' בער זי"ע רצה להפרד מרבו הבעש"ט הק' זי"ע כדי לנסוע לביתו, והבעש"ט ביקש ממנו להישאר אצלו, כי הרבי הוא כמו מעיין, שרק כששואבים ממנו - יש בו נביעה חדשה כל הזמן.

זהו שכתוב: "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך", ועל ידי שהם יהיו יונקים ומושפעים מכם, "וידעתם כי אני ה'" -

כתיב בפר' בא (שמות י, ב): ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים... וידעתם כי אני ה'. וידוע הדיוק דהוה ליה למימר "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך... וידעו כי אני ה'".

ויתבאר על פי מאמר רבי חנינא (תענית ז, ב): "הרבה למדתי מרבותי... מחברי... ומתלמידי יותר מכולם", וביאורו על-פי המציאות שאנו רואים, שהחלב מצוי בקרב הפרה רק כשיש עגל שיונק ממנה, וכשאיך עגל - אין חלב.

תזכו להשגות חדשות באמונת השי"ת כדי שתוכלו להשפיע עוד ועוד.

ולכן "אפילו כולנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים", כי בכח הסיפור יולד בקרב המספר השגות

חדשות שלא היו ידועים לו עד עכשיו, ולכן "בל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה" - המספר עצמו, "משובח" - שמקבל השגות חדשות.
(סעודה א' פר' בא תשמו)

מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר
בֶּן עֶזְרִיָּה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טְרַפּוֹן שֶׁהָיוּ
מְסַבִּין בְּבֵנֵי בֶרֶק וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיציאת
מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁבָּאוּ
תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן
קְרִיאת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.

השרשת אמונה בכל מצב - ע"י סיפור יציאת מצרים

רבי זושא בפליאה: "תמיהני על מורי ורבי ששלח אותך אלי עם שאלה זו, כי איך אני יכול להשיב לך על השאלה בעוד שאף פעם לא היה לי רע?!"...

בדרך זו תתבאר הפיסקא שלפנינו, כי הנה רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא חיו בתקופת "עשרה הרוגי מלכות", והיו אז זמנים קשים ומרים ביותר לישראל, ולכן רצו התנאים הקדושים להזריח בקרב תלמידיהם את אור האמונה באופן שיגיעו למדריגה הנעלית שלא יהא אצלם שום שינוי בין

יש לפרש עפ"י הסיפור הידוע, שפעם בא מאן-דהו לשאול את הרבי ר' בער זי"ע, איך אפשר לקיים את המאמר (ברכות פ"ט מ"ה) "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה"?! איך אפשר לקבל את הרעה באותה שמחה כמו שמקבלים את הטובה?! והרבי ר' בער זי"ע שלח אותו אל תלמידו הרבי ר' זושא זי"ע.

בשהגיע אל מקום מגוריו של הרבי ר' זושא זי"ע, נדהם לראות את הדחקות והעניות שבלטו מכל זוית ופינה, וכאשר שטח בפניו את שאלתו, אמר לו

רעה לטובה - בין מצב של "לילה" לבין מצב של "שחרית".

וזהו: "שהיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה", שע"י הסיפור רצו להשריש בקרב התלמידים את תוקף האמונה גם במצב המר והנמהר של "כל אותו הלילה" שבו היו מצויים באותה תקופה.

עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: "רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית", רבותינו! אכן נשתרשה בקרבנו האמונה כיתד שלא ימוט, ומשום כך, אפילו מצב של "כל אותו הלילה" נדמה לנו כמו "קריאת שמע של שחרית", כי הכל מאתו יתברך, ומאתו לא תצא הרעות.

(ליל הסדר תשלה)

הזכרת יציאת מצרים ביום - כי בשעת היציאה היה לילה ביום יאיר

במעשה זה יש לתמוה כמה תמיהות:

א. הרי רבי אליעזר ורבי אלעזר בן עזריה סוברים שמצות אכילת הפסח והמצה היא רק עד חצות (ברכות ט, א), והרי מצות סיפור יציאת מצרים תלויה "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך", ואם כן איך יתכן שהיו מספרים ביציאת מצרים "כל אותו הלילה" בעוד שזמן המצוה - לשיטתם - הוא רק עד חצות.

ב. צריך להבין פשר הסמיכות של שני מאמרים אלו.

ג. מה הענין להביא משנה זו ד"לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות" בליל פסח, הרי המחלוקת האמורה (אם יש חיוב להזכיר יציאת מצרים בלילה) היא רק על שאר ימות השנה, אבל בליל פסח כולי עלמא מודים שיש חיוב לספר ביציאת מצרים.

ד. מה הסברא לומר שיש להזכיר יציאת מצרים רק ביום ולא בלילה, הרי עיקר נס יציאת מצרים היה בלילה (כאשר עבר ה' לנגוף את מצרים, וכאשר פסח ה' על בתי בני ישראל), ואם כן הסברא נותנת שיהא עיקר החיוב להזכיר יציאת מצרים דייקא בלילה.

ויש ליישב לנכון, דהנה ליל פסח במצרים היה "לילה ביום יאיר" (זוהר ח"ב לח, א), "ולכל בני ישראל היה אור במושבותם" (שמות י, כג), וכאשר עסקו חבורת התנאים בסיפור יציאת יצרים זכו להאיר את הלילה כמו בשעת יציאת מצרים, ו"היו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה", דהיינו, שהאירו את חשכת הלילה באור יום (מספרים מלשון "ספיר ויהלום").

הארה זו לא היתה רק עבור עצמם, אלא גם התלמידים – שנכנסו אליהם באמצע הלילה – ראו אור זה, והיה נדמה להם שהגיע הבוקר, ולכן אמרו להם "רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית" (אבל באמת היה אז עדיין אמצע הלילה).

לפי זה יובנו דברי רבי אלעזר בן עזריה: "ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות", כי אף שעיקר הנס היה בלילה, עם זאת, הרי אז היה

"לילה כיום יאיר", ונהפך הלילה ליום, ואם כן היה עיקר הנס ביום ולא בלילה.

זהו פשר הסמיכות: "רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית", כיון שהאיר להם הלילה כאור יום, וכיון ש"לילה כיום יאיר" שפיר אמר רבי אלעזר בן עזריה שלולא דרשת בן זומא, לא היתה יציאת מצרים נאמרת בלילה, כיון שהנס היה ביום ולא בלילה. (ליל הסדר תשמ; תשמח)

קידוב הגאולה - על ידי אמירת פסח מצה ומרור

עולה במכוון כמנין "בלע המות לנצח" עם הכולל (732).

אז באו תלמידיהם ואמרו להם: "רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית", כי הראשי תיבות של הפסוקים "שמע ישראל י-ה' אלקינו י-ה' אחד" ו"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" עם התיבות עולה ג"כ בגימטריא תשל"ב כמנין "בלע המות לנצח" עם הכולל.

ורמזו להם, כי ב"פסח מצה מרור" שלהם פעלו את אותה פעולה הנפעלת על ידי שני פסוקי יחוד הללו. (פעודה נ' פר' ויקרא תשלז)

יש לפרש בדרך רמז, כי התנאים הקדושים היו בארץ ישראל לאחר החורבן, ומחמת עול הגלויות רצו והשתוקקו בכל לבם להחיש את הגאולה העתידה, שאז יהא המצב של "בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים" (ישעי' כה, ח).

לבן השכילו למצוא עצה לספר ביציאת מצרים כל הלילה, כאשר במשך אותו סיפור העמיקו בדבריהם אודות "פסח מצה מרור" שהם עיקרי מצוות הלילה, ו"מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו" (פסחים קטז, ב). ומתוך כך רצו להחיש את הקץ, שכן "פסח מצה מרור" עם התיבות

אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן
שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת
מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, שנאמר,
למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל
ימי חייך. ימי חייך הימים. כל ימי חייך
הלילות. וחכמים אומרים ימי חייך העולם
הזה. כל ימי חייך להביא לימות המשיח.

ביאור מחלוקת בן זומא וחכמים אודות זכירת יציאת מצרים בלילות

שלא יהיה צרה כלל, ולא יצטרכו לישועה), ואילו
אם ההודאה היא על קידוש שמו יתברך,
אז היא באה גם על הצרה, כי אם לא
היתה צרה - לא היתה ישועה, ואם לא
היתה ישועה - לא היה שמו יתברך
מתגדל ומתקדש.

והנה, "ימים" מרמזים על זמני גאולה
ורוחה, ו"לילות" מרמזים על
זמני גלות וצרה, ועל כך שנה בן זומא:
"למען תזכור את יום צאתך מארץ
מצרים כל ימי חייך, ימי חייך הימים,
כל ימי חייך הלילות", שהזכירה
וההודאה צריכים להיות על שנתקדש
שמו יתברך, וכשההודאה היא על ענין
זה, הרי היא באה הן על הגאולה ("ימי
חייך - הימים"), והן על הגלות ("כל ימי חייך
- הלילות") שגרמה לקידוש השם (כי לולא
גלות לא היה גאולה).

כשיש צרות ופורעניות ח"ו על
בני-ישראל, בנוסף לצרה
עצמה יש בכך גם חילול שם שמים -
"למה יאמרו הגוים איה אלקיהם" (תהלים
עט, יד), וכשנגאלים מן הצרה, בנוסף
לגאולה עצמה יש בכך גם קידוש שם
שמים, שרואים בעליל את יד ה'
והשגחתו בעינא פקיאח על בניו רחומיו.

לאור האמור, ישנם שני סוגי הודאה
שהאדם מודה ומשבח לבוראו, א.
הודאה להשי"ת על עצם הדבר שהושיעו
מצרתו. ב. הודאה להשי"ת על שנתקדש
שמו יתברך לעיני כולם.

הנפקא-מינה בין שני סוגי הודאות
אלו, כי אם ההודאה
היא על ישועתו הפרטית, אז היא באה
רק על הישועה ולא על הצרה (כי עדיף

דהיינו, על הגאולה ולא על הגלות, ואילו "כל ימי חייד להביא לימות המשיח", כשמשיח יבוא, יתגלו לישראל הישועות שהיו טמונות בתוך הגלות והצרות, וממילא אז תהא הודאתם להשי"ת על "כל ימי חייד" ("הלילות") - הן על הגאולה והן על הגלות. (סעודה ג' פר' צו תשמה)

אולם, חכמים אומרים, שרוב כלל-ישראל אינם במדריגה גבוהה כזו של הודאה להשי"ת עבור קידוש שמו, אלא הודאתם להשי"ת היא רק על ישועתם הפרטית, ולכן "ימי חייד" - העולם הזה, בעולמנו השפל מודים להקב"ה רק על "ימי חייד" ("הימים"),

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא, בְּרוּךְ שֶׁנִּתְּן תּוֹרָה
לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא. כְּנֶגֶד אַרְבַּעַה בְּנִים
דִּבְרָה תּוֹרָה: אֶחָד חֹכֵם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד
תָּם, וְאֶחָד שְׂאִינוּ יוֹדְעֵי לְשֵׁאוֹל.

לאחר קבלת התורה יכול גם בן הרשע למצוא עצה כנגד היצר הרע

והוסיף רמז לכך בנוסח שאמרו התלמידים לרבי אליעזר ורבי עקיבא ושאר התנאים: "רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית", שחרי"ת ראשי תיבות ח'כם ר'שע ת'ם ש'אינו י'ודע, והיינו, שארבעת הבנים כלולים בקריאת שמע.

ויש לפרש בהקדם דברי הגמרא (ברכות ה, א): "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע... נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה... נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע... נצחו מוטב, ואם לאו יזכיר

מפורסם הסיפור שסיפר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, שדרכו של הרח"ק ר' צבי אלימלך מדינוב זי"ע היה להסתובב בין בתי העיר כדי לשמוע את עריכת הסדר של תושבי העיר. פעם עבר ליד בית אחד, ושמע עם הארץ אחד עורך הסדר בטוב טעם, והאריך בתיבת "אחד" של הארבעה בנים ("אחד" חכם, ו"אחד" רשע, "אחד" תם, ו"אחד" שאינו יודע לשאול) כמו בתיבת "אחד" שבקריאת שמע, ואמר בצחות, שעם-הארץ זה עשה מכל הארבעה בנים קריאת-שמע.

לו יום המיתה", והרי שיש שלש דרכים להתגבר על היצר הרע: א. תורה. ב. קריאת שמע. ג. הזכרת יום המיתה.

והנה, את העצות של תורה וקריאת שמע קבלו בני ישראל רק לאחר קבלת התורה (שהרי גם קריאת שמע היא מפסוקי התורה), ואילו העצה של הזכרת יום המיתה כבר היתה קודם לכן.

אמנם, איתא בגמרא (תענית יא, א) שצדיקים ובינונים יראים מיום המיתה, ואילו הרשעים אינם יראים מזה כלל, ונמצא שהעצה של הזכרת יום המיתה אינה יכולה להועיל לרשעים.

לאור האמור נמצא, כי חכם ותם ושאינו יודע לשאול היו יכולים להתגבר על היצר הרע גם קודם קבלת התורה, על ידי העצה של הזכרת יום המיתה, ואילו

הרשע לא היה יכול להתגבר על היצר הרע לפני קבלת התורה, ורק מקבלת התורה ואילך קיבל את כוחו להתגבר על היצר הרע על ידי העצות של תורה וקריאת שמע.

זתן האמור: "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. כנגד ארבעה בנים דברה תורה", שרק לאחר נתינת התורה יש דרך התגברות והתחזקות לכל ארבעת הבנים, על ידי תורה וקריאת שמע, ואילו לפני כן לא היה דרך לבן רשע להתגבר על היצר הרע.

לבן נרמזו ארבעת הבנים ב"קריאת שמע של שחרית", כדי לאלפנו כי גם עצה זו של קריאת שמע היא עצה המועלת לכל ארבעת הבנים, גם לרבות בן הרשע. (ליל הסדר תשל"ט; תשס"ט)

חכם מה הוא אומר? מה הערת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. ואף אתה אמור לו פהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

זכירת יציאת מצרים - מהפכת דינים לחסדים

התשובה (כא-כה): "ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה'

שאלת בן החכם כתובה בפר' ואתחנן (דברים ו, כ), ושם כתובה גם

ממצרים ביד חזקה. ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים... ואותנו הוציא משם... ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים... וצדקה תהיה לנו" וגו'.

שאלת החכם היא:

הן אמת שאנו מצווים (דברים טז, ג) "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך", אבל מדוע נצטוונו במצוות מרובות כל-כך "זכר ליציאת מצרים", מה פשר ריבוי הפעולות שאנו נדרשים לעשות כדי שתשרש יציאת מצרים בקרבנו?!

התשובה על כך היא, בהקדם דברי הבעש"ט הק' ז"ע (ראה "אורח לחיים" פר' צו), שאין זה רבותא שהאדם יזכור לירא את בוראו בתקופות חשכות וזמני צרה, אלא הרבותא היא שהאדם יירא את בוראו אף בזמני שפע והרחבה, בשומו על לבו שאינו ראוי והגון לקבל את השפע, והנה כי כן, ככל שהקב"ה נותן לו יותר, מצפוננו מייסרו יותר, והוא בוש ונכלם מהאב הרחמן שנותן לו מתנות לפנים משורת הדין.

אז כשאדם לוקח את החסדים שהקב"ה עושה עמו, והוא מגיע על ידם ליראה ובושה מאתו יתברך, הריהו ניצול גם מגבורות ודינים הקצובים עבורו - שגם הם נהפכים לחסדים, כי תכלית הדינים היא לבוא על ידם לידי יראה, ואם הוא

משכיל לבוא לידי יראה גם ע"י חסדים, אינו צריך להמשכת גבורות ודינים עליו כדי לבוא לידי יראה.

מהאי טעמא נצטוונו בכל צעד ושעל במצוות - בדיבור ובמעשה -

העוסקות ביציאת מצרים או שהן זכר ליציאת מצרים, כדי שנתבונן ברוב חסדיו של הבורא ב"ה אתנו הן בעבר - בשעת יציאת מצרים, והן בהווה - ביציאת מצרים הפרטי של כל אחד ואחד, ומתוך כך נירא ונבוש מפניו, וכך ננצל מהדינים והגבורות הקצובים עבורנו, כי כבר זכינו להגיע לתכלית (ליראה) ע"י החסדים.

זוהי התשובה הכתובה בתורה הקדושה: "ויזיאנו ה' ממצרים ביד חזקה. ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים... ואותנו הוציא משם" וגו', הן החסדים הגדולים שעשה עמנו אבינו אב הרחמן בשעת יציאת מצרים, ולכן "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה" - המצוות שהן זכר ליציאת מצרים, כדי שההתבוננות בחסדי השי"ת תביא אותנו "ליראה את ה' אלקינו" - על ידי ההתבוננות שאיננו ראויים וכדאים לכך, וע"י התבוננות זו נזכה "לשוב לנו כל הימים", אך טוב וחסד ירדפנו, ללא גבורות ודינים (כי מאחר שהשכלנו לבוא לידי יראה על ידי חסדים איננו צריכים לגבורות), ולאור זאת, כל ענין זכירת יציאת מצרים כמוהו כמצות "וצדקה תהיה לנו", כי

כמו שצדקה מהפכת מדת הדין למדת הרחמים (רש"י בראשית יח, טז), כך זכירה זו וחסדים. מהפכת לנו דינים וגבורות לרחמים (פעודה ג' פר' ויקרא תשמ) הרחמים

רשע מֶה הוּא אוֹמֵר? מֶה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם. לָכֶם - וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שְׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַבְּלָל כִּפֹּר בְּעַקֵּר. וְאִף אֶתָּה הִקְהַה אֶת שְׁנָיו וְאָמַר לוֹ: "בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם". לִי וְלֹא לוֹ. אֵלֹהֵי הָיָה שָׁם, לֹא הָיָה נִגְאָל.

גם הרשע יכול ע"י התורה להפוך ממוצב של "ולא אנחנו" ל"ולו אנחנו"

והנה דוד המלך אומר (תהלים ק, ג): "דעו כי ה' הוא אלקים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו", הכתיב הוא "ולא אנחנו" והקרי הוא "ולו אנחנו", ונרמז בזה, שגם כשהאדם הוא במוצב של "ולא אנחנו", ריקם מכל, ערום ועריה, אף על פי כן "ולו אנחנו" - יוכל להתעלות ולהתקרב להשי"ת על ידי התורה הקדושה.

זהו פשר הדברים שאומרים לבן הרשע: "ולא לו", תדע לך, שגם אם הנך במוצב של "ולא" ("ולא אנחנו") יש לך דרך להתקרב אל השי"ת בכחינת "לו" ("ולו אנחנו").

ידועים דברי ב"ק מרן מהר"ד זי"ע, שהרשעים במצרים מתו בשלשת ימי אפילה, כי לא היה להם שום תיקון. אמנם, זה היה המצב במצרים קודם מתן תורה, ואילו לאחר מתן תורה יש תיקון גם לבן הרשע, שהרי לימוד התורה הוא תיקון גם על עבירות חמורות של מינות ואפיקורסות.

לפי זה מה שאומרים לבן הרשע "אילו היה שם לא היה נגאל", הכוונה דייקא שם במצרים - שאז עדיין לא ניתנה תורה - "לא היה נגאל", אבל לאחר קבלת התורה יש תיקון גם לבן זה.

ומפרש ואומר, כי "אילו היה שם" דייקא "לא היה נגאל", לפי שאז עדיין לא ניתנה תורה, אבל לאחר קבלת התורה יש תיקון לכולם, וגם

יהודי שהוא "ולא אנחנו" יכול להתקרב אל השי"ת להיות בבחינת "ולו אנחנו".

(ליל הסדר תשנ"ד)

טענת בן הרשע - על עבודת השם בפרהסיא

ולא לו", דהיינו, שהוא מוכן שתעבדו אתם את קונכם כאוות נפשכם, אבל הוא אינו רוצה שתביאו גם אותו לחזות בעבודתכם.

על משקל האמירה של "לכם - ולא לו" אומרים לו: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" - לי ולא לו", כי תכלית יציאת מצרים היתה כדי שישרישו אמונה ועבודת השם בקרב הדורות הבאים, ובזכות זה יצאו ("ולמען תספר באזני בנך" שהניסים והנפלאות שהיו במצרים היו בזכות המצוות שיקיימו הדורות בסיפור יציאת מצרים", פנים יפות פר' בא), ואם הוא שולל עבודת-קודש זו, ניתן לומר לו בפה מלא: "אילו היה שם לא היה נגאל".

(ליל הסדר תשל"ב)

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו... ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו: 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל.

מנהג ישראל עם קדושים לקחת עמהם את בניהם לאפיית מצות ולשריפת חמץ וכו', כי עבודת השם צריכה להיות באתגליא, כדי שתיחקק בקרב הילדים למזכרת נצח, בבחינת "והנגלות - לנו ולבנינו עד עולם" (דברים כט, כח).

הבן הרשע מתרעם על כך ואומר: "מה העבודה הזאת", מה פשר הפרסום הגדול שאתם עושים לעבודתכם?! ומתוך טענתו נשמעת הטענה של "לכם

החיזוק שנותנת התורה לאביו של בן הרשע

זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל כנגפו את מצרים ואת בתינו הציל

בתוה"ק בפר' בא נאמר אודות שאלת בן הרשע (שמות יב, כז): "ואמרתם

ויקוד העם וישתחוו". וברש"י: "ויקוד העם וישתחוו - על בשורת הבנים שיהיו להם".

הנס כלל, כפי שאתם רואים שאני עדיין מצוי בתוך קליפת זווהמת מצרים, אם כן מה החגיגה הזאת ומה טעם יש בה?!

וידועה הקושיא, איך שייך לשמוח עם בשורה שיהיה להם בן רשע?!

על כך אומרת התורה: "ואמרתם" תאמרו לעצמכם דברי חיזוק ונוחם, כי הנה "זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני" בנפנו את מצרים ואת בתינו הציל", ופירש ה"ספורנו": "זה הזבח נעשה בשביל הפסיחה שהיתה עתידה להעשות בחצי הלילה שלאחריו", וממילא כמו שקרבן פסח נעשה בערב פסח לאות שמחה והודאה להשי"ת על שם הנס שבוודאי עתיד להיות לביל פסח, כך גם אתם תוכלו להתחזק ולשמוח מתוך אמונה ובטחון שבוודאי בעתיד יגדלו הנערים ויתחילו להתבונן קצת בדרכיהם וישוּבו לשרשיהם.

ונראה ליישב, בהקדם ביאור שאלת בן הרשע "מה העבודה הזאת לכם" עפ"י מה שמצינו שעיקר נס יציאת מצרים היה עבור הילדים והנערים, שהרי לאחר מכת ארבה כבר נתרצה פרעה לשלח את הגברים, ומשה רבינו התווכח אתו ואמר לו (שמות י, ט) "בנערינו ובזקנינו נלך", כי הנערים קודמים לזקנים מחמת שתי סיבות: א. כי עליהם אני חושש יותר פן ושמא יטמעו בין המצריים ויאבדו לגמרי ח"ו. ב. כי "אם אין גדיים אין תיישים" (ב"ר מב, ג), ולכן רק כשגם הם ייצאו ממצרים יהיה "חג ה' לנו".

דברי נחמה אלו יהיו כמים קרים על נפש עייפה לאבות השבורים מהתנהגות בניהם, ומתוך כך "ויקוד העם וישתחוו" מחמת הבשורה הטובה שבניהם עתידים להתנער מאשפתות ולשוב אליהם. (סעודה ג' פר' בא תדשם)

לאור זאת שואל הבן הרשע את אביו ואת אמו: "מה העבודה הזאת לכם", הרי עיקר הנס היה עבור הילדים והנערים, ומאחר שבמשפחתנו לא הועיל

בליל פסח יש תיקון גם לחוטאים הגרועים ביותר

דטומאה, ולדאבון הלב היה רבים מישראל שכבר השתקעו בשער הנ' דטומאה, ולכן נגזר עליהם למות במצרים בשלשת ימי אפילה.

הנה, במצרים היו בני-ישראל משוקעים במ"ט שערי טומאה, והקב"ה הוציאם מעומק הזוהמא, והוצרכו לצאת "בחפזון" בטרם ישתקעו בשער הנ'

לְעֹמֶת זה, בגאולה העתידה "לא בחפזון תצארו" (ישעי' נב, יב), כי אז גם אלו שכבר שקעו בשער הני' יזכו להחליץ משם ולהתרומם מאשפות, כמו שכתוב (שמואל ב יד, יד) "לבלתי ידח ממנו נדח".

לבן הרשע, כי באמת "אילו היה" הבן הרשע "שם" במצרים "לא היה נגאל", כי מתוך שאלתו נראה שהוא כבר שקוע בשער הני', ורשעים כאלו נשארו "תקועים" במצרים.

והנה, איתא מב"ק מרן מהר"א זי"ע שליל פסח הוא "ליל שמורים" בכפליים (שמות יב, מב), כי מתנוצצים בו שני אורות: א. האור של יציאת מצרים. ב. האור של הגאולה העתידה.

אבל אליבא דאמת, התנוצצות אור הגאולה העתידה בליל פסח - שבכל שנה - פועלת שיהא תיקון גם לבן רשע כזה, ולכן נאמר בתורה על שאלת בן הרשע "ואמרתם זבח פסח הוא לה", כי קדושת הפסח שייכת גם אליו, ומכוחה יוכל לצאת משפלותו ולהתעלות מעלה מעלה, ולכן "ויקוד העם וישתחוו" על בשורת הזרע.

לְאֹר זאת, יש לחלק בין ליל פסח במצרים לבין ליל פסח שבכל שנה ושנה, כי בליל פסח במצרים לא היה תיקון לרשע הנמצא כבר בשער הני', ואילו בליל פסח שבכל שנה יש תיקון גם לרשע כזה, מחמת התנוצצות אור הגאולה העתידה, שאור בהיר זה מועיל לכל אחד בלי יוצא מן הכלל.

זה מרומז גם בהגדה: "לי ולא לז", שבאמת "שם" במצרים לא היה נגאל, אבל עתה המצב שונה, ולכן אף רשע זה - המצוי במצב של "ולא אנחנו" (כנוסח ה'כתיב' בתהלים ק, ג) - יוכל להתעלות עד למצב של "ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו" (כנוסח ה'קרי' שם). (סעודה ג' פר' צו תשמח; ליל הסדר תשנד)

מעֵתָה ניתן ליישב באופן נפלא את החילוק בין התייחסות התורה לבן הרשע לבין התייחסות בעל ההגדה

דיבוי הסיפור - כתרים נגד השפעתו השלילית של בן הרשע

שואל בתמימות ומצפה לתשובה, ולכן "ואמרת אליו" תשובה שתשתרש בקרבו. **לְעֹמֶתוֹ**, בן הרשע אינו מצפה לתשובה כלל, אלא הוא בא להתריס

עוד יש לומר בזה, כי התורה דייקא וכתבה "ואמרתם זבח פסח" וגו', ולא כמו בשאלת בן התם ששם כתבה: "ואמרת אליו בחוזק יד" וגו', כי בן התם

רח"ל, יש חשש שמחשבותיו ישפיעו לגריעותא על הסוכבים אותו, ולכן אמרה תורה: "ואמרתם" לעצמכם "זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל" וגו', ויפה כוחה של סיפור יציאת מצרים להשריש בקרבכם אמונה תמה וברה ולהגן בעדכם מרוח הכפירה המנשבת מתוך מחשבותיו ודיבוריו של הבן הרשע. (סעודה ג' פר' נא תשסז)

ולצנן האמונה מאביו ומשאר בני המשפחה ח"ו, ולכן באמת יש להתעלם משאלתו, ואין להשיב לו מאומה. ורק כלפי ההתרסה שהתריס באמירת "מה העבודה הזאת לכם" יש להשיב לו כאולתו "בעבור זה עשה ה' לי - לי ולא לך".

אולם, כאשר הרשע שואל את שאלתו בהתרסה מתוך הרהורי כפירה

• סיפורי קודש •

פעם הגיע יהודי אחד אל הרה"ק מאפטא זי"ע, והזכיר בפניו את בנו שיצא לתרבות רעה ל"ע עד כדי שהוא כבר רוצה להתנצר רח"ל.

שאלו הרה"ק מאפטא: "האם בפסח אכל בנך מצה". השיב היהודי: "כן. בפסח החזיק עדיין ביהדותו". אמר לו הרה"ק: "אם כן, הסר דאגה מלבך, אתפלל עליו, ובעזר ה' ישוב מדרכו הרעה".

ואמר הרה"ק מאפטא זי"ע רמז לכך בפסוקי התורה בפרשת משפטים (כג, יג - טו): "ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך... את חג המצות תשמור" וגו', דעל ידי "את חג המצות תשמור", תזכו לשמירה מעולה מהרהורי כפירה ועבודה זרה ח"ו, ש"שם אלהים אחרים לא תזכירו".

בוה יתבארו הפסוקים העוסקים בבן הרשע (שמות יב, כו - כז): "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם", הרי שאלה בנוסח כזה היא שאלה של כופר ואפיקורס (שהרי "לפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר") שאינו מחכה לתשובה כלל, ולכן אין לענות לו מאומה.

אמנם, האב עלול להיכנס לייאוש ומרירות בעקבות שפלות מצבו של בנו, ויחשוב שאין לו תקוה ח"ו.

על כך באה התורה לנחמו, שיסיר דאגה מלבו, "ואמרתם" לעצמכם "זבח פסח הוא לה'", כי עדיין יש תקוה לבן זה כאשר יחוג את החג בדיצה, ויאכל מהמצה ומשאר המאכלים, שמאכלים אלו יהיו שמירה עבורו להשיבו מדרכו הרעה. (ליל הסדר תשסג)

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר? מָה זֹאת, וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
 "בְּחֹזֶק יָד הוּצֵאֲנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים".

בליל הסדר מותר לשאול שאלות ולקבל תשובות כדי להעצים האמונה

פסח הרי שנינו ש"חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" (פסחים פ"י מ"ה), והיינו, שבליל זה האדם רואה בעיניו את ניסי יציאת מצרים, ולכן ניתן לשאול בו שאלות ולקבל תשובות, ואין חשש שהתשובות לא יניחו את דעתו של הילד, כי בליל זה התשובות הן דברים הנראים לעין, ודבר הנראה לעין לית ליה פירכא.

זאת היא התשובה: "בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים", והיינו, שהקב"ה הוציא אותנו בעצמנו ממצרים, כי בכל שנה מתעוררת מחדש יציאת מצרים בליל זה, ולכן מותר לשאול שאלות ולקבל תשובות, ואין חשש שתתרוּפף האמונה בגין כך. (ליל הסדר תשל"ב)

פֶּשֶׁר שאלת התם היא, כי הוא נתחנך בדרך היהדות הצרופה, שאין לו לאדם לשאול שאלות ולהקשות קושיות, אלא עליו להתהלך בתמימות ובאמונה פשוטה ללא הבנה, כמו שכתוב (דברים יח, ג) "תמים תהיה עם ה' אלקיך", ולכן כאשר מקשים קושיות בליל הסדר, הוא מתרעם ושואל "מה זאת" שמקשים קושיות ושואלים שאלות, הרי נאמר "תמים תהיה"!!

אמנם, התשובה לשאלתו היא, כי בדרך כלל יש להשריש אמונה פשוטה מבלי לשאול שאלות, כי כששואלים שאלות, יתכן ולא יתקבלו תשובות מספקות, ותתרוּפף האמונה ח"ו.

ברם, זהו רק בכל השנה, אבל על ליל

שלימות גאולת הנפש - בזכות מלחמת הבכורים עם אבותיהם

יש לפרש שאלת התם, שבמצרים היו עושים 'זכר' כלל, ורק ל'מכת בכורות' הרבה מכות, ומדוע לכל המכות אין עושים כמה וכמה דברים לזכרון, הן

בכוריהם יצאנו ממצרים 'בחזוק יד' בעל כרחם של המצריים, ולא מרצון, ועל זה גופא אנו עושים 'זכר', כי בזה היה טמון שלימות גאולת הנפש ללא כל זיקה ושייכות.

ורדיקא שלימות גאולת-נפש זו עמדה לנו לזכות למדריגה הרמוזה ב"והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך", שהיא מדריגת קידוש כלל המחשבות והרצונות והחושים והכוחות בלתי לה' לבדו ('וצונו להניח על היד... נגד הלב לשעבד בזה תאוות ומחשבות לבנו לעבודתו ית"ש, ועל הראש נגד המוח, שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכוחותי כולם יהיו משועבדים לעבודתו ית"ש"), כי אילולא גאולה שלימה זו לא היינו יכולים לזכות למדריגה נעלית זו, מחמת הזוהמא המצרית שהיתה נשאת דבוקה בנו מבלי-יכולת להפטר ממנה. (סעודת בכורים תשל"ב)

"והעברת כל פטר רחם לה'", הן "שבת הגדול", והן "סעודת בכורים"?! אתמהה?! "מה זאת" מדוע עושים 'זכר' רק על 'זאת' המכה ולא על שאר המכות?!

התשובה על כך היא, שבאמת אין ענין לעשות 'זכר' למכות ומפלות שקבלו המצריים, ואולם, במכת בכורות מצינו נקודה נפלאה שבה היתה טמונה גאולת נפשם של בני-ישראל, כידוע מב"ק מרן מהרי"ד זי"ע, שהאבות נלחמו עם הבכורים, והרגו הרבה מהם, וכל זה היה טובה גדולה, שבני-ישראל ייצאו ממצרים בעל כרחם של המצריים, ולא ברצונם (כפי שהבכורים רצו), וכך לא נותר בנפשם שום זיקה ושייכות עם הקליפה המצרית. וזוהו: "בחזוק יד הוציאנו ה' ממצרים", בזכות מלחמת האבות עם

יכול מראש חדש? תלמוד לומר ביום ההוא.
אי ביום ההוא יכול מבעוד יום? תלמוד לומר
בעבור זה - בעבור זה לא אמרתי, אלא
בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך.

מצה ומרור - הזדאה על מדת ההסתפקות

איתא ברש"י על הפסוק (שמות יא, ב) איש מאת רעהו וגו', אין נא אלא לשון בקשה, בבקשה ממך הזהירם על כך, "דבר נא באזני העם וישאלו

שלא יאמר אותו צדיק אברהם 'ועבדום וענו אותם' - קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' - לא קיים בהם".

וביאר בעל הפלאה זי"ע בספה"ק "פנים יפות" (שם), כי לכאורה לאור הכלל של "יש לו מנה רוצה מאתיים" איך תוכל להתקיים ההבטחה של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", הרי כמה שהרכוש יהיה 'גדול' לא ייחשב בעיניהם כך מאחר שירצו עוד ועוד!?

אלא, שעיקר הברכה הוא "שהקב"ה משנה את טבע האדם להיות שמח בחלקו", ואז הוא מסתובב שמח ומאושר עלי אדמות, וברכה זו ניתנה לישראל במצרים, שהטביע בהם הקב"ה את מדת "שמח בחלקו", עד כדי שהוצרך משה לבקש מהם בתחנונים ("דבר נא") לשאול כלי כסף וזהב משכניהם, כי לא רצו בכך מחמת מדת ההסתפקות שהוטבעה בהם.

לאור ברכה זו, שפיר נתקיימה הבטחה "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", כי

היו מאושרים ושמחים ברכוש שהוציאו, ולא נתאוו תאוה ליותר מכך, כפי הטבע המוטבע במין האנושי.

זה גופא היה הכנה למתן תורה, כנודע, שמדת ההסתפקות בצרכי הגוף היא מפתח לקבלת התורה ולהשגתה, ועל דרך מאמר התוספות (כתובות קד, א) בשם המדרש: "עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנס מעדנים לתוך גופו", ומדה זו היא השער לתואר הנכסף של "ממלכת כהנים וגוי קדוש" האמור במתן תורה (כמבואר ב"אגרא דכלה" פר' מסעי על הפסוק "ויסעו ממתקה ויחנו בחשמונה").

הוא שאמר בעל ההגדה: "בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך", כי מצה היא לחם עוני ומרור הוא הפחות שבירקות, ושניהם מסמלים על מדת ההסתפקות במועט, ורק לאחר קניית מדה זו ניתן לזכות לתכלית של יציאת מצרים שהיא התורה הקדושה. (סעודה ב' פר' ויקהל-פקודי תשמו)

• סיפורי קודש •

דרכם של רבותינו הקדושים זי"ע היה להסתובב בין בתי העיירה, ולשמוע את עריכת הסדר מפי אנשים פשוטים. פעם עבר ב"ק מרן מהר"ש זי"ע ליד ביתו של עם-הארץ אחד, ושמע אותו אומר בהתלהבות ובתמימות: "בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מחותנים לפניך".

ב"ק מרן זי"ע הסביר את דבריו בטוב טעם על פי משל:

משל לעשיר אחד שבתו הגיעה לפרקה, וחיפש עבודה בחור כליל המעלות. פעם הציעו לו בחור מצוין משיבה מצויינת, וכאשר בירר אודותיו אצל ראש הישיבה, אמר לו, שהבחור הלז הוא אכן מושלם בכל הענינים, אבל חסרון אחד יש לו, שהוא עני ואביון, ואביו הוא קבצן עלוב שאין לו פרוטה לפרוטה.

העשיר נתלהב מאד ממעלותיו של הבחור, והחליט לגמור השידוך בכי-טוב. הוא לקח אותו לחייט, והלבישו בגדים חדשים ומובחרים מכף רגל ועד ראש, ומרוב תשוקתו לגמור השידוך, קנה קצת פת חרבה למסיבת האירוסין, ותיכף גמר השידוך למזל טוב.

העשיר לקח חתיכת בגד מבגדיו הבלויים של החתן והניחו למשמרת. מנגד, החתן לקח חתיכת פת חרבה והניחו אצלו למשמרת.

לאחר הרבה שנים נוצר פירוד בין הצדדים, ואז הוציא את העשיר את חתיכת הבגד הבלוי והראהו לחתנו ולאביו, ואמר להם: "ראו בעיניכם מאיזו שפלות הוצאתי אתכם". ואילו החתן הוציא כנגדו את חתיכת הפת, ואמר לו: "מחמתך, ראה בעיניך, עד כמה נחפזת לגמור השידוך, עד כדי שמרוב חפזון ומהירות גמרת את השידוך עם פת חרבה גרידא".

והנמשל הוא:

המחמתך הוא מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוציאנו ממצבנו השפל, ולקח אותנו לו לעם, וזכר לזה ציונו לאכול מרור בפסח, כדי שזכור באיזה מר כלענה היינו במצרים.

החתן הוא כנסת ישראל שהיתה במצרים, והקב"ה השתוקק ונחפז להוציאם, עד כדי שמרוב חפזון הוצרכו לאכול מצות, משום שלא הספיק בצקם להחמיץ, וזכר לזה אנו אוכלים מצה בפסח, כדי לזכור באיזה חפזון הוציאנו הקב"ה.

לבן כליל פסח הקב"ה מראה לנו את המרור, כדי להזכיר לנו מאיזה מצב שפל ומר הוציאנו ולקחנו לו לעם. מנגד, אוכלים גם מצה, כדי לראות עד כמה נחפז הקב"ה להוציאנו ולקחת אותנו אליו, מרוב אהבתו וחיבתו אלינו.

הפמ"ר מרן זי"ע ואמר:

זהו הפירוש בדברי העם-הארץ: "לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מחותנים לפניך", הקב"ה הוא צד החתן, ובני ישראל הם צד הכלה. צד החתן מוציא את המרור, כדי להראות מאיזה מצב לקחנו הקב"ה לו לעם, וצד הכלה מוציא את המצה, כדי להראות באיזה חפזון לקחנו הקב"ה לעצמו. (ליל הסדר תשס"ט; שבת חוה"מ סעודה ב' תשל"ה)

מִתְחַלֵּה עֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ,
וְעַכְשָׁיו קָרְבָנוּ הַמְּקוֹם לְעִבְדוֹתָנוּ, שְׁנֹאמַר:
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: בְּעֵבֶר הִנְהָר יֵשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם,
תָּרַח אָבִי אֲבִרְהָם וְאָבִי נְחוֹר, וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים. וְאָקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אֲבִרְהָם מֵעֵבֶר
הִנְהָר וְאוֹלָךְ אֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ פְּנֵן, וְאַרְבֵּה אֶת
זֵרְעוֹ וְאָתַן לוֹ אֶת יִצְחָק, וְאָתַן לְיִצְחָק אֶת
יַעֲקֹב וְאֵת עֵשָׂו. וְאָתַן לְעֵשָׂו אֶת הַר שִׁעִיר
לְרֵשֶׁת אוֹתוֹ, וַיַּעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם.

דרך וחשיבות עבודתינו - דייקא בגלל ש"מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו"

ואמרו 'נעשה ונשמע', לא היה הדבר נפלא ומהולל, כי קדושת אבותיהם אשר הורישו לבניהם אחריהם היא הנותנת שיהיו עובדי ה', אבל כיון שעשו אחר כך את העגל והעִזו את פניהם נגד יוצרם, וניכר שהיה בם איזה שורש רע שלא נתקן עדיין עד שעשו תשובה אחר כך, אז גדלה ונפלאה בעיני ה' מעלתם בקבלם את התורה, כיון שהם עם קשי עורף בטבע ויכלו לעשות אחרי ארבעים יום הדבר הרע הזה, אם כן נראה שלא עשו גם הטוב מלפנים מושרש בטבע להם מקדושת אבותיהם, רק שהם בעצמם בגודל בחירתם בחרו בטוב". ע"כ.

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו.

יבואר פירושו עפ"י המובא ב"עבודת ישראל" (פר' בלק) בשם הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע, "דהנה לפי ראות עינינו אם אחד מגזע טובה וישרה הולך בדרך תמים ועובד את יוצרו - אין זה דבר נפלא כי התורה מחזרת על אכסניא שלה... ואם אדם בזוי ממשפחה בזויה, יעשה הטוב בעיני ה', אז יתהלל יותר מבן משפחה הנכבדת בעזבו דרכי אבותיו ונטה אל הטוב".

"והנה ישראל קדושים הם, הגם שקבלו את התורה במעמד הר סיני

זהו האמור: "מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו", גוף הדבר שאבותינו נכשלו בחטא העגל רח"ל, זה גופא היה לתועלת לאחר מכן בעסקנו בתורה ובמצוות ובכל הענינים הנכללים בכלל

"קרבתנו המקום לעבודתו", כי זה מוכיח על כך שעבודת השם שלנו אינה מצד ירושה גרידא, אלא מצד בחירתנו, וממילא יש לה ערך וחשיבות פי-כמה. (ליל הסדר תשל"ב)

• סיפורי קודש •

פעם היסב היהודי הקדוש מפשיסחא זי"ע בליל הסדר בצל קדשו של רבו הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע. באמצע הסדר אמר החוזה זי"ע תורה על הפסוק המובא בהגדה (יהושע כד, ג) "ואקח את אביכם מעבר הנהר", 'אביכם' מלשון רצון, 'מעבר' מלשון עבירה, 'הנהר' מלשון אור, "ואקח את אביכם מעבר הנהר" - אקח את רצון ומחשבת העבירה ואהפוך אותו מחושך לאור.

הגיעו הדברים לאזניו של הגאון המכונה "ראש הברזל" זצ"ל שהיה רב העיר לובלין באותו זמן, שלא ירד לסוף דעת קדשו, ולגלג עליהם, והיה בבוקרו של חג הפסח פגש את היהודי הקדוש, ושאלו: "נו, מה תאמר עכשיו על פירושו של רבך?!"

השיבו היהודי הקדוש:

אני מאמין באמונה שלימה שישנם הרבה פירושים הטמונים בדברי מורי ורבי הקדוש, אולם, אנכי אענה את חלקי לפי עניות דעתי על פי שני מאמרי חז"ל:

א. איתא בגמרא (קידושין מ, א), שמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, ומחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה.

ב. עוד איתא בגמרא (יומא פו, א), שעל ידי תשובה מאהבה זדונות נעשין כזכיות.

נמצא, שכאשר האדם עובר עבירה, נחשב לו רק מעשה העבירה ללא מחשבה, שהרי "מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה", אולם, כשהוא שב בתשובה מאהבה - שאז העבירה הופכת למצוה - חוזר הקב"ה לצרף את מחשבת העבירה, כדי שהמצוה שנעשתה מהעבירה תהא מצוה מושלמת עם מעשה ומחשבה.

זהו הבטחת הכתוב: "ואקח את אנכיכם מעבר הנהר", דהיינו, שכאשר האדם שב בתשובה מאהבה, הקב"ה מעורר ומחיה לו את הרצון ומחשבת העבירה (שבשעת העבירה לא הצטרפה למעשה) כדי להפכה למצוה עם מעשה ומחשבה. (ליל הסדר תשע)

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטַחְתּוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא.
שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקֶּץ, לַעֲשׂוֹת
כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ בְּבְרִית בֵּין
הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם, יָדַע תֵּדַע
כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעַבְדוּם
וְעֵנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ
בְּרַכְשׁ גָּדוֹל.

הסיבות להקדמת היציאה לפני "ארבע מאות שנה"

עדיין לא הגיע הזמן, כי עדיין לא תמה התקופה "ארבע מאות שנה"?

על כך השיבו הקב"ה: "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה - כשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו התורה עליו" (רש"י).

ועל פי היסוד הידוע של ב"ק מרן מהר"י זי"ע דכשם שאמרו רז"ל (מנחות קי, א) "כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת", כך כל העוסק בפרשת התוכחה

משה רבינו שאל להקב"ה כשנגלה אליו מתוך הסנה (שמות ג, יא): "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים", ותשובת הקב"ה אליו (שם יב): "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה".

ואפשר ביאורו, דהנה גזירת הקב"ה היתה "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" (בראשית טו, יג), ואולם בפועל שהו בני-ישראל במצרים רק רד"ו שנה, ולכן שאל משה להקב"ה "וכי אוציא את בני-ישראל ממצרים", הרי

וממשיך על עצמו פחד ה' והדר גאוונו, נחשב לו כאילו נתקיימו בו התוכחות בפועל ממש, ועל דרך זה כשבני ישראל יעסקו בתורה בפרשת "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", ייחשב להם כאילו השתעבדו כמצרים "ארבע מאות שנה" בפועל ממש, וגלל בן אינם צריכים להשלים שנות-שעבוד של ארבע מאות שנה בפועל ממש.

והנה הטעם הפשוט להקדמת יציאתם ממצרים לאחר רד"ו שנה, הוא, משום קושי השעבוד, שמאחר שהמצריים שיעבדו אותם בפרך ובקושי רב, משום כך נחשבו רד"ו שנה כמו ארבע מאות שנות-שעבוד.

אולם, לפי הטעם שנתבאר לעיל (שהקדמת יציאתם היא מחמת שיעסקו בתורה בפרשת "ועבדום ועינו אותם"), לא היו צריכים לקושי השעבוד כדי להשלים את מנין הארבע-מאות שנה.

ולפי זה נצטרך לומר, שסיבת קושי השעבוד אינה מחמת הקדמת גאולתם, אלא כדי שתתמלא סאת רשעת המצריים, ויהיו ראויים לקבל את המכות, ומתוך כך יתפרסם שמו יתברך בעולם, ותתעצם אמונת בני-ישראל בקונם.

בזה יומתק לחיך כפל-לשון שאלתו של משה רבינו מהימנא לאחר הכבדת עול השעבוד על בני-ישראל (שמות ה, כב): "למה הרעותה לעם הזה, למה זה

שלחתני", "למה הרעותה לעם הזה" - להכביד עליהם את עול השעבוד, ואם תימצי לומר שזה כדי להשלים את מנין הארבע-מאות שנה, "למה זה שלחתני"? הרי בשעה שמינית אותי לשליח להוציאם ממצרים (ועתה לכה ואשלחך אל פרעה" וגו'. שמות ג, ט), גילית לי ש"בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", והיינו, שיציאתם קודם הזמן היא משום שהשלמת השעבוד יהא על ידי עסקם בתורה הקדושה, ואם כן הדרה שאלה לדוכתה: "למה הרעותה" - מה הצורך בהכבדת השעבוד?!

על כך אמר לו הקב"ה: "אנא הוי"ה הוא דאתגליתי עלך בגו סניא", ואין כל סתירה בין הדברים, כי אני הוא זה שאמרתי לך מתוך הסנה שהשלמת שנות השעבוד יהא על ידי עסקם בתורה, ואני הוא זה שגרמתי עכשיו להכביד עול השעבוד עליהם.

ובאשר לשאלתך מה הצורך בהכבדת השעבוד, הרי שנות-השעבוד יושלמו בלאו-הכי על ידי שיעסקו בתורה! אענה לך בשפה ברורה: "אמור לבני ישראל אני הוי"ה", שכל הנהגתי היא ברחמים וחסדים לבני-ישראל, ובכל זאת הכבדת השעבוד היא הכרחית כדי להגיע למצב של "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים" - כדי שתתמלא סאתם של המצריים, ויהיו ראויים לקבל את המכות והשפטים הגדולים, שתכליתם

ומטרתם היא לתועלתכם ולטובתכם: להעצים את האמונה בקרבכם ביתר שאת "וידעתם כי אני ה' אלקיכם" וגו' - וביתר עז. (סעודה א' פר' וארא תשמ) (ליל הסדר תשל"ב)

"ברוך שומר הבטחתו" - בהענקת "רכוש גדול" בפועל ממש

לאחרות שייחשבו כאילו קבלנו הרכוש בפועל.

זהו הרכותא ב"ברוך שומר הבטחתו לישראל", כי על אף שמצד "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" לא נתקיימה ההבטחה בפועל ממש, כי "הקב"ה חשב את הק"ץ" שנים - מלידת יצחק עד גלות מצרים - "לעשות", כאילו נשתעבדו גם בהם בפועל, עם זאת, הבטחת "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" נתקיימה במלואה בפועל ממש.

כי מצד אהבת הקב"ה לבניו רחומיו, חיפש דרך לצמצם רק מהשעבוד שהוא קשה להם, ולא מה'רכוש גדול' שהוא עבורם טובה גלויה. (ליל הסדר תשל"ב)

לבאורה מהו הרכותא ב"ברוך שומר הבטחתו לישראל", וכי שייך הנהגה אחרת אצלו יתברך?! "ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה" (במדבר כג, יט)!! אתמהה!!

אמנם, גזירת המקום היתה "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", ובפועל השתעבדו רק רד"ו שנה, כי הקב"ה חשב את שנות השעבוד מלידת יצחק ואילך.

הנה כי כן, היה מקום לומר שכשם שה'ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" לא נתקיים בפועל ממש, כך גם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא יתקיים בפועל ממש, אלא בדרכים

וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי
וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְרַכּוּשׁ גָּדוֹל.

השעבוד נחשב ככד מלידת יצחק - מחמת השתתפות האבות בצרות בניהם

והנפקא מינה בין שני הטעמים הוא, כי לפי הטעם הראשון נתקיימה בפועל הגזירה של "כי גר יהיה זרעך... ארבע מאות שנה", וממילא היה הקב"ה צריך לקיים בפועל גם את המשך ההבטחה של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", ולפי הטעם השני לא נתקיימה בפועל גזירת "ארבע מאות שנה", וממילא אין הקב"ה מחויב לקיים את המשך ההבטחה של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

ולכאורה קשה על הטעם הראשון, הרי הקב"ה אמר לאברהם "כי גר יהיה זרעך... ועבדים ועינו אותם ארבע מאות שנה", ובשלמא "כי גר יהיה זרעך" חשבינן מלידת יצחק (כי היו "בארץ לא להם"), אבל איך אפשר למנות את שנות העינוי והשעבוד מלידת יצחק!! ויש לומר, שהאבות הקדושים הצטערו ביותר על גלות בניהם, והיה צערם גדול מנשוא כאילו הם עצמם משועבדים ומעונים בארץ לא להם, וממילא מלידת יצחק כבר נתקיים באברהם אבינו: "כי גר יהיה זרעך... ועבדים ועינו אותם"

ברש"י עה"פ (שמות יא, ב) "דבר נא באזני העם וגו'" איתא: "אין נא אלא לשון בקשה, בבקשה ממך הזהירם על כך, שלא יאמר אותו צדיק אברהם 'ועבדים וענו אותם' (בראשית טו, יג) קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' (שם יד) לא קיים בהם".

והקושיא ידועה, וכי הקב"ה מקיים הבטחתו רק כדי "שלא יאמר אותו צדיק" וכו', הרי "ברוך גזור ומקיים" גם ללא סיבה זו?!

ויש לומר, דהנה הגזירה היתה "ועבדים ועינו אותם ארבע מאות שנה", ובפועל היו בני ישראל במצרים רק מאתיים ועשר שנה, ומצינו שני טעמים לכך: א. כי חשבינן לארבע מאות שנה מלידת יצחק ואילך (רש"י בראשית טו, יג). ב. הקב"ה הוציאם קודם הזמן, משום ש"לא יכלו להתמהמה" (שמות יב, לט), כי "היו ישראל שקועים במ"ט קליפין, ואלו היו עוד רגע ביניהם היו נכנסין בשער נ' ולא יוכלו לעלות משם" ("מגלה עמוקות" פר' בהר).

(מחמת העינוי והצער של יצחק), ולכן בדין הוא שיקוים גם המשך ההבטחה של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" (ראה "כתב סופר" שמות יב, מ).

זהו שפירש רש"י: "שלא יאמר אותו צדיק אברהם 'ועבדום וענו אותם' קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' לא קיים בהם", כי אליבא דאמת לא

נתקיים בפועל "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", ואם כן גם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא אמור להתקיים. אולם, אברהם אבינו יבוא לטעון טוען ש"ועבדום ועינו אותם קיים בהם" מחמת צערו של יצחק, ומחמת טענה זו מוכרח הקב"ה לקיים גם את המשך ההבטחה של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

(ליל הפרד תשלג)

הסיבות מדוע לא היה חשש "כח הפועל בנפעל" בביזת מצרים

עוד י"ל בביאור דברי רש"י הנ"ל, בהקדם דברי ה"אגרא דבלה" (פר' שופטים), שיש "כח הפועל בנפעל", דהיינו, "ממונו ורכושו של אדם שהאדם מסגלו על ידי מעשיו, הנה יש בממון ורכוש ההוא כח הפועל (אם הוא אדם כשר, אז הוא מכניס כוחות טובים בממונו, ואם הוא אדם רשע, אז הוא מכניס כוחות רעים בממונו)... ועתה אם עיני שכל לך תבין את אשר לפניך, אשר בעינינו ראינו כמה אנשי שם אשר פיתם היצר לתבוע חלקם והשתדלו בפרנסתם לקבל ממון מכל אדם, ונשאר אחר כך כלים ריקים, כי הממון שסיגלו מבני בלי שם (מאינשי דלא מעלי) דבק במ ובנפשם, וכיבתה השלהבת אש אשר בער בקרבם באהבת היוצר כל".

לאור זאת היה מקום לומר שבני ישראל לא ירצו לקחת כלי כסף

וזהב מהמצריים, מחשש של "כח הפועל בנפעל".

אולם, כשעמדו על הים ולקחו את הביזה לא חששו חשש זה, כי אז היה להם דין "מציל מזוטו של ים", דקיימא לן "המציל... מן זוטו של ים ומשלוליתו של נהר... הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשין מהן" (ב"מ כד, א), ואם כן רכוש זה כבר יצא מרשות המצריים, ובני-ישראל זכו בו מן ההפקר, וממילא בוודאי אין בו חשש "כח הפועל בנפעל".

הנה כי כן, היה מקום לומר שבני ישראל לא יקחו ביזת מצרים, מחשש "כח הפועל בנפעל", וימתינו לביזת הים, ואז תתקיים ההבטחה של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

אולם, מאחר שביזת הים לא היה בידם בשעת יציאת מצרים, לכן רצה הקב"ה שיקחו ביזת מצרים, דייקא מחמת הטעם "שלא יאמר אותו צדיק 'ועבדום ועינו אותם' קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' לא קיים בהם".

ואמנם מחמת חשש "כח הפועל בנפעל" האמור, הוצרך הקב"ה לבקש מהם - "דבר נא" - שיואלו בטובם לקחת את כלי המצריים.

וכדי למנוע חשש זה, אמר להם הקב"ה זאת בתורת מצוה, "דבר... באזני העם וישאלו" וגו', וממילא לא יצטרכו לחשוש מלקיחת כלים אלו, כי "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ת, ה).

(סעודה ב' פר' בא תשל)

באופן נוסף יבוארו דברי רש"י, בהקדם דברי ב"ק מרן מהרי"ד זי"ע שהקב"ה עשה נס ופלא לישראל בכך שהמצריים גרשום בעל כרחם, כי אם היו מוציאים אותם מרצון, היו נשארים עם זיקה של הכרת הטוב כלפיהם, ולא היתה יציאתם יציאה גמורה, עכתו"ד.

הנה כי כן יוקשה, מדוע הורה להם הקב"ה לקחת מהמצריים כלי כסף וכלי זהב, הרי לקיחת כלי המצריים עלול לגרום שטבע המצריים (המוטבע בכלים) יכנס בתוך נפשות בני"י (ככלל הידוע של "כח הפועל בנפעל", עי' "אגרא דכלה" פר' שופטים), ואז יהא המצב שלא די שלא התנתקו מהמצריים, אלא הטביעו אותם ואת זוהמתם בתוך נפשם פנימה!?

אמנם, כבר קבע ה"אגרא דכלה" (שם) יתדות בענין, ש"אם האדם אינו משתדל, רק השי"ת שולח לו ממון על ידי איש פרטי, הנה מתת אלקים הוא, והשי"ת נקרא בעליו של הממון, הוא יופיע ומזמין לו את הנאות לו ולנשמתו", ואז אין חשש של "כח הפועל בנפעל".

עתה יובנו מקראי קודש בטוב טעם ודעת: "עוד ננע אחד אביא על פרעה" ואז יצטרך להוציא אתכם בעל כרחו, בלית ברירה, ומתוך כך "בשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה", היציאה תהא יצירה גמורה ("כלה" - אינגאנצן), ולא תשאיר בקרבכם שום זיקה ושייכות עם המצריים.

ומאחר שהם רוצים יציאה גמורה, משום כך יש מקום לומר שלא ירצו לקחת מהם כלי כסף וכלי זהב, מחשש שממונם ורכושם ישפיעו עליהם לרעה, וישארו קשורים ושייכים במדת מה עם זוהמת מצרים, ולכן אמר הקב"ה "דבר נא באזני העם" בבקשה ממך הזהירם על כך, שעל אף החשש האמור לא ישתמטו מהוראה זו, אלא אדרבה, "וישאלו איש מאת רעהו" המצרי "ואשה מאת רעותה" המצרית "כלי כסף וכלי זהב".

ואם אמור יאמרו שהם חוששים מ"כח הפועל בנפעל" תאמר להם שהלקיחה היא כדי "שלא יאמר אותו צדיק... ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם", וממילא לקיחה זו נחשבת כנתינה מאתו יתברך (מצד הבטחה קדומה),

ובכי האי גוונא "מתת אלקים הוא" ללא ה"אגרא דכלה" הנזכרים.
 חשש "כח הפועל בנפעל", כדברי (פעודה א' פר' בא תשלח)

• סיפורי קודש •

וּבְמִרְא גְדֹל - זו גְּלוּי שְׂכִינָה. בְּמָה
 שְׁנָאֵמַר, או הַנְּסָה אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת לֹו
 גּוֹי מְקָרֵב גּוֹי בְּמִסַּת בְּאַתַּת וּבְמוֹפְתִים
 וּבְמִלְחָמָה וּבִיד חֲזָקָה וּבְזֹרֹעַ נְטוּיָה
 וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה'
 אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ.

פעם הגיעו ב"ק מרן מהר"ש זי"ע והרה"ק מראפשיץ זי"ע להסתופף בליל הסדר אצל
 רבם הרה"ק החווה מלובלין זי"ע, ועמדו על תיבה אחת מאחורי רבם.

מנחנו של החווה היה לומר את ההגדה כשהוא מעוטף בטליתו, אך כאשר הגיע
 לפיסקא "ובמורא גדול - זו גילוי שכינה" הסתובב לאחוריו, ושאג תיבות אלו בשאגת
 ארי, עד כדי שמרוב פחד וחלחלה נפלו מרן זי"ע והרה"ק מראפשיץ זי"ע מהתיבה
 שעמדו עליה. (ליל הסדר תשל"ב)

וְהִיא שְׁעֵמֶדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שְׁלֹא אֶחָד
 בְּלִבָּד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֶלֶּא שְׁבָכָל דּוֹר
 וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם.

הבטחת הקב"ה לאברהם - שבנינו יהיו "גרים" ולא יתערבו בגוים

זה היה היתרון בגלות אצל פרעה על פני הגלות אצל לבן הארמי, כי לבן הארמי הראה פנים מסבירות ליעקב, והראה לו אות ידידות וחיבה (באמרו אליו [בראשית לא, כז]: "למה נחבאת לברוח ולא הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשירים בתוף ובכנור"), ואילו היו בני ישראל בגלות תחת ידו היו נופלים לתהום רח"ל, כי ההתקרבות היתה מביאתם לידי התבוללות ח"ו (וזהו האמור בהגדה: "ולבן ביקש לעקור את הכל").

מה שאין כן פרעה עינה את בני-ישראל, וגילה להם את שנאתו ואיבתו כלפיהם, וזה גופא היה ישועה רבה עבורם, כי ע"י שהתבדל מהם התבדלו גם הם ממנו ולא באו לידי התבוללות.

זהו שאומרים: "ברוך שומר הכמתו לישראל ברוך הוא שהקב"ה חשב את הקין לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו... כי גר יהיה זרעך", הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו שבני ישראל יהיו גרים וירגישו בלתי רצויים במצרים, וכזה גופא

יתבאר עפ"י דברי ה"דגל מחנה אפרים" (פר' בלק) עה"פ (במדבר כג, ט) "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב", בהקדם עובדא דהוי אצל הבעש"ט הק' זי"ע "שפעם אחת הלך למקוה בין ישמעאלים, ובחזרתו מן המקוה ירא שלא יגע בו ישמעאלי, ושמע שני ישמעאלים מדברים זה עם זה אחד לחברו: 'שמור עצמך שלא תגע ביהודי הטמא הזה חלילה'".

"והוא שאמר: 'הן עם לבדד ישכון' ואינם מתערבים בגוים הטמאים, והוא מחמת 'ובגוים לא יתחשב' שאינם חשובים בין הגוים, וזה טובתם". ע"כ.

מבואר מזה, שהקב"ה מסבב שהגוים יהיו מובדלים מאתנו, כדי שאנחנו נהיה מובדלים מהם, ורק בדרך זו נוכל להחזיק את עצמנו בגלות שלא להתערב בין הגוים ולא ליפול לתוך הזוהמא והרפש.

חישב להם את קץ גאולתם, כי לולא הגרות היו מתבוללים ביניהם ומתערבים עמהם, ומשתקעים בעומק הזוהמא מבלי יכולת להחליץ.

ומסיים המגיד: "והיא" - ההתבדלות האמורה, "שעמדה לאבותינו ולנו... והקב"ה מצילנו מידם", כי בכל דור ההתבדלות שומרת ומגינה על בני-ישראל שלא יפלו לעומק בור ודות רח"ל, ולא יגיעו למצב של "כל באיה לא ישובון" ח"ו. (ליל הסדר תשל"ט)

לפי האמור יבואר מה שמצינו ברש"י (שמות יב, ו) ש"לא היו בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו... ונתן להם

שתי מצוות, דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה".

כי שני דמים אלו מורים על ההבדלה בין ישראל לעמים, "דם פסח" - אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הצייל" (שמות יב, כז), "דם מילה" - "שרצה השי"ת לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם להבדילם משאר העמים" (חינוך מצוה ב), והם באים ללמדנו ולא לפנו, שלולא ההתבדלות "הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים... לפרעה במצרים", וההתבדלות "היא שעמדה לאבותינו ולנו". (פעורה ג' פר' צו תשנ"ט)

חסד הבורא - שאין אחדות בין האומות כנגד ישראל

לפי זה מבאר בדרשות הר"ן (דרוש א) גודל רעת דור הפלגה, כי מאחר שהיה כל הארץ שפה אחת היה בכך רעה גדולה לאברהם, כי במנוסתו מנמרוד מצא לו מקום מפלט אחר, אבל כשכולם התאחדו כנגד הקב"ה, לא יהיה לו להיכן לנוס.

"ואין ספק כי אותם הצדיקים אשר היו יחידים בדורות ההם, היה להם חילוק האומות והממשלות לטוב ולתועלת, כי כאשר תצר להם האומה באיזה מלכות, ישוטטו אל ארץ אחרת שיוכלו שם לעבוד השי"ת כרצונם, כאשר

לבאורה היה יותר מדוייק הלשון "שלא באותו דור בלבד עמדו עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו"?!

ונראה בהקדם מאמר רו"ל (פסחים פז, ב): "צדקה עשה הקב"ה בישראל שפיוזן לבין האומות", והביאור בזה הוא, כי אומות העולם אינם מאוחדים ביניהם, ולכן אין תמימות-דעים ביניהם למלחמה עם בני-ישראל, וגלל כן, תמיד יש ליהודי מקום מפלט, כי אם מלכות אחת תחליט לכלות את ישראל, יוכלו היהודים לנוס למלכויות אחרות.

פניני

פסח

קודש

קבה

קרה לנו בגלותנו היום, כי כאשר נתחדש שמד בארץ ישמעאל ינוסו פליטיהם אל ארץ אחרת".

בין האומות כנגדנו, "אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו" (בלשון רבים), פעם על ידי אומה זו ופעם על ידי אומה אחרת, אבל אינם ביחד "שפה אחת" כנגדנו, ובזה גופא "הקב"ה מצילנו מידם". (ליל הסדר תשל"ב)

זהו החסד האמור כאן: "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו", שאין אחדות

• סיפורי קודש •

פעם הגיע אחד מנכדי הרה"ק ר' מענדל מוורקא זי"ע לבעלזא לחג הפסח, וב"ק מרן מהרי"ד זי"ע ביקש הימנו לומר איזה דבר-תורה בשם זקנו הקדוש (שכידוע לא היה מרבה בדברים, והיו מכנים אותו "הרבי השתקן").

נענה הנכד ואמר: "זקני ז"ל אמר כי ברוב ספרי הגדה של פסח נדפס לפני "והיא שעמדה": "מכסין המצות ומגביהין הכוס ואומרים והיא שעמדה", ופירש הכוונה: מכסין המצות - שהם מצוה דאורייתא, ומגביהין הכוס - שהוא מצוה דרבנן, ואומרים והיא שעמדה, כי דייקא השמירה וההקפדה על מצוות דרבנן ומנהגי ישראל "עמדה לאבותינו ולנו" בכל הגליות.

הפליא כ"ק מרן זי"ע מאד אימרה זו, והורה לבנו כ"ק מרן מהר"ם מבילגורייא זי"ע שיעלהו על הכתב, וכששאל "האם לכתבו אפילו בחול המועד", נענה "הן". (ליל הסדר תשס"ד)

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ
וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוּדָה קָשָׁה.

על ידי "וידעו אותנו המצרים" - קבלה 'קבלת התורה' משנה חשיבות

הדבר חשוב מאד מאד בעיני המקום, כי היה בזה רבותא גדולה ביותר שעל אף גריעותם ופחיתותם - מצד הזוהמא שהשתרשה בקרבם במצרים - התגברו והתעלו על עצמם ואמרו "נעשה ונשמע" (ראה "ייטב לב" פר' אמור).

זהו שאמר הקב"ה למשה (שמות ו, ב):
"וידבר אלֵּי־כֹהֵן אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה", כלומר, מה שאתה סבור שהרעה והזוהמא שהשפיעו המצריים על בני-ישראל הן מצד הדין והגבורה שזהו מדת "אלֵּי־הַיָּם", אינו נכון. אדרבה! "ויאמר אליו אני הוֹי"ה", הרעה והזוהמא הן מצד החסד והרחמים.

ואם אמנם שעכשיו אי-אפשר להבין זאת, אבל בעתיד כאשר "ולקחת אתכם לי לעם" במתן תורה, אז תיודעו למפרע מה היה טמון תחת שעבוד וגלות מצרים ("מתחת סבלות מצרים"), כי הרעה והזוהמא שהטילו בכם המצריים גרמו לייקר ולהחשיב בעשרת מונים את רצונכם והסכמתכם לקבל התורה.
(סעודה א' פר' וארא תשמח)

שהותם של בני-ישראל במצרים הטביעה בקרבם זוהמא חמורה ביותר, רעת המצריים השפיעה עליהם לגריעותא באופן חמור מאד, עד כדי שכאשר יצא משה מעם פרעה, ודתן ואבירם צעקו לעברו דברי גנאי, לא היה יכול לסבול את המצב הגרוע והנחות של כלל ישראל, וצעק בכאב להקב"ה (שמות ה, כב) "למה הרעותה לעם הזה", מדוע נגרם מצב כזה שבני-ישראל הושפעו מהמצריים והפכו לאנשים רעים וגרועים מאד!?

ואמנם, לאמתו של דבר היה טמון בזה דבר גדול ונפלא, כי "הנה ישראל קדושים הם, הגם שקבלו את התורה במעמד הר סיני ואמרו 'נעשה ונשמע', לא היה הדבר נפלא ומהולל, כי קדושת אבותיהם אשר הורישו לבניהם אחריהם היא הנותנת שיהיו עובדי ה'" ("עבודת ישראל" פר' בלק).

אמנם, מאחר שהמצריים הפכו אותם לרעים וגרועים, ממילא זה גופא גרם שכאשר נתרצו לקבל התורה היה

וַיַּעֲנוּנוּ – כַּמָּה שְׁנָאָמַר: וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שְׂרֵי מַסִּים
לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה
אֶת פָּתָם וְאֶת רַעְמִסִּס.

"למען ענותו" - כדי למנוע מהם מחשבות דקדושה

לִבְנֵי פִנְחָס לְעַמּוֹ וְאָמַר לָהֶם: "הֲנֵה עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מִמֶּנּוּ, וּגְלַל כֵּן,
יֵשׁ חֶשֶׁשׁ שֶׁעַל יָדֵי מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם הַטּוֹבוֹת
יִתְגַּבְּרוּ עַל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ הָרַעוֹת, וְהָאוֹיֵר
הַמְּזוּהָם יִהְיֶה לְאוֹיֵר צַח.

יְדוּעִים דְּבָרֵי הָרַח"ק ר' פִּינְחָס מְקַאֲרִיץ
זי"ע בְּבִיאֹר "טוֹמָאֵת אֶרֶץ
הַעַמִּים", שֶׁהַגּוֹיִים בְּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם הָרַעוֹת
מְטַמְּאִים אֶת הָאוֹיֵר, וּמְשַׁפִּיעִים זֹוהֵמָּא
חַמּוּרָה בְּאַרְצוֹתֵיהֶם.

"הִבֵּה נִתְחַכְּמָה לוֹ" לְמִצּוֹא תַּחְבּוּלָה אֵיךְ
לְמַנוּעַ מֵהֶם לְחֹשֶׁב מַחְשְׁבוֹת
טוֹבוֹת וּלְקַדֵּשׁ בְּכַךְ אֶת הָאוֹיֵר, כִּי אֲלֵמָּלָה
כֵּן יֵשׁ חֶשֶׁשׁ שֶׁ"וּנְלַחֵם בְּנוֹ וְעֵלָה מִן
הָאֶרֶץ", שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם הַמְּזוּהָמָת תִּהְיֶה
לְאֶרֶץ קְדוּשָׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַיּוֹשֵׁב בָּהּ
לְיָדֵי עֲלִיָּה וְלֹא לְיָדֵי יִרְיָדָה.

וּמִדָּה טוֹבָה מְרוּבָה, שֶׁאִם הַגּוֹיִים יֵשׁ
לָהֶם כַּח לְטַמְּא אֶת הָאוֹיֵר
בְּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם הָרַעוֹת, הֲרֵי בּוֹדָאֵי
שֶׁלְּבַנֵי-יִשְׂרָאֵל יֵשׁ כַּח לְקַדֵּשׁ אֶת הָאוֹיֵר עַל
יְדֵי מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם בְּתוֹרָה וּבַעֲבוּדַת הַשֵּׁי"ת.

לְצוּרֶךְ כַּךְ מִצְּאוּ עֲצָה: "וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שְׂרֵי
מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם",
וּמִתּוֹךְ הָעֵינּוּי וְהַשְּׁעֻבּוּד לֹא יֵהָא לָהֶם
פְּנָאֵי לְמַחְשְׁבוֹת קוֹדֵשׁ, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ, לֹא
יַעֲלֶה בִּידֵם לְקַדֵּשׁ אֶת אוֹרְהָהּ שֶׁל מִצְרַיִם.
(סְעוּדָה ב' פ' שְׁמוֹת תַּשְׁס"ב)

פְּרַעְיָה יָדַע הֵיטֵב עַד כַּמָּה מַחְשְׁבוֹתָיו
וּמַחְשְׁבוֹת בְּנֵי-עַמּוֹ הַשְּׁפִיעוּ
טוֹמָאֵה זֹוהֵמָּא גְּסָה בְּמִצְרַיִם, וְאוּלָּם,
כֹּאשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ הַחַל
לְחֹשׁוֹשׁ פֶּן וְשִׁמָּא יִהְפְּכוּ אֶת הַמִּצֵּב וְאֶת
הָאוֹיֵרָא דְּמִצְרַיִם – עַל יְדֵי מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם
הַטּוֹבוֹת – מְאוֹרָא דְּטוֹמָאֵה לְאוֹרָא
דְּקְדוּשָׁה.

וַיֹּצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה, וּבְזֹרֶעַ נְטוּיָה,
וּבְמֶרְא גָדֹל, וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתִּים.

התועלת ביציאה "ביד חזקה" - בעל כרחם של מצרים

ובכך טמונות תשובות לשתי טענותיו של משה רבינו: א. "למה הרעותה לעם הזה" להכביד עליהם עול השעבוד. ב. "למה זה שלחתני" לגלגל חובה על ידי, להכביד ולהקשות לב פרעה שלא ירצה להוציא את ישראל.

על הטענה הראשונה השיבו: "כי ביד חזקה ישלחם" - רמז לו שהשילוח יהא בעל כרחם של חלק מבני-ישראל, כי ייגאלו קודם זמנם, ולשם כך היה צורך בהכבדת השעבוד כדי להשלים את מנין הארבע-מאות שנה.

ועל הטענה השנייה השיבו: "וביד חזקה יגרשם מארצו" - שליחותך אינה חובה אלא זכות, כי על ידך הוכבד לב פרעה, ומתוך כך תהא היציאה בעל כרחו, ובכך טמונה טובה גדולה עבור בני-ישראל שלא יהא להם רגש של הכרת הטוב לפרעה ולמצרים, וממילא יוכלו להתנתק מהם ומזוהמתם לגמרי.

(סעודה ג' פר' שמות תשס"ט)

בתורה"ק נאמר שהקב"ה אמר למשה (שמות ה, א): "עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו".

ותמוה להבין כפל הלשון "כי ביד חזקה ישלחם", ושוב "וביד חזקה יגרשם מארצו".

ונראה לומר בדרך הפשט, ש"ביד חזקה יגרשם מארצו" מוסב על פרעה ומצרים, שהשילוח יהא בעל כרחם של מצרים, ואילו "ביד חזקה ישלחם" מוסב על בני ישראל, שהשילוח יהא בעל כרחם של הרבה מבני-ישראל, ורמז לו בזה שהשילוח יהא קודם הזמן הקצוב של ארבע מאות שנה, וממילא יהיו כאלו שלא ירצו לצאת, כי יטענו שלא הגיע העת להגאל, לפי שעדיין לא נתקיימה גזירת "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" (בראשית טו, יג).

גאולה בעל כרחם - בזכות התורה

לשלח את ישראל (שמות ה, א), היה פרעה משלח אותם מרצונו ומדעתו, ונמצא שהליכתו לפרעה היתה רעה עבורם, ולכן התרעם ואמר (שם כב): "למה הרעותה לעם הזה".

אמנם, הקב"ה אמר לו (שמות ו, א): "עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם", והיינו, שהליכתך לפרעה היתה לטובה, כי על ידי זה הוכבד לב פרעה, וממילא תהא הגאולה בעל כרחו ושלא מרצונו.

זוה שאמר הקב"ה למשה רבינו (שם ב): "אני הוי"ה", השליחות שלחתי אותך לפרעה אינה מצד מדת הדין, אלא מצד הוי"ה מדת הרחמים. ומפרש ה"תרגום יונתן": "אנא הוי"ה דאתגליתי עלך בגו סניא", ומבואר במדרש (שמות רבה ב, ה): "מה הסנה הזה גדל על כל מים, כך ישראל אינן גדילים אלא בזכות התורה שנקראת מים", והיינו, שמאחר שהגאולה תהא בעל כרחם, משום כך יצטרך הקב"ה לצרף להם את זכויות העתיד של התורה הקדושה הנרמזת ב'סנה', וזוהי טובה לישראל, כי גאולה הבאה בזכות התורה היא גאולה נצחית. (סעודה א' פר' וארא תשל)

הנה, גאולת מצרים היתה יכולה להיות בשתי דרכים: א. מרצונם ומדעתם של המצריים. ב. בעל כרחם של מצרים. והחילוקים ביניהם הם:

א. אם היתה הגאולה מרצונם, בדרך הטבע, לא היו צריכים זכויות כדי להיגאל, אבל מאחר שהגאולה היתה בעל כרחם, שלא כדרך הטבע, היה הקב"ה צריך לצרף להם את זכות התורה שעתידיים לקבל כדי לגאלם.

ב. אם היתה הגאולה מרצונם, לא היתה הגאולה נצחית, כמו שמצינו שהגאולה לאחר חורבן בית ראשון היתה מרצונו של כורש מלך פרס, ולכן היתה זו גאולה רק לזמן, אבל מאחר שהגאולה ממצרים היתה בעל כרחם, והוצרכו להגאל בזכות התורה הקדושה, לכן היתה הגאולה נצחית (כמו שהתורה היא נצחית), כמו שכתוב (שמות יד, יג): "כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם" (וכך גם הגאולה העתידה תהא בזכות התורה [זוה"ק ח"ג ער, א], ולכן תהא גאולה נצחית).

והנה משה רבינו היה סבור, שאלמלא היה הולך לפרעה לבקש הימנו

וַיֹּצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם, לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא
עַל יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלֵא הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ.

הקב"ה בעצמו ירד למצרים

- מחמת חשיבות ויקרת ערכם של בני א-ל חי

ברם, כששמעו בני-ישראל על המלחמה הגדולה ששררה בכתי המצריים בעקבות הבשורה של "מכת בכורות" - כאשר הבכורות דרשו את שלהם, ואבותיהם נלחמו כנגדם, ונהרגו הרבה משני הצדדים - הסיקו מסקנא מכך, שקליפת בכורי מצרים אינה קליפה גסה כל כך, והראיה מכך שאבותיהם לא פחדו להלחם כנגדם, ובסופו של דבר אף נצחו אותם ולא מילאו את מבוקשם.

ומתוך כך באו לידי הבנה, שהסיבה מדוע "אני ולא מלאך" אינה מחמת גסות וגריעות קליפת הבכורות, אלא מחמת גדלותם וחשיבותם של בני א-ל חי, ומתוך כך היו ששים ושמחים ביותרת השמחה.

לכן נקראת שבת שלפני הפסח "שבת הגדול" על שם גדלות בני-ישראל שהתגלתה בעקבות מלחמת המצריים עם בכוריהם. (ליל הסדר תשנ"ד)

עה"פ (שמות יב, ב) "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים" וגו', דרשו חז"ל (ירושלמי סנהדרין י, א; הגדה של פסח) "אני ולא מלאך, אני ולא שרף, אני ולא שליח".

כשנשמעה הבשורה שבלייל פסח עתיד הקב"ה בכבודו ובעצמו לרדת למצרים, היו חילוקי דיעות בטעם הדבר:

יש שאמרו, שהסיבה לכך היא, לכבודם של בני א-ל חי, כי מחמת גדולתם וחביבותם הקב"ה בעצמו יורד להזריח בקרבם אור גדול ועצום כהכנה לגאולתם ופדות נפשם.

ויש שאמרו, שהסיבה לכך היא מחמת עוצם הקליפה והטומאה של בכורי מצרים (שהיו כומרים לעבודה זרה. כלבו סימן נח), שמחמת כן היה הקב"ה בעצמו מוכרח לירד להכניעה, כי שום מלאך ושרף לא היה מצליח להלחם ולהכניע קליפה גסה וגרועה כזו.

דָּבַר אַחֵר: בְּיַד חֲזָקָה - שְׁתִּים, וּבְזֶרַע נְטוּיָה
 - שְׁתִּים וּבְמִרְא גָדֹל - שְׁתִּים, וּבְאִתּוֹת -
 שְׁתִּים, וּבְמִפְתִּים - שְׁתִּים. אֱלוֹ עֶשֶׂר מִפּוֹת
 שֶׁהֵבִיא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים
 בְּמְצָרִים, וְאֵלּוֹ הֵן: דָּם צִפְרִדַּע פְּנִים עָרוֹב
 דְּבַר שְׁחִין בָּרֵד אֲרָפָה הַשֶּׁךְ מִפֶּת בְּכוֹרוֹת.

המכות למצרים - בגלל מחשבתם הרעה ואכזריות לבם

הרעה המצטרפת למעשה, למרות שמצד המעשה גופא אינם ראויים לעונש.

כלל גדול זה נקבע ונוסד בשעת מתן תורה, כי אז גילו בני-ישראל את רצונם ומחשבתם האמיתי לקבל התורה והמצוות ולהשמר מן העבירות, ולכן אז נקבע אצל בני-ישראל, שמחשבה טובה תצטרף למעשה, ומחשבה רעה לא תצטרף למעשה, כי מחשבתו ורצונו האמיתי של יהודי הוא בטוב ולא ברע.

ואילו הגויים גילו במתן תורה את רצונם ומחשבתם האמיתי לעבור עבירות ולהמנע מלקבל התורה, ולכן אז נקבע אצלם, שמחשבה רעה תצטרף למעשה, ומחשבה טובה לא תצטרף למעשה, כי מחשבתו ורצונו האמיתי של גוי הוא ברע ולא בטוב.

זהו מאמר הכתוב (שמות ו, ז): "ולקחתי אתכם לי לעם" - במתן תורה, שם

ידועה קושיית הרמב"ן (בראשית טו, יד), מדוע הוצרכו המצריים להיענש "בשפטים גדולים" על השעבוד שהשתעבדו בישראל, הרי הם מילאו בכך את השליחות שהוטלה עליהם בשעת "ברית בין הבתרים" - "ועבדום ועינו אותם"!!

ונראה, כי באמת על השעבוד בפועל אינם ראויים לעונש, ואולם, יש להענישם בגלל המחשבות והאכזריות ורוע הלב שהיו טמונים בתוך השעבוד.

ברם, על זה קשה, וכי דנים ומענישים על מחשבה גרידא!?

התשובה על כך היא, כי אכן אצל בני-ישראל מצטרפת רק מחשבה טובה למעשה, ולא מחשבה רעה, ואילו אצל הגויים מצטרפת רק מחשבה רעה למעשה, ולא מחשבה טובה (קידושין לא, ב, ותוס' שם), כידוע, וממילא ראויים המצריים להיענש בגלל מחשבתם

יתגלה עוצם ההבדלה בין ישראל, שמחשבתו האמיתית של יהודי הוא בטוב, ומחשבתו האמיתי של גוי הוא ברע, ואז תדעו ותבינו, שהסיבה מדוע "אני ה' המוציא אתכם" על ידי שפטים

גדולים למצרים, היא, "מתחת סבלות מצרים", בגלל המחשבה הרעה הטמונה "תחת" סבלות מצרים, שבגינה הם ראויים לעונש.
(סעודה ג' פר' וארא תשמב)

מכת צִפְרָדֵעַ.

חנניה מישאל ועזריה נשאו קל וחומר מצפרדעים - כדי להנצל מיוהרא

בגמרא (פסחים נג, ב): "מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש, נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו 'ועלו ובאו... בתנורין ובמשארותיך' - אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה"..
נראה לבאר דבריהם ז"ל בדרך זו:

בהם' - ולא שימות בהם" (שהאדם אינו רשאי למסור את נפשו על שאר עבירות חוץ מעבודה זרה ממש וגילוי עריות ושפיכות דמים).

ואמנם, התשובה על שאלה זו מבוארת ב"נימוקי יוסף" (סנהדרין יח, א), כי הלכה הוא בידוע ש"אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה, כדי שיראו העם וילמדו ליראה את השם לאהבו בכל לבם", ולכן באותו דור "מתוך שהיו רובן טועין וסבורים שהיתה [האנדרטא] עבודה זרה, היה קידוש השם במה שעשו". ע"כ.

התוספות (סם) מפרשים את שאלת הגמרא "מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש?!", דמאחר ש"צלם זה שעשה נבוכדנצר לאו עבודה זרה הוה, אלא אנדרטא שעשה לכבוד עצמו", לכן שפיר קשה, איך עברו חנניה מישאל ועזריה על הציווי (סנהדרין עד, א) "וחי

ברם, משום הא לחוד לא היו חנניה מישאל ועזריה שלימים בנפשם, כי חששו פן ושמא פעולת מסירות נפש

ובאו... בתנורך ובמשארותיך'... אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה", הגיעו לידי מסקנא שאין כל רבותא במסירות נפשם, כי כבר הקדימו אותם הצפרדעים במסירות נפשם במצרים, ומתוך כך שוב לא חששו ליוהרא, וניגשו למסור נפשם על קדושת השם בלב שלם ומתרונון (ודומיא למה דאיתא בילקו"ש תהלים רמז תתפט: "אמרו על דוד המלך בשעה שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו, אמר לפניו, רבונו של עולם, כלום יש דבר בעולם שאמר שירה כמותי, נודמנה לו צפרדע אחת, אמרה לו, אל תזוז דעתך עליך, שאני אומרת שירה יותר ממך"). (סעודה ב' פר' וארא תשלט)

זו תביא אותם לידי יוהרא, הן מחמת עצם המסירות נפש, והן מחמת שהחזיקו בעצמם שהם בכלל "אדם גדול וחסיד וירא שמים" (שלכן מותר להם למסור נפשם אפילו על מצוה קלה), ולפי זה ייצא, שמסרו נפשם על עבירה שהיא כאילו עבודה זרה ומסי"נ זו גופא הביאתם לידי יוהרא שהיא ג"כ כאילו עבודה זרה ("כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודת כוכבים", סוטה ד, ב).

ואמנם, לאחר ש"נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו 'ועלו

מפת ערוב.

ג' פדות - הודאה על דרכי התשובה

המעשים, שפדות זו נתונה רק להם ולא לאומות העולם, כדילפינן (תנחומא האזינו ד) מהפסוק (במדבר ו, כו) "ישא ה' פניו אליך" - אליך ולא לאומה מעכו"ם".

ואמנם, כשבני ישראל גדורים בעניני קדושה - כמו במצרים ש"לא נמצא ביניהם אחד מהם פרוץ בערוה" (ויק"ר לב, ה) - אז אינם צריכים לסיוע גדול כל-כך מלעילא, כי די להם בסתם תשובה כדי לכפר להם על עוונותיהם.

במכת ערוב נאמר (שמות ח, יט): "ושמתי פדת בין עמי ובין עמך". וב"בעל הטורים": "שלשה במסורה, דין חסר (ושמתי פדת), ושנים מלאים, 'פדות שלח לעמו' (תהלים קיא, ט), 'והרבה עמו פדות'" (שם קל, ז).

יש לפרש בדרך רמז, דהנה הפדות והרווחה הגדולה ביותר לישראל היא האפשרות הנתונה בידם להיפדות מהעבירות על ידי תשובה ותיקון

ברם, כשיש להם רפיון בעניני קדושת יוסף הצדיק, אז הם צריכים סיוע רב, כי לא די להם בסתם תשובה, אלא הם צריכים לשוב "בתיובתא יתיר" (לשון הוזה"ק ח"ב ג, ב) - תשובה עילאה, ולכן אז הקב"ה צריך לחתור להם חתירה מיוחדת מתחת כסא הכבוד כדי לסייעם בעבודת התשובה.

ואילן כשיהודים נתונים בעת צרה - שאז אין מוחם ברשותם לשוב בתשובה כדבעי - אז הם צריכים סיוע כפול ומכופל מאתו יתברך, הן להשלמת התשובה (שהיא רפויה ופגומה מחמת חוסר מנוחה וישוב הדעת), והן שתשובתם תתקבל גם על הפגמים בעניני קדושת יוסף הצדיק (שעליהם לא מועלת סתם תשובה, וכל-שכן שתשובה פגומה ורפויה אינה אמורה להועיל להם).

זאת תהיה תורת המסורה: "ושמתי פדת", מוסב על תשובת בני-ישראל במצרים, ששם היה די להם ב"פדת" חסר - סיוע קלוש מלעילא, מאחר שהיו גדורים בעניני קדושה, ועל

עבודת התשובה אומר הכתוב "בין עמי ובין עמך", כי זה גופא הוא ההבדל בין ישראל לעמים, שתשובה מועילה רק לישראל ולא לאומות העולם.

ואילן "פדות שלח לעמו צוה לעולם בריתו" - מוסב על אלו הזקוקים תיקון גם על עניני קדושת יוסף הצדיק שהיא קדושת הברית, ובאלו נאמר "פדות" מלא, כי הם צריכים סיוע גדול מלעילא כדי לזכות לגאולה ופדות מפגמים חמורים אלו.

ברם, כשהאדם הוא במצב של "ממעמקים קראתיך" - בעת צרה, אז "והרבה עמו פדות" - אז הוא צריך סיוע כפול כדי לזכות לפדות מהעבירות: א. "כי עם ה' החסד" - הוא זקוק שהקב"ה ברוב חסדו ישלים את תשובתו הפגומה והרפויה מחמת צרתו ודחקו. ב. "והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו" - הוא זקוק שהקב"ה יפדה אותו מכל העבירות, גם לרבות מעבירות אלו שעליהן לא מועלת סתם תשובה. (פעודה ג' תשל)

מפת ארבה.

סיבת חיוב ההודאה להשי"ת דייקא ממכת ארבה ואילך

היתה כעונש למצריים על שכפרו בעיקר במשך כל שנות השעבוד ("לא ידעתי את

יש להסתפק אודות המכות שהכה הקב"ה את מצרים, האם סיבתם

ה"ה, שמות ה, ב), או שמא הסיבה היתה כעונש על שמררו את חיי בני-ישראל במצרים והשתעבדו בהם בפרך.

הנפקא-מינה בין שתי סיבות אלו היא, כי לפי הסיבה השנייה, בני-ישראל חייבים להודות ולהלל להקב"ה על המפלה דייקא, לפי שכל עיקר מפלת המצריים היתה בגינם - כעונש על שהצרו והציקו להם, ואילו לפי הסיבה הראשונה, אין להם חיוב הודאה מיוחד על המפלה דייקא, כי כל עיקר המפלה אינה קשורה אליהם, כי המצריים מצד עצמם (מצד שכפרו בעיקר) היו כדאיים לעונשים אלו.

עד מכת ארבה עמד הספק בעינו, אולם, לאחר שבמכת ברד הודה פרעה ואמר (שמות ט, כז) "ה' הצדיק, ואני ועמי הרשעים", ובכל זאת המשיך הקב"ה

להכביד את לבו כדי להכותו, מזה הוכח בהדיא שהמכות אינן עונש למצריים על שכפרו בעיקר (שהרי עכשיו כבר חזרו בהם מכך), אלא המכות הן עונש על השעבוד ששעבדו את ישראל, וממילא שפיר יש להם חיוב הלל והודאה להקב"ה על מכות אלו.

הוא אשר דבר הכתוב (שמות י, א): "**בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו...** למען שתי אותותי אלה בקרבנו", ומהכבדת הלב בפעם הזאת מוכח שהמכות הן עונש על הצרות שהצרו לישראל (ואינן עונש על כך שהמצריים כפרו בעיקר), ומשום הכי שפיר יש עליך חיוב "**למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים**" וגו' (שם ב), כדי להרבות שבח והודיה לא-ל ב"ה על מכות אלו שכל עיקרן לא היו אלא בגלל בני א-ל חי. (סעודה א' פר' בא תשמב)

מפת בכורות.

צעקת המצריים במכת בכורות

- כי הרגישו שהם עומדים לאבד את חיותם

יתבאר בהקדם דברי הרה"ק ר' יצחק מראדוויל זי"ע עה"פ (שמות יב, לג) "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כולנו מתים",

ומת כל בכור בארץ מצרים... והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים אשר כמוהו לא נהיתה וכמוהו לא תוסיף (שמות יא, ה-ו).

ולכאורה אומרם "כולנו מתים" תמוה מאד, שהרי רק הבכורים מתו?!

וביאר בקדשו, כי הנה בני-ישראל היו שקועים במצרים רק במ"ט שערי טומאה (כידוע מהארי"ז"ל עה"פ שמות יב, לט "ולא יכלו להתמהמה"), ולכן היתה יציאתם ע"י משה רעיא מהימנא שהיו לו אחיזה במ"ט שערי קדושה (נדרים לח, א), כי כל שער של קדושה מכניע את השער של טומאה שכנגדו, וממילא מ"ט שערי קדושה של משה הכניעו מ"ט שערי טומאה שהיו ישראל שקועים בהם, ואילו את השער הנ' דטומאה לא הכניעו, כי לא היה ביכולת ביד משה להכניעו, וגם לא היה צורך בכך, מאחר שבנ"י לא שקעו בשער זה.

והנה, יניקת המצריים היתה מנו"ן שערי טומאה, וגם לאחר שהכניע משה מ"ט שערי טומאה, עדיין נשאר להם קורטוב של חיות מצד השער הנו"ן, ומעתה אתי שפיר מדוע "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ" טרם ישתקעו בשער הנו"ן דטומאה, "כי אמרו" שאם ישתקעו בני ישראל בשער הנ', יצטרך הקב"ה בעצמו להכניע גם שער זה על ידי הארת שער הנ' של קדושה, ואז "כולנו מתים", כי לא ישאר להם חיות כלל.

ובאמת בעקבתא דמשיחא תהא הזוהמא גדולה כל כך, עד כדי שבני ישראל ישתקעו גם בזוהמת

שער הנו"ן ח"ו, ואז יצטרך הקב"ה להאיר עליהם אור חדש מכל נו"ן שערי קדושה, כדי להכניע את כל נו"ן שערי טומאה, ובכך יפסקו ויתבטלו לגמרי כל כוחות הסטרא אחרא. עכתו"ד הרה"ק מראדוויל זי"ע.

והנה, הלשון "צעקה" נופלת על מצב שאדם רואה שהוא הולך להפסיד את רכושו וכדו', והוא עומד וצווח על כך מיוחד ובהלה, וככל שהוא מתקרב יותר להפסד הריהו צווח יותר, ואילו לאחר שכבר הפסיד הכל, הריהו סותם את פיו, כי מה לו לצעוק על חלב שכבר נשפך.

מעתה, כשהמצריים רואים ששערי הטומאה - מקור חיותם - נכנעים ומתבטלים בזה אחר זה, הרי הם עומדים וצווחים צווחות גדולות, וככל שמתבטלים יותר שערים משערי הטומאה, הרי הם צווחים יותר, ואולם, לאחר הכנעת כל השערים, אין להם עוד מה לצעוק.

זתו שאמר הקב"ה: "ומת כל בכור בארץ מצרים", ואז יהיה ביטול והכנעת מ"ט שערי טומאה, ומתוך כך "והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים", כי ירגישו שהם עומדים רגע לפני הכנעתם וביטולם לגמרי (כי נשאר להם רק שער אחד של טומאה להאחז בו), "אשר כמוהו לא נהיתה", כי עד אז עדיין לא היו אף פעם במצב קרוב כ"כ להכנעה וביטול גמור,

"וכמזהו לא תוסיף" לעתיד לבוא, שאז תתבטל גם שער הנו"ן, וממילא כבר לא

יהיה להם מה לצעוק. (קידושא רבה פר' בא תשמח)

צא ולמד מה בקש לכן הארמי לעשות
 ליעקב אבינו: שפרעה לא גזר אלא על
 הזכרים, ולכן בקש לעקור את הכל. שנאמר:
 ארמי אבד אבי, וירד מצרימה ויגר שם במתי
 מעט, ויהי שם לגוי גדול, עצום ורב.

מזימתו של בלעם - לגרום להתבוללות בני ישראל בין המצריים

מזימה רעה והרסנית, שכאשר יחיו רק הבנות ולא הבנים, הרי בהכרח יצטרכו בנות ישראל להנשא למצריים (כי "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו", קידושין ז, א), ועל ידי זה יתבוללו היהודים עם המצריים, וישארו בתוך זוהמת מצרים, ובדרך זו תיעקר הדת היהודית לגמרי.

נמצא, שלפי ביאורו של רש"י היתה הגזירה מיועדת רק לזכרים ולא לנקבות, ואילו לפי ביאורו של האור החיים הק' היתה הגזירה מיועדת לכולם.

ונראה דלא פליגי אהדדי, כי יועצו הרשע של פרעה היה בלעם (שמו"ר א, ט), ומעתה נימא, כי כוונתו של בלעם בגזירה זו היתה כדי לגרום

ולכאורה קשה, הרי כל ההגדה נסובה על רשעתו של פרעה, ואם כן איך נשתרבב כאן הדיבור אודות "צדקת" פרעה (שגזר רק על הזכרים) ביחס ללבן הארמי (שביקש לעקור את הכל) !?

ונראה בהקדם מה שמצינו שני ביאורים בגזירת פרעה הרשע (שמות א, טז) "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון".

ברש"י מבואר הטעם ש"לא היה מקפיד אלא על הזכרים, שאמרו לו אצטגנינו שעתיד להולד בן המושיע אותם".

ואילו ב"אור החיים" הק' (שמות א, טז) מבואר, שהיתה טמונה בכך

הבן הילוד" היתה כוונתו רק על הזכרים, ואילו "לבן" שנתגלגל בבלעם - והיה יועצו של פרעה בעצה זו - "ביקש לעקור את הכל", כי כוונתו היתה שע"י גזירה זו יתבוללו בנות ישראל עם המצריים.

ממילא הגאולה מגזירת "היאורה תשליכוהו" היא בכפליים, הן מהגזירה כפשוטה, והן מהעצה העמוקה שהיתה טמונה בגזירה זו לצורך התבוללות ועקירת האומה הישראלית לגמרי רח"ל. (ליל הסדר תשלז)

התבוללות ולעקור את העם היהודי לגמרי (וכפי שראינו גם בעתיד, כאשר יעץ לבני-ישראל לזנות עם בנות מואב, במדבר כה, א), ואילו פרעה לא היה חכם מחוכם כמותו, ואצלו עלה במחשבה לקיים גזירה זו מחמת הסיבה הפשוטה המבוארת ברש"י.

והנה, איתא מהאר"י ז"ל ("ליקוטי תורה" פר' בלק) שבלעם היה גלגול של לבן הארמי.

מעשה יובן כמין חומר: "פרעה לא גזר אלא על הזכרים", שבגזירת "כל

אלו קרבנו לפני הר סיני, ולא נתן לנו את התורה. דיינו.

מעלת הקדיבה לפני הר סיני - מצד לימוד מדת ההכנעה

גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה, שבשעה שבית המקדש קיים, אדם מקריב עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם".

והנה בקרבתם לפני הר סיני למדו בני-ישראל את מדת הענוה והשפלות, כאמרם ז"ל (סוטה ה, א): "לעולם ילמד אדם מדעת קונו [לאהוב

ידועה קושיית ה"קדושת לוי" מהי המעלה ב"קרבנו לפני הר סיני" ללא נתינת התורה!?

ונראה עפ"י מה שאמרו רז"ל (מנחות קי, א): "כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת", והיינו, שבאמצעות לימוד התורה זוכים למירוץ וכפרה, כמו הכפרה שעל ידי הקרבנות.

עוד אמרו רז"ל (סוטה ה, ב): "אמר רבי יהושע בן לוי, בוא וראה כמה

פניני

פסח

קודש

קלט

את הנמיכות], שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני".

מערתה מתוק מדבש המאמר: "אילו קרבנו לפני הר סיני", שבה

למדנו את מדת הענוה והשפלות, "ולא נתן לנו את התורה, דיינו", כי אותה כפרה הנמשכת מכח עסק התורה, נמשכת ג"כ על ידי עצם מדת הנמיכות שהושרשה בהם בקרבתם לפני הר סיני. (סעודה א' פר' ויקרא תשלז)

רֶבֶן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר: כָּל שְׁלֹא אָמַר
שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יֵצֵא יָדָי
חוּבְתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: פֶּסַח, מִצֵּה, וּמְרוֹר.

פסח מצה ומרור - הוראה על אמונה בכל המצבים

עניים, וניתן לפרשו על הגאולה שאז אכלו מצה כיון שלא הספיק בצקם להחמיץ. ד. מרור - הוא השעבוד הקשה, שאז היה הסתר פנים רב ועצום, באופן שלא היה שייך להבין ענינו ותועלתו.

לְכֵן קָבַע רֶבֶן גַּמְלִיאֵל לומר "פסח מצה ומרור", כדי להשריש בקרבנו לחיות בכל שלשת המצבים עם אמונה, תמה וברה שהכל נעשה בהשגחה עליונה, והכל לטובה מאתו יתברך.

וְכֵן מִי שֶׁלֹא הִשְׁרִישׁ בְּלִבּוֹ אמונה תמה וברה בהשי"ת בכל מצב - הן במצב של "פסח"; הן במצב של "מצה"; והן במצב של "מרור" - "לא יצא ידי חובתו". (ליל הסדר תשעא)

יש לפרש, דהנה בחיי האדם ישנם שלשה מצבים: א. מצבי חסד גלויים, הניכרים לעין כל. ב. מצבי צרה והסתר פנים, שאי-אפשר להבינם כלל אם לא על ידי תמימות ואמונה פשוטה שמאתו לא תצא הרעות. ג. מצבים שבהם אין החסד גלוי, ואין ההסתרה עצומה כל כך, והם יכולים להתפרש להאי גיסא ולהאי גיסא.

פסח מצה ומרור רומזים לשלשה מצבים אלו, א. פסח - רומז למצב חסד גלוי וידוע לעין-כל, "אשר פסח על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל" (שמות יב, כז). ב. מצה - יכול להתפרש להאי גיסא ולהאי גיסא, ניתן לפרשו על הגלות שאז אכלו לחם של

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמְנֵי שְׁבִית
הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קוֹם, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם
שֶׁפֶּסַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בֵּיתֵי אֲבוֹתֵינוּ
בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא
לִי, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בֵּיתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם
בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם, וְאֶת בֵּיתֵינוּ הִצִּיל? וַיִּקְדֹּ
הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ.

סגולת הפסח - להעצים האמונה

על כך באה התשובה, כי "עבודה זרה"
אינה דייקא השתחוויה לאלילים, אלא
כל דבר שאדם תולה ביד המקרה, ומעלים
עיניו מיד ההשגחה העליונה, נחשב
כמחשבת "עבודה זרה".

למשל, באותה שעה כאשר "פסח ה"
על בתי בני" במצרים ננגפו
את מצרים ואת בתינו הציל", היה
אפשר לתלות את ההבדלה ביד
ההשגחה, והיה אפשר לתלות זאת ביד
המקרה (באמרם "זה מגיפה ככל המגיפות,
וכמו בכל מגיפה יש ניזוקים ויש ניצולים"),
ולשם כך בא ה"זבח פסח" כדי לעקור
ולשרש מחשבות אלו מליבות
בני-ישראל, וכדי להעצים בהם את
האמונה "בכל דברינו ומקרינו שכולם
ניסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם"
(רמב"ן שמות יג, טז).

יתבאר הענין, עפ"י מה שמצינו,
שבני-ישראל נצטוו תיכף
בכניסתם לאר"י (דברים יב, ב): "אבד
תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם
הגוים... את אלהיהם", ולאחר תקופה,
באו אנשי כנסת הגדולה ובטלו גם את
"יצרא דעבודה זרה" (ערכין לב, ב).

מעתה, מאחר שכל ענין פסח מצרים
היה לתקן ולשרש חטא עבודה
זרה שבהם ("משכו ידיכם מעבודת כוכבים,
וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו
הפסח", שמ"ר טז, ב), משום כך, "כי תבואו
אל הארץ" יבוא הבן וישאל "מה
העבודה הזאת לכם", הרי הטעם האמור
לא שייך כאן באר"י (כי כבר עקרו את כל
האלילים, ובפרט, לאחר ביטול יצרא דעבודה
זרה), ואם כן, מה המצוה הזאת ומה טעם
יש בה?!

וקדושת הפסח מסוגל לעקור ולשרש אותם ממוחו ולבו, ולהאיר אור אמונה תמה וברה בקרבנו. (סעודה ב' פסח תשל"ט)

ממילא, ענין הפסח נוהג בכל זמן ובכל מקום, כי מחשבות אלו עלולות להתעורר בלבו בכל מיני מצבים, וכח

המשכת הישועה - על ידי קרבן פסח ושאר מצוות החג

ברם, התשובה על כך היא, כי הנה ידענו גם ידענו שהניסים שהיו אז מתעוררים שוב בכל שנה בהגיע ימי ניסן, כי כשם שאז נתעוררו רחמים וחמלה על בתי בני ישראל כך בכל שנה בהגיע הפסח מתעוררים רחמים וישועות על בתי ישראל, וכדי שתחול השפעת הרחמים עלינו, אנו צריכים לדבק עצמנו במצוות הפסח - שהיא המצוה שבה דבקו בני ישראל בימים ההם - ועל ידי זה נזכה להמשכת הרחמים מעין הרחמים שנמשכו אז ביציאת מצרים.

זוהי התשובה (שם כז): "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל" - בהיותם "במצרים", וכאז כן עתה "ואת בתינו הציל" - שניתן גם כיום להמשיך הצלה וישועה ל"בתינו" אנו בזמן הזה, ולכן אנו מצווים בהקרבת הפסח או במצוות שהן זכר לפסח כדי שנוכל להמשיך הישועה גם עתה. (סעודה א' פר' ויקרא תשמה)

מובא ברש"י (שמות יב, ו): "היה רבי מתיא בן חרש אומר... הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאנאל את בניו ולא היו בידם מצוות להתעסק בהם כדי שינאלו... ונתן להם שתי מצוות, דם פסח ודם מילה".

מבואר מזה, שאז היו בני ישראל שטופים באלילים, ולא היו להם זכויות להיגאל, ולכן העניק להם הקב"ה מצוות אלו כדי להיגאל בזכותם.

לפי זה תתבאר לנכון השאלה שישאלו הבנים "כי תבואו אל הארץ" - שאז יהיו לישראל די זכויות ומצוות, "מה העבודה הזאת לכם" (שמות יב, כו) - מדוע צריכים להקריב שוב קרבן פסח כמו במצרים?! בשלמא במצרים היו צריכים לכך כי לא היו להם זכויות כדי להיגאל, אבל עכשיו הרי יש לנו זכויות לרוב, ואם כן מה הצורך בהקרבת הפסח?!

מִצָּה זוֹ שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם
שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֶקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ עַד
שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים, הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא, וַגָּאֵלֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק
אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֵת מִצּוֹת, כִּי לֹא
חָמֵץ, כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֵמָה,
וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם.

ההודאה באכילת מצה - העיקר הוא ההתחלה

והיו צריכים לאפותו ולאכלו
כמות-שהיא.

לְבַן נִצְטוּיֵנוּ לֵאכּוֹל מִצָּה בְּלִיל פֶּסַח, כְּדִי
לְקַבּוֹעַ זִכֵּר לְמִצָּה שֶׁלֹּא הִסְפִּיקָה
לְהַחְמִיץ בִּשְׁעַת יְצִיאַת מִצְרַיִם, כְּדִי
לְלַמַּדְנוּ, שֶׁכִּמוּ שֶׁאֵז הִיְתָה רַק הַהֲתַחֲלָה
בִּידֵם, וְתִיכֵף הָאִיר עֲלֵיהֶם אוֹר ה', כִּךְ
בְּכָל מִצְוֹת הַתּוֹרָה רַק הַהֲתַחֲלָה הִיא
בִּידֵי אָדָם, וְתִיכֵף מֵאִיר עֲלָיו אוֹר ה'
לְסִייעוֹ בְּהַשְׁלֵמָתָהּ.

יְדִיעָה זוֹ הִיא הַכְּנָה לְקַבְּלַת הַתּוֹרָה
בְּשִׂמְחָה וְטוֹב לֵב, מִתּוֹךְ הַכְּרָה
תְּמָה וּבְרָה שֶׁרַק הַהֲתַחֲלָה צְרִיכָה לְהִיּוֹת
בְּכּוּחוֹת עֲצֻמְנוּ, וְהַהֲמָשֵׁךְ יִהְיֶה בִּידֵי שָׁמַיִם.
(שיחת קורש - ח' ניסן תשנ"ט)

יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיְתָה הַכְּנָה הַכְּרַחֲתִית
לְקַבְּלַת הַתּוֹרָה, וְהִנֵּה כֹּאשֶׁר
יְהוּדֵי נִיגַשׁ לְקַבְּלַת הַתּוֹרָה, מוֹרָא יַעֲלֶה
עַל רֵאשׁוֹ, כִּי אֵיךְ יוּכַל בְּכּוּחוֹת עֲצֻמוֹ
לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת כְּהוֹגֵן?! אִמְנָם, עַל
הָאָדָם לְדַעַת לְחַזֵּק אֶת עֲצֻמוֹ, שֶׁמִּמֶּנּוּ
נִדְרַשְׁתָּ רַק הַהֲתַחֲלָה, וְאֵילּוּ הַהֲמָשֵׁךְ הוּא
מֵאֵתוֹ יִתְבַרֵּךְ, כְּדֹאִיתָא בְּמִדְרַשׁ (שִׁיר
הַשִּׁירִים רַבָּה ה, ג): "בְּנִי, פִתַּח לִי פִתַּח
אֶחָד... כְּחוֹדָה שֶׁל מַחֲטָה, וְאִנִּי פוֹתַח לָכֶם
פִתַּחִים שִׁיְהִיו עֲגֻלוֹת וְקְרוּנִיּוֹת נִכְנָסוֹת
בו".

וְהִנֵּה, כְּשִׁיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם הַחֲלוּ לְעִסּוֹק
בְּלִישַׁת הַבֶּצֶק, וְתִיכֵף לְאַחַר
הַהֲתַחֲלָה נִגְלָה עֲלֵיהֶם הַקַּב"ה לְגֵאֵלֶם,

עיקר השפעתה של המצה

- לאחד שכבר נתמרק לגמרי מוהחמין שאכל

שלשה ימים, מלקין אותו וישן לאלתר", אבל בשבועה שלא יאכל שבעת ימים, מניין לו להרמב"ם דאי-אפשר לו לאדם לחיות ללא אכילה שבעה ימים?! וכתב שם, דהרמב"ם היה חכם גדול בכל החכמות, ו"בוודאי ידע דאי אפשר שיחיה שבעה ימים בלא אכילה".

וייש שכתבו (ראה "פרדס יוסף" שמות יב, ט), דמקורו של הרמב"ם הוא מדברי הגמרא (יומא ד, ב) על הפסוק (שמות כד, טו-טז) "ויעל משה אל ההר... ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן" - לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתיה שבמעיו לשומו כמלאכי השרת", והיינו, שביום השביעי כבר נתמרק לגמרי מהאכילה שאכל בעודו בעולם הזה, ודייקא אז היה ראוי לדבר עם הקב"ה.

רואים מזה, שביום השביעי נתמרק ונתעכל לגמרי האוכל שאכל, ומכאן למד הרמב"ם דאי אפשר לחיות שבעה ימים ללא אכילה, כי ביום השביעי כבר לא נשאר זכר ממה שאכל, וממילא אין לו מהיכן לינוק חיותו.

ב. בזוהר הקדוש (ח"ב קפג, ב) הקשה, דמאחר שהמצה היא "מיכלא דאסוותא" (מאכל רפואה) מדוע לא קבעו לאכלו בכל השנה?! ותירץ, דסגי

עה"פ (שמות יב, טו) "שבעת ימים מצות תאכלו" פירש רש"י: "במקום אחר הוא אומר (דברים טז, ח) 'ששת ימים תאכל מצות', למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ. מניין אף ששה רשות, תלמוד לומר 'שבעת ימים', זו מדה בתורה, דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו בלבד יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא, מה שביעי רשות אף ששה רשות, יכול אף לילה הראשון רשות, תלמוד לומר (שמות יב, יח) 'בערב תאכלו מצות', הכתוב קבעו חובה".

לבאורה קשה, מאחר שהחיוב לאכול מצה הוא רק בלילה הראשון, אם כן מדוע נאמר כאן "שבעת ימים תאכל מצות"?!?

וייש לפרש על פי שתי הקדמות:

א. נפסק ברמב"ם (הלכות שבועות פ"ה ה"כ): "נשבע שלא ישן שלשת ימים, או שלא יאכל כלום שבעת ימים... מלקין אותו מיד משום שבועת שוא, ויישן ויאכל בכל עת שירצה".

והקשה המנחת חינוך (מצוה ל אות ג), דבשלמא בשבועה שלא ישן שלשה ימים ניחא, דאין שבועתו חלה, שהרי בהדיא אמרו בגמרא (סוכה נג, א) "אמר רבי יוחנן, שבועה שלא אישן

באכילת מצה שבעה ימים כדי להפיק תועלת ורפואה לכל השנה.

כוחה של המצה להמשיך עבורו רפואה ושמירה לכל השנה.

מתוך הקדמות אלו מתבאר: א. כל מאכל מתמרק ומתעכל לגמרי בשבעה ימים. ב. תכלית אכילה מצה בימי הפסח כדי להמשיך רפואה לכל ימות השנה.

זהו פירוש הכתוב: "שבעת ימים תאכל מצות", ולא סגי באכילת מצה בלילה הראשון, ומפרש הטעם לכך, "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם", והיינו, שבערב פסח מחצות ואילך החמץ מושבת ומבוער מן הבית (כדרשת חז"ל פסחים ה, א: "אך חלק", פירוש: "מקצת היום מותר ומקצתו אסור"), ואולם קודם חצות עדיין אכלו חמץ, ונשאר השפעת החמץ שבעת ימים, ולכן יש לאכול מצה ביום השביעי - לאחר שכבר נתמרקו מעיו לגמרי מן החמץ - כדי שיהא ניזון רק מ"מיכלא דאסותא", ואז תוכל המצה להשפיע עליו ביתר שאת.

(קידושא רבה פר' בא תשמו)

מערתה יובן כמין חומר, דאכילת מצה בששת ימי החג עדיין אין בה תועלת כל כך, כיון דעדיין לא נתמרק לגמרי החמץ שאכל בערב פסח, ונמצא שהחמץ והמצה הם אצלו בבחינת "זה וזה גורם", כי אינו ניזון רק מהמצה.

אבל כשאוכל מצה ביום השביעי שאז כבר נתמרק לגמרי החמץ שבמעיו, ואז הוא ניזון רק מהמצה, דייקא אז יפה

שֶׁפֶךְ חֶמֶתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ
וְעַל מַמְלְכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ.

שמירת הארת וקדושת הלילה - גם לימים הנמוכים ביותר

כתב הרמ"א (סימן תפ סעיף א'): "יש אומרים שיש לומר 'שפוך חמתך' וכו' קודם 'לא לנו', ולפתוח הפתח... וכן נוהגין".

בקצת מקומות לאכול בסעודה [בליל פסח] ביצים, זכר לאבלות, ונראה לי הטעם, משום שליל תשעה באב נקבע בליל פסח".

וביאר ה"עבודת ישראל" (ליום ב' דפסח): "יש באדם מוחין דגדלות ושעות

נראה לבאר הענין בהקדם מה שכתב הרמ"א (סימן תעו סעיף ב): "נוהגים

וזוה יש לומר הענין בפתיחת הפתח לאחר הסעודה, כי בוודאי פתיחה זו אינה רמז ללילה הזה גופא, כי בלילה הזה השערים פתוחים ממילא, אלא פתיחה זו עולה על זמני הקטנות, שבהם חומת ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים (ברכות לב, ב), ובכח עבודת הלילה הזה לפתוח פתח גם על זמנים אלו שבהם הפתחים סגורים "עד שאפילו בתשעה באב יהיה ג"כ מקושר בעבודת השי"ת".

(סעודה ג' פר' ויקרא תשמח)

שיוכל לעבוד את בוראו בבהירות ובהתלהבות, ויש עתים וזמן שמסתלק ממנו המוחין ונשאר בקטנות, והכלל, שצריך האדם לזכור בשעת מוחין דגדלות להכין עצמו ולעשות רושם בקרבו הגם שיסתלק ממנו ההתלהבות לא יפול לגמרי ח"ו"...

"אם כן, צריך האדם לקשר עצמו ביום א' דפסח היטב בבוראו עד שאפילו בתשעה באב - שהוא יום הירידה מכל המדרגות - יהיה גם כן מקושר בעבודת השי"ת". ע"כ.

לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּכֹוֹרֵיהֶם בִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ.
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם בִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ.

ירידת הקב"ה בעצמו למצרים

- כדי לחליץ את ישראל מהדפש והזוהמא

(תהלים קלו, י) 'למכה מצרים בכוריהם', שהמצריים עצמם נלחמו עם בכוריהם, והרגו אלו מאלו.

והנה, הקב"ה בעצמו ירד לתוך מצרים כדי להרוג את בכורי מצרים ולהציל את בני ישראל.

ויתבן לומר שני טעמים מדוע ירד הקב"ה בעצמו למצרים ולא שלח את מלאכיו לשליחות זו:

יש לפרש השייכות בין שני פסוקים אלה בהקדם דברי הבית יוסף (או"ח תל) בשם המדרש: "כשלקחו פסחיהם, באותה שעה נתקבצו בכורות של מצרים אצל ישראל, ושאלום, למה היו עושים כך, אמרו להם, זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים, הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו, ועשו הבכורות מלחמה, והרגו מהם הרבה, הדא הוא דכתיב

א. כי הבכורים היו כומרים לעבודה זרה, וקליפתם היתה גסה ביותר, ולכן לא היו המלאכים יכולים להלחם עמהם, והוצרך הקב"ה בעצמו לירד ולהכניעם. ב. כטעם האר"י ז"ל ("שער המצוות" פר' שמות), שבני ישראל היו מעורבים ומשוקעים בתוך זוהמת מצרים, והוצרך הקב"ה בעצמו לירד לתוך הטומאה לחלצם משם.

והנה, הטעם הראשון נדחה מחמת דברי המדרש האמורים, כי מאחר שראינו שהמצריים עצמם לא יראו מהבכורים, והעזו להילחם עמהם, אם כן כל שכן שהמלאכים לא היו יראים לירד

להילחם עמהם, וממילא בהכרח יש לומר, שהטעם השני הוא הנכון, שמאחר שהיו מעורבים בתוך הזוהמא הוצרך הקב"ה בעצמו לירד לחלצם.

זקן הפירוש: "למכה מצרים בכוריהם", המצריים נלחמים עם הבכורים, ומזה מוכח שהמצריים לא פחדו להלחם עמהם, ואם כן כל שכן שהמלאכים לא היו יראים מהם, וממילא בעל כרחך סיבת ירדת הקב"ה בעצמו למצרים היא משום ש"ויוצא ישראל מתוכם", שרק הקב"ה בעצמו היה יכול לחלצם מתוך טומאת זוהמת מצרים.

(ליל הפדר תשנד)

בני-ישראל זכו ליותרת הקדושה - בזכות מלחמת האבות עם בכוריהם -

ונראה בהקדם דברי ה"אור החיים" חק' (בראשית מו, ג), שככל שהטומאה גדולה יותר, ניצוצי-הקדושה הטמונים בתוכה גבוהים יותר, עיי"ש.

מעתה, כשהעמיקו בני-ישראל לירד לעומק הטומאה במצרים, היתה בכך סכנה גדולה מצד אחד, אבל מצד שני, בעלייתם משם ביררו את ניצוצי הקדושה הגבוהים שהיו טמונים שם, ומתוך כך זכו להתקדש ביתר שאת וביתר עז.

"כשלקחו פסחיהם באותה שעה נתקבצו בכורות מצרים אצל ישראל, ושאלום למה היו עושים כך, אמרו להם, זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים, הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל, ולא רצו, ועשו הבכורות מלחמה והרגו מהם הרבה, הדא הוא דכתיב 'למכה מצרים בכוריהם'" (ב"י סימן ת"ל).

ותמוה להבין, מה היה הנס בכך שהמצריים נלחמו בכוריהם ולא רצו לשלח את בני-ישראל לאלתר?!

כ"כ (כפי שזכו ביציאתם בליל פסח), מצד העדר ניצוצי הקדושה של היכלות הטומאה שעדיין לא הספיקו לבקר בהם, ומתוך כך, לא היו נפשותיהם מוכשרים כל-צרכם לקבלת התורה.

אולם, מאחר שנלחמו המצריים עם בכוריהם, נאלצו בני-ישראל להתעכב במצרים ימים אחדים נוספים, ובימים אלו העמיקו לירד להיכלות טומאה פחותים יותר, ומתוך כך זכו לצאת ממצרים כשהם מקודשים ביותרת הקדושה - כהכנה דרבה לקבלת התורה. (פעורה ג' פר' צו תשמח)

והנה, הירידה לעומק הטומאה במצרים היתה בהדרגה, תחלה ירדו לטומאה שאינה חמורה כ"כ והעלו משם את ניצוצי הקדושה, ולאחר מכן העמיקו לירד לטומאה חמורה יותר, וכן הלאה, עד שבי"ד בניסן כבר ירדו לעומק מ"ט שערי טומאה, ומשם הוצרך הקב"ה בכבודו ובעצמו לחלצם יחד עם ניצוצי הקדושה הגבוהים שלקחו עמהם.

עתה יובן כמין חומר גודל נס מלחמת המצריים עם בכוריהם, כי אילו היו האבות נכנעים לבניהם, ומשלחים את בני-ישראל כבר ב' ניסן, לא היו יוצאים ממצרים במדריגת קדושה נעלית

חג הפסח

השלמת ביעור הרע - בליל פסח

והנה על מלאכה זו אמרו (אבות פ"ב מט"ז): "לא עליך המלאכה לגמור", כי אין ביד האדם להפטר לגמרי מהיצר הרע, רק הוא יעשה את שלו בערבי פסחים, ובהתגלות האור על נפשו בליל פסח, תסתלק חשכות וזוהמת היצר ממנו לגמרי, מחמת עוצם האור והבהירות המושפעים מגבהי מרומים, וכמו שמצינו ביציאת מצרים, שמחמת השפעת האור הגדול נתבטלו כל כוחות הקליפה ממילא.

זתו שתירץ הרא"ש: "סמכינן אזמן דרגל", כי ביו"ט עצמו נשלם ביעור הרע, על ידי עוצם האור המושפע בו, וממילא שייך שפיר לברך אז "שהחיינו" גם על מצות ביעור חמץ.

לפי זה מכוון לשון הכתוב: "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם", כי ביום הראשון עצמו - בליל פסח - נשלם מלאכת השבתת וביעור היצר הרע מכח עוצם האור המתגלה בו.
(קידושא רבה פר' ויק"פ תשמו)

אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם (שמות יב, טו).

ופירש רש"י: "ביום הראשון - מערב יו"ט, וקרוי 'ראשון', לפי שהוא לפני השבעה, ומצינו מוקדם קרוי ראשון".

צריך להבין, מדוע לא כתבה התורה כלשון בני-אדם "אך בערב יום הראשון תשביתו שאור מבתיכם"?

ידועה קושיית הרא"ש (מובא בטור או"ח סימן תל"ב), מדוע אין מברכים שהחיינו על מצות "ביעור חמץ"? ותירץ "דסמכינן אזמן דרגל" (על ה'שהחיינו' שמברכים בחג עצמו).

ונראה לבאר תירוצו עפ"י דברי הרדב"ז הידועים (ח"ג סימן תקמו), שבמצות "ביעור חמץ" הרמז הוא חלק מהפשט, שנצטוינו לבער את היצר הרע מקרבנו, וקיום המצוה בפועל נועד לעורר אותנו לבער את היצר הרע שבלבנו המחמיצנו בכל עת מצוא.

קדושת יוה"כ - בליל פסח

טז) 'וכפר את מקדש הקודש' (שמו"ר שם), דהיינו, שבליל הגאולה המשיך אהרן את קדושת עבודת יום הכיפורים לתוך מצרים, ומצד עוצם קדושה זו נחלשה הזוהמא, ואז ירד הקב"ה בכבודו לגאול את בניו.

זהו דכתיב: "ויהי בעצם היום הזה", לאחר המשכת קדושת יום הכיפורים לתוך הלילה (כנרמו בתיבות "בעצם היום הזה" - "בעשור לחדש ביום הכיפורים נימול אברהם, כתיב בכיפורים [ויקרא כג, כח] 'כל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה' וכאן הוא אומר [בראשית יז, כו]: 'בעצם היום הזה נימול אברהם', פרקי דר"א פרק כח), ירד הקב"ה לתוך מצרים, ואז: "יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים" על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו.

וכאז כן עתה בכל שנה ושנה בליל קדוש זה חוזר ומאיר אור וקדושת יום הכיפורים שהאיר על בני-ישראל בימים ההם בזמן הזה. (סעודה ג' פר' בא תשמח)

ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים (שמות יב, מא).

על הפסוק (שמות ט, כט) "ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה'" וגו' פירש רש"י: "אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גילולים".

על דרך זה, כאשר חפץ הקב"ה לירד לתוך הזוהמא כדי לגאול את ישראל, אמר: "האיך אני גואלך"? (שמו"ר טו, ה), איך אני נכנס לתוך טומאה וטינופת וזוהמא גדולה כל-כך?! בשלמא כשהיו יעקב והשבטים חיים, היה בידם הכח להאיר ולקדש את המקום באורות וקדושות עצומים (כאשר מצד קדושה זו הבטיח הקב"ה ליעקב: "אנכי ארד עמך מצרימה"), אבל עתה כשצדיקים אלו כבר אינם בחיים, מי יקדש ויאיר את החשכה?!

מה עשה הקב"ה?! "כשהוציא קרא לאהרן וטהר אותו, שנאמר (ויקרא

התעוררות הגאולה בימים אלו

שני מלכים משתמשים בכתר אחד, כי אי-אפשר שתהא הן יד האומות (שמש) תקיפה והן יד ישראל (ירח) תקיפה, שהרי הכלל הוא "כשזה קם זה נופל" (רש"י

הנה בני ישראל נמשלו ללבנה לפי שהם מונים ללבנה, ואומות העולם נמשלו לחמה לפי שהם מונים לחמה (סוכה כט, א), וטענת הלבנה היתה, שאין

בראשית כה, כג), ולכן אמר לה הקב"ה "לכי ומעטי את עצמך", שבגלות יהיו בני ישראל "המעט מכל העמים" (דברים ז, ז), והגויים יהיו חזקים ותקיפים מהם.

אז חלשה דעתה של הלבנה, ונצטערה מאד על כך שאומות העולם ישלטו בעולם על בני ישראל, ולא נתיישבה דעתה עד שאמר הקב"ה "הביאו כפרה עלי על שמיעטתי את הירח", דהיינו, שסיבת הדבר שבני ישראל אינם עובדים אותי כדבעי ונמשכים אחר יצרם היא מחמת מיעוט הירח וחולשת כוחם כנגד אומות העולם, וממילא אני צריך כפרה על כך, כביכול.

ענין זה מתעורר בכל חודש בסופו, כאשר אור הלבנה מסתלק לגמרי, ומתעוררת טענתה של הלבנה "הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי?! והקב"ה מפייסה בראש חודש עם ה"שעיר עזים אחד לחטאת לה", כאשר הקב"ה לוקח על עצמו את הכפרה הנדרשת לישראל עבור החטאים והפגמים שלהם.

כך היה גם כשהגיעה העת לגאול את בני ישראל ממצרים, כי מלאכי רחמים עוררו רחמים על ישראל שהקב"ה צריך לחון אותם ולגאלם ולהעניש את המצריים, ואילו הסטרא אחרא עמדה וקטרגה בכל עוז: הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה (זוהר הק' ח"ב קע, ב).

באותה שעה לקח הקב"ה על עצמו את חסרונות בני ישראל, כי סיבת ירידתם הגדולה היא מחמת גזירת הקב"ה "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם" (בראשית טו, יג), כי מאחר שירדו למקום שפל בזה, והשתעבדו בפרך, מה יעשה הבן ולא יחמא?! ובוה נמתק הקטרוג מעל ראשי עם קודש, ונסלל הדרך לגאולתם.

כמו כן כהיום הזה, כשמגיע חודש ניסן - שהוא שעת הכושר והזמן המיועד לגאולה - נעשה רעש גדול בשמים לגאול את ישראל מאריכות הגלות, כי כמה השיעור לסבלם?! עד מתי עוזך בשבי ותפארתך ביד צר?! ואילו הסטרא אחרא מקטרגת על ישראל שאינם ראויים להגאל.

והקב"ה בעל הרחמים לוקח הכל על עצמו, כמו בשעת יציאת מצרים, וטוען, שרצון בני ישראל הוא לעשות רצונו, ואריכות הגלות היא שגורמת להם שפלות בזה, ובכך הוא סולל דרך לגאולתם ופדות נפשם, אולם, הקב"ה דורש מאתנו לקבל על עצמנו עול מלכות שמים, ולהשליך את כל השאיפות הגשמיות וכל התאוות, כמו ביציאת מצרים (כמאמר רז"ל ב"תורת כהנים" פר' אחרי: "אני ה' שקבלתם מלכותי עליכם במצרים"), ואז יקוים "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל" (ר"ה יא, א).

(סעודה ג' פר' ויק"פ תשנ"ט)

• סיפורי קודש •

לעת זקנתו של הרה"ק מאפטא זי"ע הורו לו הרופאים למעט באכילה, ובפרט באכילת מצה בפסח, שזה עלול להזיק לבריאותו.

בהגיע ליל הסדר הכין הרה"ק מאפטא זי"ע לעצמו "כזיתים גדולים" עבור "אכילת מצה" ועבור "כורך" ועבור "אפיקומן". בניו ומשמשי ניסו להניאו בכך, אך לא עלה הדבר בידם.

לאחר מכן אמר להם בתוכחה גלויה: "זה כבר כמה שנים שאיני מרגיש טעם בשום מאכל, זולת באכילת מצה בליל פסח, ואתם רוצים לקחת זאת ממנו?!"...

ויציין בזה מה שכתב בספר "שפתי צדיקים" (פר' יתרו): "שמעתי מהרב הצדיק מאפטא נ"י שאמר על עצמו, כל מאכלים ומעדנים ומטעמים שאוכל מרגיש בו מרירות, וטעמו כלענה ורוש". ע"כ. (ה' ניסן תשנ"ט)

אחד מחסידיו של הרה"ק ר' מרדכי מטשערנאביל זי"ע היה לו שותפות עם יהודי שלא נמנה על עדת החסידים. פעם הגיע השותף הלז לבקר בבית חברו החסיד באחרון של פסח, וכיון שכבר היה בביתו הלך עמו לבית-מדרשו של המגיד מטשערנאביל זי"ע.

בהכנסו הבחין בו המגיד וקרא לו ואמר לו: "כמדומה שיש לך חמץ בביתך". הלה נודעזע עד עמקי נשמתו, והלך לביתו במרוצה, ובדק כל זווית ופינה, ולא מצא חמץ. לאחר הבדיקה המעמיקה חזר אל המגיד ואמר לו בהתנצחות שאין לו חמץ בביתו.

שאלו המגיד: "האם בדקת גם את חבית המים שהכנת לצורך החג?!" ענה בלעג: "הרי מים אלו הכנתי בעצמי לצורך החג, ומנין יגיע שם חמץ?!" אמר לו המגיד: "אף על פי כן".

הלך ובדק, ולפליאתו הרבה ראה שם חתיכת חמץ. לבו נשבר מאד מכך, והלך להתרעם אצל המגיד: "איני מבין, אם הרבי ידע מזה, מדוע לא גילה לי עד עכשיו?!"

השיב לו המגיד: "וכי מנין לי לדעת מה נעשה אצלך? רק עכשיו כיון שבאת אלי, נתהוה איזה חיבור ושייכות בינינו, ומתוך כך הראו לי מן השמים שדבר-מה אינו כשורה אצלך"...

(שיחת קודש - אדר תשנ"ט)

מובא בספר "אוצר י"ד החיים":

עובדא הוה בעשיר מופלג סוחר במי-דבש מהעיר יאנעווע שהגיע בחול המועד פסח לעיר לעמבערג כדי לגמור עיסקא גדולה עם אחד מנגידי העיר. באמצע העיסקא פרח מזכרונו שעכשיו פסח, ושתה כוס שכר.

בצאתו החוצה נזכר שפסח היום, ונשבר בקרבו על שנכשל בחמץ בפסח רח"ל, והלך תיכף לרב ואב"ד דמתא הנאון רבי יוסף שאול נאמנוהן זצ"ל, וביקש ממנו דרך תשובה. הרב שאלו: "האם אתה נוסע לפעמים לאיזה צדיק?!" והשיב, שהוא נוסע לפעמים אל "ב"ק מרן מהר"י זי"ע, והרב הורה לו לנסוע לבעלזא לבקש דרך תשובה.

היהודי הגיע לבעלזא לשני הימים האחרונים של פסח, ותינה בפני כ"ק מרן זי"ע את צרתו, וכ"ק מרן זי"ע אמר לו שיענה לו לאחר החג. לאחר החג שלח כ"ק מרן זי"ע לקרוא לו ואמר לו, שתיקונו יהא על ידי שיעלה לגור בארץ ישראל.

הלה שב לביתו לארוז את מטלטליו, ולאחר מכן נסע ללעמבערג להפרד מהרב דמתא בדרכו לאר"י.

כששמע רבי יוסף שאול על התיקון שהעניק לו כ"ק מרן מבעלזא זי"ע, עמד כמתמיה, ולאחר מכן נזכר דאיתא במדרש (איכ"ר א, כח) על הפסוק (איכה א, ג) "גלתה יהודה מעוני" - על שאכלו חמץ בפסח".

והראיה הגר"א מוילנא זצ"ל רמז לזה, שבטעמי המקרא לא מצינו טעם של "גרשיים" על תיבת "ונכרתה" זולת על "ונכרתה" האמורה אצל "כל אוכל חמץ" (שמות יב, טו), ונרמז בזה, שבאכילת חמץ אפשר להמיר את עונש כרת ב"גרשיים".

הפמ"ר רבי יוסף שאול, שהגר"א עשה לדברי המדרש הנ"ל מטעמים כאשר אהב. (קידושא רבה פר' בא תשסג)

פעם הגיעו איש ואשה אל הרה"ק מאפטא זי"ע, והביעו את רצונם להתגרש. כשנשאלו לסיבת הדבר, ענה הבעל, שבפסח האכילה אותו אשתו "געבראקס" (מצה שרויה), והיות והכשילה אותו בדבר שהוא מקפיד עליו ביותרת ההקפדה, הוא רוצה לגרשה.

קר"א הרה"ק מאפטא זי"ע להרבנית ע"ה, ואמר לה: "הגידי נא להם, אלו מצות אכלתי במשך החג". וסיפרה להם: "הרבי קנה 'מצות שמורות' עבורו ועבור המשפחה, ובערב פסח הגיע עני בפתח, ובכה שאין לו מצות לפסח, ובטעות נתתי לו 'מצות שמורות' במקום 'מצות פשוטות', ונשאר לנו בבית רק 'מצות פשוטות', ובלית ברירה אכל הרבי מצות אלו במשך החג."

נענה הרבי ואמר לבני-הזוג: "הביטו והתבוננו, הלא החומרא של 'מצה שמורה' גדולה פי כמה מהחומרא של 'געבראקס', ואף על פי כן וויתרתי על החומרא, ולא אמרתי מאומה. "כי גדול 'שלום בית' יותר מההקפדות והחומרות למיניהם..."
(סעודה ב' שבת חול המועד פסח תשל"ה)

בבעלזא היו מצות ממש בצמצום רב, ושאלו פעם לב"ק מרן מהרי"ד זי"ע לפשר הדבר: "מדוע אינו מורה שיאפו מצות יותר בהרחבה?! " השיב כ"ק מרן זי"ע: "בקושי מצות אלו הנני יכול לקחת על כתפי, ואתם רוצים עוד?!"
(ה' ניסן תשל"ו)

